

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ “นวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่น
ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านช่อง
อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา”

Grassroots Social Innovation and Participation in Local Government in
the Eastern Economic Corridor: A Case Study of Ban Song Subdistrict
Municipality, Amphoe Phanom Sarakham, Chachoengsao Province

เมทีนา อีสริยานนท์

โครงการวิจัยประเภทงบประมาณเงินรายได้
จากเงินอุดหนุนรัฐบาล (งบประมาณแผ่นดิน)
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564
มหาวิทยาลัยบูรพา

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
สารบัญ.....	ง
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
ขอบเขตของการวิจัย.....	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	6
แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมทางสังคม.....	6
แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมจากรากหญ้าเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	14
แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน.....	27
แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่น.....	35
ทฤษฎีเกี่ยวกับการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น.....	41
เอกสารวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	77
3 วิธีการศึกษา.....	83
วิธีวิทยาในแนวกรณีศึกษา.....	83
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	84
การตรวจสอบข้อมูล.....	85
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	85

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 ผลการศึกษา.....	87
ข้อมูลบริบทพื้นฐานของเทศบาลตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา.....	87
การก่อรูปของนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครอง ท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา.....	97
การมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ที่มีต่อนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้า.....	108
ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับ การมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่อง อำเภอ พนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา.....	127
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	131
ข้อค้นพบจากการวิจัย.....	131
อภิปรายผลการศึกษา.....	133
ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....	134
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป.....	135
บรรณานุกรม.....	136

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

ในปัจจุบันสามารถพบเห็นผลจากนวัตกรรมทางสังคมได้ทั่วไปรอบตัวเรา ตั้งแต่กลุ่มองค์กรช่วยเหลือตนเอง การให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ซึ่งนวัตกรรมทางสังคมที่นั้นเกิดขึ้นตามความต้องการของชุมชนเพื่อที่จะพัฒนาชุมชนหรือองค์กรเหล่านั้นให้ดียิ่งขึ้นไป โดยนวัตกรรมเป็นหัวข้อหลักในการศึกษาด้านเศรษฐศาสตร์ ธุรกิจ เทคโนโลยี สังคมศาสตร์ และวิศวกรรม และคำว่า 'นวัตกรรม' มักจะหมายถึงผลลัพธ์ของกระบวนการ และในฐานะที่นวัตกรรมมักจะได้รับการยกย่องว่าเป็นกลไกสำคัญในการผลักดันเศรษฐกิจ ปัจจัยที่นำไปสู่นวัตกรรม มักได้รับความสำคัญจากผู้นโยบายจากข้างบน ไม่ว่าจะมาจากโครงการจากรัฐหรือแม้แต่ภาคเอกชนก็ตาม แต่จะเห็นได้ว่านวัตกรรมบางอย่างที่เกิดขึ้นนั้น ไม่สามารถที่จะตอบสนองความต้องการประชาชนได้ในทุกพื้นที่ และการสร้างนวัตกรรมแต่ละอย่างต้องใช้เงินทุนอย่างมาก ผู้ที่จะสร้างนวัตกรรมให้ได้อย่างแพร่หลายได้ ต้องเป็นผู้มีทุน มีความคิด มีการศึกษา เป็นผู้ประกอบการภาคเอกชน หรือไม่ก็เป็นนโยบายนวัตกรรมที่ภาครัฐคิดและสรรค์สร้าง จากข้างบนสู่ล่าง สร้างเสร็จก็นำไปให้กับประชาชน แต่นโยบายเหล่านั้นกลับมีปัญหาเกิดขึ้นมันไม่ตรงกับความต้องการองค์กร ชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านประสบปัญหาอย่างมาก จึงทำให้ชาวบ้านลุกขึ้นมาและจัดการแก้ไขปัญหาตัวเอง

นวัตกรรมทางสังคมคือนวัตกรรมใหม่ทางความคิดที่พัฒนาสังคมและช่วยเสริมสร้างความสามารถทางสังคมที่จะส่งผลให้องค์กรทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ และส่งผลประโยชน์ต่อเนื่องไปถึงระดับชุมชน และสังคม ที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมให้ยั่งยืน

ในการศึกษาการมีส่วนร่วมในการปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น การมีส่วนร่วมของสาธารณชนหรือกลุ่มผู้เกี่ยวข้องเป็นส่วนสำคัญที่จะสร้างนวัตกรรมที่มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ก็เช่นคำนิยามหลากหลายเกี่ยวกับนวัตกรรมทางสังคมที่เกี่ยวข้องอยู่กับประโยชน์ของสาธารณะ การต่อรองทางอำนาจ การกระจายอำนาจทรัพยากร มนุษย์ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของสังคม เป็นหนึ่งในพื้นเพองของนวัตกรรมทางสังคมก็เลียงไม่ได้ที่จะอธิบายถึงประโยชน์อันพึงมีสำหรับการร่วมมือกันนี้ โดยความสำคัญของสาธารณชนต่อการสร้างนวัตกรรมทางสังคมมีดังต่อไปนี้

1. นำมาซึ่งความรู้ที่เฉพาะเจาะจง โดยประชาชนในสังคมที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับปัญหามีองค์ความรู้เฉพาะตัวที่ไม่มีใครสามารถศึกษาให้ลึกซึ้งเข้าใจได้เท่ากับคนที่ จึงเป็นสิ่งที่ดีกว่า ถ้าตัวผู้ประสบปัญหาเองสามารถพูดประสบการณ์และความต้องการของตนเองได้

2. ความคิดเห็นที่หลากหลาย โดยความคิดเห็นหลากหลายมุมมองของประชาชนเป็นแหล่งของความคิดสร้างสรรค์ได้ สำหรับการแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อนอาจช่วยให้คำตอบได้ดีขึ้น

3. การจัดการปัญหาที่ซับซ้อน โดยปัญหาในสังคมนั้นมีความละเอียดอ่อนต่างไปตามแต่ละท้องถิ่นหรือประเด็น ดังนั้นจึงไม่มีการแก้ไขที่สำเร็จรูปเพียงหนึ่งเดียวที่จะแก้ปัญหทั้งหมดได้แม้ดูผิวเผินแล้วจะมีบริบทคล้ายกันหรือมีปัญหาที่คล้ายกัน หลายครั้งจึงมีการต่อต้านจากคนในท้องถิ่นเมื่อรัฐหรือหน่วยงานเบื้องบนส่งแนวทางแก้ปัญหาแบบสำเร็จรูปลงมาใช้กับพื้นที่นั้นๆ โดยไม่ได้ศึกษาถึงความละเอียดอ่อนของผู้คนและปัญหาย่อยซับซ้อน จึงสำคัญมากที่ต้องมีผู้คนในท้องถิ่นที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผลประโยชน์มาอยู่ในกระบวนการ ทั้งนี้วัฏกรรมทางสังคมเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมหลายปัญหาที่ซับซ้อนจึงไม่อาจจัดการด้วยวิธีการส่งเครื่องมือหรือผลิตภัณฑ์ ผู้คนจำเป็นต้องมีส่วนร่วมในกาปฏิบัติ

4. ส่งเสริมความชอบธรรมของโครงการ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการผลิตและพัฒนาโครงการ มีความสำคัญต่อการให้น้ำหนักของโครงการนั้นๆ ทำให้น่าเชื่อถือและดูมีความชอบธรรมมากขึ้น

5. สร้างความท้าทาย โดยในระหว่างกระบวนการในการทำงานร่วมกันมีความเป็นไปได้ที่ผลลัพธ์จะถูกนำไปสู่สิ่งที่ผู้กำหนดนโยบาย ผู้ปฏิบัติและผู้ร่วมงานไม่ได้คาดหวังไว้ ซึ่งสิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นสิ่งสำคัญ ทุกอย่างมีความไม่แน่นอนและจำเป็นต้องเปิดกว้างต่อความเป็นไปได้ทั้งหมด

ในพื้นที่ภาคตะวันออก โดยเฉพาะพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกนั้นรัฐบาลได้พิจารณาถึงศักยภาพของพื้นที่ภาคตะวันออกในการสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ทั้งด้านการเป็นฐานการผลิตอุตสาหกรรม และเป็นจุดเชื่อมโยงด้านโลจิสติกส์ของภูมิภาคอาเซียน ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัด คือ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง เพื่อยกระดับพื้นที่ให้เป็นเขตเศรษฐกิจชั้นนำของเอเชีย พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานรองรับการเชื่อมโยงภูมิภาค การพัฒนาเมืองและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการยกระดับอุตสาหกรรมด้วยการใช้เทคโนโลยีขั้นสูง เพื่อเป็นส่วนสำคัญในการนำพาประเทศพ้นกับดักรายได้ปานกลาง

เมื่อพิจารณาจากนโยบายในการขับเคลื่อนของพื้นที่ EEC ก็พบว่า นโยบายการพัฒนาจะมีลักษณะการกำหนดนโยบายที่มาจากภาครัฐส่วนกลางกำหนดนโยบายลงมาตามความต้องการหรือทิศทางที่ภาครัฐต้องการ ที่ขาดกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนอย่างแท้จริง ที่ตอบสนองความต้องการของประชาชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นคนที่อยู่ในพื้นที่ ทั้งที่ในความเป็นจริงนั้น กระบวนการพัฒนาที่นำไปสู่ความยั่งยืนนั้น ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด เนื่องจากจะรับรู้ได้ว่าตนเองมีปัญหาหรือความต้องการอะไร และต้องการพัฒนาไปในทิศทางไหนที่มีความเหมาะสมตามบริบทของพื้นที่ ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ และสังคม

เทศบาลตำบลบ้านช่อง เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหนึ่งในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ซึ่งบ้านช่องในอดีตจะเป็นช่องทางการค้าวัวควายที่ไล่ต้อนมาจากภาคอีสานไปสู่จังหวัดชลบุรีและมีการคมนาคมแต่เศรษฐกิจของชาวบ้านช่องก็ยังคงอยู่บนพื้นฐานทางการเกษตร โดยภายหลังพัฒนามาสู่การผลิตเพื่อตลาดมากขึ้นและในปัจจุบันพบว่า มีการขยายตัวของอุตสาหกรรมโรงงานในเขตบ้านช่องอย่างมาก

ในการบริหารจัดการของเทศบาลตำบลบ้านช่องนั้น ได้มีการส่งเสริมระบบการบริหารจัดการที่ดี โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วม ตามหลักธรรมาภิบาล ที่เน้นการบริหารงานอย่างโปร่งใส มีธรรมาภิบาลและไม่มีการทำผิดกฎหมาย มีการวางแผนและจัดทำแผนอย่างมีส่วนร่วม รวมถึงเรื่องมีการวางแผนการทำงานเพื่อส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น โดยมีการขับเคลื่อนทิศทางการดำเนินงานตามวิสัยทัศน์ที่ว่า “เกษตรก้าวไกล อุตสาหกรรมพัฒนา การศึกษาทันสมัย นำประชาธิปไตย ประชาสุขใจ ห่างไกลยาเสพติด ใช้ชีวิตพอเพียง” ทำให้การดำเนินนโยบายขององค์กรมีเอกภาพมาโดยตลอด อีกทั้งเทศบาลตำบลบ้านช่องมีความพยายามสร้างระบบการควบคุมตรวจสอบอย่างต่อเนื่อง โดยเริ่มต้นจากนโยบายหลักของนายกเทศมนตรีที่พยายามสร้างกลไกการถ่วงดุล ด้วยการอาศัยพลังของเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง ให้เข้ามามีส่วนร่วมด้วย และการบริหารงานภายในองค์กรให้เป็นองค์กรแห่งความสุขของเทศบาลบ้านช่องนั้น มีนโยบายหลักสำคัญประการหนึ่งคือการจัดให้มีการประชุมร่วมกันทุกฝ่ายของผู้บริหารและพนักงานเทศบาลบ้านช่อง ทั้งนี้เพื่อมุ่งหวังให้เกิดการปฏิบัติงานที่มีความสมัครสมานสามัคคี โดยทุกฝ่ายมีนโยบายร่วมกันในการกำหนดให้มีการจัดกิจกรรมดังกล่าวอย่างน้อยที่สุดเดือนละหนึ่งครั้ง

จากที่กล่าวมาข้างต้น อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าภายใต้บริบทการพัฒนาเช่นนี้ ทำให้ “ผู้คนตัวเล็กตัวน้อย” ในสังคม ต่างพยายาม “ลุกขึ้น” เพื่อแก้ปัญหาให้กับผู้คนในชุมชนท้องถิ่นด้วย “การสร้างนวัตกรรมท้องถิ่น (รากหญ้า)” จึงเป็นแนวทางของการเปลี่ยนแปลงหรือเป็นระบบขั้นพื้นฐานเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และเพื่อการพัฒนาสังคมให้เกิดความยั่งยืน ดังนั้นแล้ว นวัตกรรมทางสังคมสามารถแสดงออกในรูปแบบของการสร้างสรรค์ที่จะนำไปสู่การปฏิรูปสถาบัน หน่วยงาน หรือนโยบายใหม่ ๆ จึงเป็นความสนใจของผู้วิจัยในการศึกษานวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก เพื่อศึกษาว่านวัตกรรมสังคมรากหญ้าของเทศบาลบ้านช่องช่วยในการปกครองท้องถิ่นอย่างไร และโมเดลควรพัฒนามากกว่าที่เป็นอยู่ควรเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการก่อรูปของนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา
2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ที่มีต่อนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้า
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษานวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก โดยจะทำการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการก่อรูปของนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองท้องถิ่นของเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก และข้อเสนอแนะที่มีต่อการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก โดยพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา จะใช้วิธีการเลือกพื้นที่การศึกษาในเชิงคุณภาพ ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้จะเลือกพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านช่อง อ.พนมสารคาม จ.ฉะเชิงเทรา ในช่วงเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 – 2564 เนื่องจากได้มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นอย่างแท้จริง และมีพัฒนาการที่ต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. การศึกษาครั้งนี้จะนำไปสู่การทบทวนนโยบายเพื่อสร้างนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

2. การศึกษาครั้งนี้จะนำไปสู่การเปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก

3. การศึกษาครั้งนี้จะนำไปสู่การเป็นต้นแบบของรูปแบบการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นๆ ได้ ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมทางสังคม

นิยามนวัตกรรมทางสังคม

ในระดับที่กว้างที่สุด ศ.นพ.ประเวศ วะสีได้ให้ความหมายของนวัตกรรมสังคมในเชิงปรัชญาว่าหมายถึงการพัฒนาโดยใช้สังคมและการอยู่ร่วมกันเป็นตัวตั้ง การพัฒนาดังกล่าวเป็นการพัฒนาที่ทำให้สังคมสามารถตั้งอยู่ในภาวะดุลยภาพอย่างมีพลวัตได้ (ประเวศ วะสี, 2545 อ้างถึงใน สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2546, หน้า 3-4) คำนิยามนี้มีลักษณะเป็นกรอบกว้าง ๆ โดยนิยามนี้ นโยบาย โครงการ และกิจกรรมใด ๆ ที่ให้ความสำคัญกับสังคมโดยมุ่งแก้ปัญหาหรือปรับปรุงสังคมให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นย่อมถือว่าเป็นนวัตกรรมสังคมทั้งสิ้น คำนิยามในลักษณะนี้ เป็นคำนิยามเชิงผลลัพธ์กล่าวคือเน้นที่ผลของนวัตกรรมสังคมว่าต้องส่งผลให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้ อย่างไรก็ตาม คำนิยามนี้ยังไม่สามารถใช้ในการวิจัยเชิงประจักษ์ได้เพราะยังมีความเป็นนามธรรมสูง

กล่าวในเชิงรูปธรรมมากขึ้น James Taylor เสนอว่านวัตกรรมสังคม คือ รูปแบบที่ปรับปรุงแล้วของการกระทำและวิธีการใหม่ ๆ ในการทำสิ่งต่าง ๆ (Wilmot, 2003, p. 22) ส่วน สุวจี กู๊ด และกฤษณ์ พงศ์พิรุฬห์ ก็มองว่านวัตกรรมสังคม หมายถึง แนวคิด กระบวนการ หรือรูปแบบใหม่ ๆ ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาหรือพัฒนาสังคม (สุวจี กู๊ด และ กฤษณ์ พงศ์พิรุฬห์, 2546 อ้างถึงใน สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2546, หน้า 72) ตัวอย่างนวัตกรรมสังคมประเภทนี้ที่เห็นได้ชัดได้แก่ สารานุกรมออนไลน์วิกิพีเดีย (Wikipedia)

อีกด้านหนึ่ง นวัตกรรมสังคมยังอาจหมายถึง “ความสามารถ” (Ability) ในการก่อให้เกิดนวัตกรรมขึ้น เช่น องค์กรนานาชาติว่าด้วยนวัตกรรมสังคม ให้ความหมายของนวัตกรรมสังคมว่าหมายถึง ความสามารถที่จะสร้างสรรค์พฤติกรรมทางสังคมที่แตกต่างไปจากพฤติกรรมแบบเดิม ๆ ทั้งด้านส่วนบุคคลและด้านวิชาชีพ โดยเน้นที่ความสามารถในการแปลงสภาพ (Transform) บทบาทและความสามารถที่จะสร้างคุณูปการต่อการแปลงสภาพของสถาบัน (ทางสังคม) (International Forum for Social Innovation, 2007)

ค่านิยมที่ชี้ เฉพาะมากขึ้นของชื่นฤทัย กาญจนะจิตรา และวาสนา อิ่มเอม ซึ่งสรุปรวมมาจากการค้นคว้าเอกสารและการสัมภาษณ์นักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิ โดยสรุปได้ว่า นวัตกรรมสังคมคือ “สิ่งใหม่ ๆ ทั้งที่เป็นกระบวนการทางความคิด (จินตนาการ) หรือการสร้างโอกาส หรือการลงมือปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหา หรือเพื่อทำให้สังคมดีขึ้น สิ่งใหม่ ๆ นี้รวมถึงการปรับหรือพัฒนาบนฐานเดิมด้วย” (ชื่นฤทัย กาญจนะจิตรา และวาสนา อิ่มเอม, 2546 อ้างถึงใน สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2546, หน้า 19) โดยมีคุณลักษณะที่สำคัญคือ (1) เป็นแนวทางใหม่ในการแก้ปัญหา (2) เกิดจากการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมสร้างของคนในสังคม ไม่ได้เกิดจากการสั่งการจากภายนอก (3) มีจิตสำนึกร่วมต่อสาธารณะ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว และ (4) มีพัฒนาการมีการขยายผลไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงพื้นที่และในเชิงรูปลักษณะ

นอกจากนี้ยังมี Geoff Mulgan ที่ได้ให้ความหมายของนวัตกรรมสังคมว่าหมายถึงกิจกรรมและบริการเชิงนวัตกรรมต่าง ๆ ที่ (1) มีแรงจูงใจที่จะมุ่งสนองความต้องการของสังคมและ (2) โดยส่วนมากได้รับการพัฒนาและแพร่กระจายโดยองค์การที่มีความมุ่งหมายเพื่อสังคมเป็นด้านหลัก (Mulgan, Tucker, Ali, and Sanders, 2007, p 8) ลักษณะของนวัตกรรมสังคมตามความคิดของ Mulgan et al. ต้องประกอบด้วย (1) การเป็นรูปแบบที่ประกอบขึ้นใหม่หรือรูปแบบผสมขององค์ประกอบที่มีอยู่มากกว่าที่จะเป็นสิ่งใหม่แท้ ๆ (2) เมื่อนำไปปฏิบัติจริงจะต้องตัดข้ามขอบเขตขององค์การภาคส่วน หรือสาขาวิชา และ (3) ก่อให้เกิดรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมแบบใหม่ระหว่างปัจเจกหรือกลุ่มที่เคยแยกกันอยู่ซึ่งมีผลอย่างมากต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง (Mulgan Tucker, Ali, and Sanders, 2007, p. 34-35)

นวัตกรรมสังคมเป็นแนวคิดที่กว้างเห็นได้จากนิยามที่นำเสนอข้างต้น โครงการเพื่อพัฒนาสังคมต่าง ๆ อาจจัดว่าเป็นนวัตกรรมสังคมได้ทั้งสิ้น ยิ่งไปกว่านั้น นวัตกรรมสังคมยังอาจอยู่ในรูปลักษณะที่แตกต่างกันออกไปและมีหลายระดับนั้นคือ นวัตกรรมสังคมอาจจะอยู่ในรูปของความคิด (Idea) หรือแนวคิดเชิงปรัชญา (เช่น แนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ถือได้ว่าเป็นนวัตกรรมสังคมในระดับปรัชญาเพราะนำเสนอแนวคิดใหม่ในการแก้ปัญหาที่มีอยู่ของประเทศ) หรืออาจจะอยู่ในรูปของรูปแบบพฤติกรรมใหม่ ๆ ก็ได้อีกด้านหนึ่ง แนวคิดนวัตกรรมสังคมนั้นยังเกี่ยวข้องกับสาขาวิชาที่หลากหลาย อาทิ นโยบายสาธารณะ การจัดการภาครัฐ การพัฒนาเมือง การพัฒนาชุมชน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การออกแบบ เทคโนโลยี เป็นต้น ซึ่งทำให้ตัวแนวคิดมีความซับซ้อนมากขึ้นอันเนื่องมาจากแต่ละสาขาก็มีวิธีการและองค์ความรู้ที่แตกต่างในการศึกษา

นวัตกรรมสังคม นอกจากนี้ แม้ว่าจะเป็นแนวคิดที่น่าสนใจและมีคุณค่ามากหากได้รับการศึกษาอย่างจริงจัง แต่ตัวแนวคิดเองยังค่อนข้างมีความเป็นนามธรรมสูงจึงยากต่อการนำไปปฏิบัติ การศึกษานวัตกรรมสังคมจึงต้องเริ่มต้นที่การยอมรับสภาพความคลุมเครือและความไม่คมชัดของแนวคิดนี้เสียก่อน การมีความคลุมเครือไม่ใช่ความผิดปกติแต่อย่างใดแต่เป็นสภาพจริงของแนวคิดที่เพิ่งกำเนิดขึ้นหรือเพิ่งได้รับความสนใจศึกษาเชิงวิทยาศาสตร์ สิ่งที่ผู้ที่ต้องการศึกษานวัตกรรมสังคมต้องทำคือ (1) กำหนดขอบเขตของการศึกษาให้ชัดเจน (2) กำหนดให้ชัดเจนว่าจะใช้มุมมองใดในการทำ ความเข้าใจตัวแนวคิด

ประเด็นความใหม่ (Newness) ของสิ่งที่เป็นนวัตกรรมสังคมนั้นก็มีข้อถกเถียงกันได้มาก เนื่องจากนวัตกรรมนั้นต้องเป็นสิ่งใหม่แต่สิ่งที่เป็นสิ่งใหม่ในพื้นที่หนึ่งอาจจะไม่ใช่สิ่งใหม่ในพื้นที่อื่นก็เป็นได้ หรือแม้แต่ในพื้นที่เดียวกันก็ไม่อาจอ้างได้อย่างแน่วแน่ว่าความคิดหรือสิ่งที่สร้างขึ้นนั้น เป็นของใหม่อย่างแท้จริง เพราะอาจจะมีการเกิดขึ้นของสิ่งนั้น ๆ แล้วในอดีตก็ได้ ในเชิงวิชาการ Everett M. Rogers ได้ชี้ว่าความใหม่ที่วัดในมิติของเวลาอันเป็นความใหม่ที่เป็นนวัตกรรมนั้นไม่มีความหมายอะไรมากนัก แต่ความใหม่ของนวัตกรรมนั้นขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของปัจเจกบนฐานของการรับรู้ของปัจเจกเอง (Rogers, 2003, p. 12) นอกจากนี้ ในทางปฏิบัตินักวิชาการมักจะให้ความสำคัญกับคุณค่าของนวัตกรรมมากกว่าความใหม่ นั่นคือเน้นที่การสร้างประโยชน์ส่วนเพิ่มเป็นหลักไม่ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงน้อยหรือมากเพียงใดก็ตาม สอดคล้องกับการแบ่งประเภทของนวัตกรรมที่ชี้ว่านวัตกรรมสามารถแบ่งออกได้เป็นอย่างน้อย 2 ประเภทนวัตกรรมแบบเปลี่ยนแปลงทีละน้อย (Incremental Innovation) และแบบเปลี่ยนแปลงอย่างสิ้นเชิง (Radical Innovation) นวัตกรรมแบบแรกอธิบายการเกิดของนวัตกรรมว่าเป็นการต่อเติม ปรับเปลี่ยน ประกอบขึ้นโดยมีฐานมาจากสิ่งที่มีอยู่แล้ว เป็นการปรับเปลี่ยนสิ่งเดิมที่มีอยู่ให้มีคุณค่าหรือสร้างคุณค่าได้มากขึ้น ในทางตรงกันข้ามนวัตกรรมแบบที่สองนั้นเป็นนวัตกรรมที่เป็นสิ่งใหม่อย่างแท้จริงโดยเป็นการแปลงสภาพของความคิดหรือรูปแบบพฤติกรรมซึ่งก่อให้เกิดความคิดหรือรูปแบบพฤติกรรมใหม่ที่มีคุณค่าเมื่อนำเอาไปปฏิบัติ

แม้จะมีความหลากหลายในแง่ของนิยาม แต่นิยามแต่ละแบบก็สะท้อนความคิดรวบยอดแบบเดียวกัน ทำให้ ผู้วิจัยสังเคราะห์ความหมายของนวัตกรรมสังคมเบื้องต้นออกมาได้ว่านวัตกรรมสังคมคือสิ่งใหม่ ๆ วิธีการใหม่ ๆ และแนวทางใหม่ ๆ ไม่ว่าจะป็นรูปธรรมหรือนามธรรมที่สร้างคุณค่าทั้งในเชิงแก้ปัญหาและเชิงพัฒนาให้แก่สังคมได้โดยสร้างขึ้นมาจากฐานของแรงจูงใจทางสังคม

องค์ประกอบที่จำเป็นของความเป็นนวัตกรรมทางสังคม

นวัตกรรมสังคม มีองค์ประกอบที่จำเป็น (Necessary Component) คือ คุณค่าของนวัตกรรมที่มีต่อสังคมส่วนรวมไม่ว่าจะเป็นในเชิงแก้ปัญหาหรือในเชิงพัฒนา นั่น คือ นวัตกรรมสังคมเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงวิธีการดำเนินชีวิตที่คนในชุมชนทำอยู่ประจำให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้น โดยคุณค่านี้อาจจะเป็นคุณประโยชน์เชิงเปรียบเทียบ (Relative Advantage) (Rogers, 2003, p. 229) หรืออาจจะเป็นคุณค่าเพิ่มขึ้นที่นวัตกรรมนั้นก่อให้เกิดขึ้นในสังคม นอกจากนี้เมื่อใช้การจำแนกมิติของนวัตกรรมสังคมโดย Moulaert, Martinelli, Swyngedouw, and Gonzalez (2005, p. 1976) เป็นเกณฑ์ อาจกล่าวได้ว่าคุณค่าของนวัตกรรมสังคมมีอย่างน้อย 3 ด้าน ได้แก่ (1) มีคุณค่าเพราะสนองตอบความจำเป็นของมนุษย์ที่ยังไม่ได้รับการตอบสนองหรือไม่ได้รับอีกต่อไปแล้วแต่ยังต้องการอยู่ (2) มีคุณค่าเพราะไปเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมไปในทางที่ดีขึ้น และ (3) มีคุณค่าเพราะไปเพิ่มขีดความสามารถเชิงสังคมและการเมืองรวมทั้งเพิ่มระดับการเข้าถึงทรัพยากร

อย่างไรก็ตาม นวัตกรรมสังคมมีลักษณะเฉพาะตรงที่ส่วนใหญ่ไม่สามารถวัดค่าในรูปตัวเงินได้ คุณค่าที่มีต่อสังคมยังมีลักษณะอิงกับบริบท (Context Dependent) นั่นคือ นวัตกรรมสังคมที่มีคุณค่ามากในสังคมหนึ่ง อาจจะมีค่าน้อยหรือไม่มีเลยในสังคมอื่น ๆ ก็ได้ เพราะฉะนั้นนวัตกรรมสังคมจึงไม่อาจวัดคุณค่าโดยเทียบกันระหว่างสังคม แต่ต้องเปรียบเทียบคุณค่าต่อสังคมหลังจากได้นำนวัตกรรมมาใช้ในสังคมนั้นๆแล้ว คุณค่าของนวัตกรรมสังคมสามารถเพิ่มสูงขึ้นได้เมื่อเวลาผ่านไปหรืออาจเป็นไปในทางตรงกันข้าม นอกจากนี้เนื่องจากมีผลกระทบในระดับสังคม ดังนั้น แม้แต่ในสังคมเดียวกันคนบางคนอาจเห็นคุณค่าของนวัตกรรมสังคมที่เกิดขึ้นแต่คนอื่น ๆ อาจจะไม่เห็นก็ได้ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่จะเรียกว่าเป็นนวัตกรรมสังคมต้องก่อให้เกิดคุณค่าด้านใดด้านหนึ่งไม่ว่าจะมากหรือน้อยทางตรงหรือทางอ้อม ต่อคนส่วนใหญ่หรือทั้งหมดของสังคม ต้องกล่าวไว้ด้วยว่ายังมีกรณีที่นวัตกรรมสังคมก่อให้เกิดประโยชน์ต่อคนกลุ่มน้อยโดยต้องเป็นคนกลุ่มที่ถูกกีดกันออก (Exclude) จากการเข้าถึงบริการสาธารณะต่างๆ

องค์ประกอบที่จำเป็นอีกประการก็คือการเป็นสิ่งใหม่ ข้อนี้ ผู้วิจัยเห็นแย้งกับ Moulaert, Martinelli, Swyngedouw, and Gonzalez (2005, p. 1978) ที่ชี้ว่าความใหม่ไม่ใช่องค์ประกอบจำเป็นสำหรับการเป็นนวัตกรรมสังคม แต่หัวใจสำคัญของความเป็นนวัตกรรมสังคมอยู่ที่ผลลัพธ์ของมันมากกว่า (ซึ่งได้แก่ การทำให้คนที่เคยถูกกีดกันออกจากการเข้าถึงทรัพยากรหรือบริการสาธารณะได้มีโอกาสเข้ามาใช้ทรัพยากรหรือบริการดังกล่าวได้) สำหรับผู้วิจัยแล้ว การนำสิ่งเก่าที่เคยมีมาแล้วมา

ใช้จะจัดว่าเป็นนวัตกรรมได้เฉพาะในกรณีที่มีการปรับปรุงสิ่งเก่านั้นก่อนจะนำมาใช้เท่านั้น องค์ประกอบนี้จะจำแนกนวัตกรรมออกจากโครงการพัฒนาทั่ว ๆ ไปที่อาจมีคุณค่าต่อสังคมแต่ใช้แนวทางเดิม ๆ ในการดำเนินการ การเป็นสิ่งใหม่นี้ไม่ได้มีความหมายจำกัดเฉพาะความใหม่อย่างแท้จริง (ไม่เคยมีมาก่อนเลย) แต่อาจเป็นการปรับเปลี่ยนหรือต่อเติมให้เป็นแนวทางใหม่ที่แก้ปัญหาได้ดีกว่าแนวทางเดิมก็ได้ ซึ่งอาจเรียกว่าเป็นการแก้ปัญหาเดิมด้วยวิธีคิดและ/หรือวิธีทำใหม่ก็ได้ ความใหม่ดังกล่าวยังไม่จำเป็นต้องเป็นความใหม่สำหรับทุกคนเป็นการทั่วไปแต่ต้องเป็นความใหม่สำหรับบริบทนั้น ๆ นั่นคือคนในบริบทต้องรับรู้ว่าเป็นสิ่งใหม่ (Rogers, 2003, p. 12) ดังนั้น การนำเอาโครงการพัฒนาที่ประสบความสำเร็จจากชุมชนอื่นมาปรับใช้กับชุมชนของตนเองจึงนับเป็นนวัตกรรมสังคมสำหรับชุมชนนั้น ด้วยหลักที่ว่าชุมชนนั้นยังไม่เคยมีโครงการพัฒนาลักษณะดังกล่าวมาก่อนนั่นเอง

นวัตกรรมสังคมนั้นนอกเหนือไปจากเป็นสิ่งใหม่ที่มีคุณค่าต่อสังคมส่วนรวมแล้วแล้วยังต้องเกิดขึ้นบนฐานของแรงจูงใจเชิงสังคมด้วย ซึ่งในที่นี้ หมายถึงการมุ่งผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว หรือการมีความต้องการทำให้สังคมดีขึ้นมากกว่าความต้องการที่จะได้รับประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ กล่าวคือไม่มีเรื่องกำไรขาดทุนในรูปของตัวเงินกับนวัตกรรมสังคม

ทั้ง 3 องค์ประกอบที่กล่าวมาข้างต้นถือเป็นเกณฑ์ในจำแนกนวัตกรรมสังคมออกจากสิ่งที่ไม่ใช่วัตกรรมสังคม การขาดองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งย่อมทำให้ความเป็นนวัตกรรมสังคมสูญหายไป เมื่อพิจารณาตามหลักเกณฑ์ดังกล่าว โครงการพัฒนาที่ทำซ้ำหรือทำเป็นประจำ โดยใช้วิธีการเดิมๆ จึงจัดว่าไม่ใช่วัตกรรมสังคมเพราะขาดความใหม่ เช่น โครงการรณรงค์ให้ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง หรือการจัดเวทีประชุมร่วมประจำปี ระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลกับตัวแทนชุมชน โครงการพัฒนาทักษะฝีมือแรงงานที่จัดขึ้นเป็นประจำ เป็นต้น สำหรับโครงการพัฒนาที่ทำให้เกิดประโยชน์ต่อคนกลุ่มเล็กๆ ที่ไม่ใช่ผู้ขาดโอกาสทางสังคมก็ไม่จัดเป็นนวัตกรรมสังคมเช่นกัน เพราะขาดคุณสมบัติการมีคุณค่าต่อสังคมส่วนรวม เช่นโครงการพัฒนาชลประทานที่เกิดประโยชน์กับโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนหนึ่ง เป็นต้น นอกจากนี้ ถ้าโครงการพัฒนาใดมีความมุ่งหวังที่จะสร้างผลกำไรให้แก่ผู้พัฒนาโครงการก็ย่อมไม่จัดเป็นนวัตกรรมสังคมเช่นกันเพราะขาดแรงจูงใจในทางสังคม เช่น การสร้างตลาดนัดสินค้าเกษตรแต่มีการเก็บค่าเช่าในอัตราสูง เป็นต้น

ยังไม่มี การสำรวจมาก่อนว่าประเทศไทยมีนวัตกรรมสังคมจำนวนเท่าใดกันแน่ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะนวัตกรรมสังคมเป็นสิ่งที่ยากต่อการศึกษารวมทั้งยังไม่มีนิยามที่ชัดเจนเพียงพอนอกจากนี้ อาจเป็นไปได้ว่ามีการศึกษาถึงสิ่งที่เข้าข่ายเป็นนวัตกรรมสังคมแต่ไม่ได้เรียกชื่อว่า นวัตกรรมสังคม โดยอาจเรียกว่าตามแหล่งกำเนิดของนวัตกรรมว่า “นวัตกรรมท้องถิ่น”, “นวัตกรรมชุมชน”, “นวัตกรรมชาวบ้าน” หรืออาจเรียกตามสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง เช่น “นวัตกรรมสุขภาพ”, “นวัตกรรม การศึกษา”, “นวัตกรรมการบริหาร” เป็นต้น

สำหรับการศึกษานี้ นวัตกรรมสังคมไม่ได้จำกัดทั้งในมิติของที่มาของนวัตกรรมและมิติ ผลลัพธ์ กล่าวคือ นวัตกรรมสังคมอาจจะเกิดจากระดับใดของสังคมก็ได้ (แม้ว่าการศึกษานี้ จะจำกัด ขอบเขตการศึกษาไว้ที่ระดับชุมชนดังเหตุผลที่ได้อธิบายไปแล้วก็ตาม แต่ไม่ได้หมายความว่านวัตกรรม สังคมจะต้องเกิดที่ระดับชุมชนเท่านั้น) นอกจากนี้ นวัตกรรมสังคมยังมีความหมายครอบคลุมผลลัพธ์ ทุกๆด้านในเชิงสังคม ทั้งด้านสุขภาพ การศึกษา การจัดการทรัพยากร การท่องเที่ยว เกษตรกรรม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ครอบครัว อาชีพ เป็นต้น

นวัตกรรมทางสังคมกับนวัตกรรมทางธุรกิจ

เพื่อให้มีโน้ตทัศน์นวัตกรรมสังคมมีความชัดเจนมากขึ้น ผู้วิจัยจึงทำการเปรียบเทียบ นวัตกรรมสังคมกับนวัตกรรมธุรกิจ นวัตกรรมธุรกิจคือนวัตกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อนำไปใช้ก่อให้เกิด ผลลัพธ์ที่องค์การปรารถนา ไม่ว่าจะเป็นผลประกอบการที่ดี กำไร ส่วนแบ่งตลาด ตลอดจน ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของกระบวนการต่าง ๆ ภายในองค์การ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นนี้ มีประโยชน์ โดยตรงต่อองค์การนั้น ๆ เอง ตัวอย่างเช่น สินค้าและบริการใหม่ ๆ ที่ปรากฏในสื่อโฆษณาต่าง ๆ รวมถึง การใช้หุ่นยนต์ในโรงงานประกอบชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ การใช้อีเมลในการติดต่อระหว่างและ ภายในองค์การ เป็นต้น

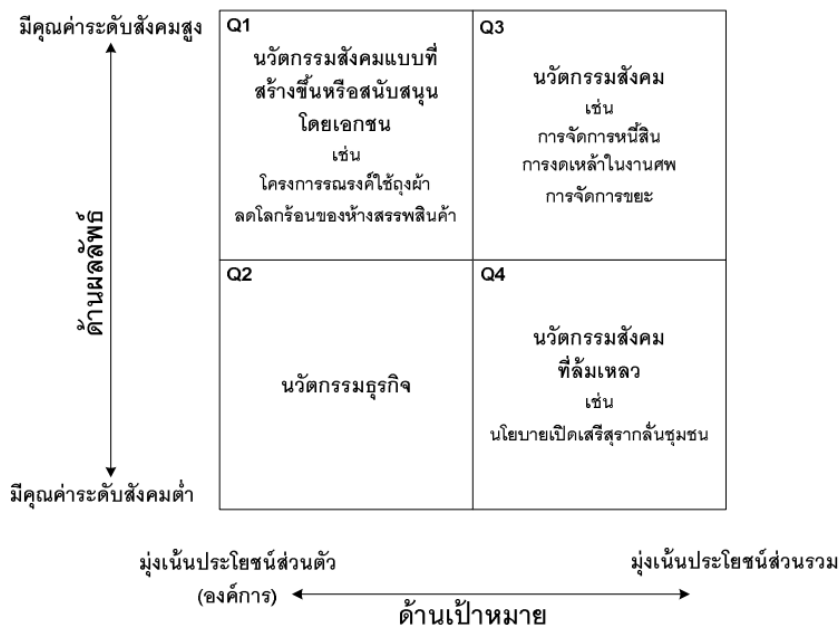
จุดต่างที่สำคัญระหว่างนวัตกรรมสังคมกับนวัตกรรมธุรกิจคือ การมี “แรงจูงใจเชิงสังคม” ซึ่งเป็นองค์ประกอบของความเป็นนวัตกรรมสังคมแต่ไม่ใช่องค์ประกอบของนวัตกรรมธุรกิจนวัตกรรม นั้น คือ สิ่งใหม่ที่มีคุณค่า แต่ถ้าจะเป็นนวัตกรรมสังคม นวัตกรรมนั้นต้องสร้างขึ้นมาจากค่านึง ผลประโยชน์ส่วนร่วมของชุมชนหรือสังคมที่นวัตกรรมนั้นเกิดขึ้น ไม่ได้ก่อให้เกิดผลดีแก่คนใดคนหนึ่ง หรือกลุ่มคนใดกลุ่มคนหนึ่งเป็นการเฉพาะ จะเห็นว่าแม้ว่านวัตกรรมทางเทคโนโลยีก็สามารถเป็น นวัตกรรมสังคมได้ ถ้าสร้างขึ้นโดยแรงจูงใจทางสังคมดังที่ได้กล่าวไป

นวัตกรรมธุรกิจมีแรงจูงใจในการเพิ่มรายได้ ลดต้นทุน ขยายฐานลูกค้า เพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน โดยบรรทัดสุดท้ายจะต้องเป็นตัวเลขผลตอบแทนที่ดีที่สุด (กำไรมากที่สุด) กิจกรรมด้านสังคมขององค์การธุรกิจแม้จะมีประโยชน์ต่อสังคม (มากบ้างน้อยบ้าง) แต่ก็อยู่บนพื้นฐานของผลตอบแทน โดยเปลี่ยนจากผลตอบแทนที่เป็นตัวเงินไปสู่ผลตอบแทนที่ไม่เป็นตัวเงิน เช่น ภาพลักษณ์ ชื่อเสียง การสร้างตราสินค้า เครือข่ายทางสังคม เป็นต้น กล่าวได้ว่าเป็นการหวังผลระยะยาวหรือผลทางอ้อมก็ได้

อีกจุดหนึ่งที่สำคัญได้แก่ “คุณค่าของนวัตกรรมสังคม” คุณค่าของนวัตกรรมสังคมยังมักจะเป็นคุณค่าที่ไม่เป็นตัวเงิน คือไม่ได้ให้ผลตอบแทนเป็นเงิน แต่คุณค่าที่แท้จริงของนวัตกรรมสังคมอยู่ที่การทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับความเชื่อ ค่านิยม ธรรมเนียมปฏิบัติ ความเคยชินของคนส่วนใหญ่ในสังคม โดยเฉพาะความเชื่อที่ก่อให้เกิดผลเสียต่อชุมชน ตัวอย่างจากกรณีศึกษาได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับการกู้เงินเพื่อบริโภค ความเชื่อเกี่ยวกับการเลี้ยงเหล่าและกิน เหล้าในงานศพ และความเชื่อว่าการจัดการขยะเป็นหน้าที่ของเทศบาล คนในชุมชนประพุดิตนบนความเชื่อเช่นนั้นมานานจนมองไม่เห็นว่าการกระทำเช่นนั้นมีความไม่ดีอย่างไร หากมีบางคนตระหนักได้ว่าเป็นปัญหาแต่ก็ไม่ทราบว่าจะเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้อย่างไรเพราะคนอื่น ๆ ก็ยังประพุดิตเช่นนั้นกันอยู่ เพราะฉะนั้น แม้ว่าจะเป็นการมีความเชื่อที่มีผลเสียมากกว่าผลดีแต่ก็ยังมีปฏิบัติซ้ำ ๆ ไม่ถูกแก้ไขแต่อย่างใด

นอกจากนี้นวัตกรรมสังคมเป็นเรื่องของ “คนส่วนใหญ่” ไม่ใช่ปัจเจก จึงต้องพิจารณาความสำเร็จในหน่วยของชุมชน นอกจากนี้นวัตกรรมสังคมยังไม่มี “เจ้าของ” ไม่มีลิขสิทธิ์ ดังนั้นจึงสามารถเผยแพร่ได้ง่ายกว่านวัตกรรมธุรกิจ อย่างไรก็ตาม การติดตั้งนวัตกรรมสังคมนั้นทำได้ยากกว่านวัตกรรมธุรกิจ เพราะเกี่ยวข้องกับค่านิยมและความเชื่อ ซึ่งไม่ใช่เรื่องที่เปลี่ยนแปลงได้ง่าย ๆ ภาพที่ 1 ด้านล่างนี้เป็นอีกวิธีการหนึ่งในการจำแนกนวัตกรรมสังคมออกจากนวัตกรรมธุรกิจ โดยอาศัยมิติด้านเป้าหมายและมิติด้านผลลัพธ์เป็นเกณฑ์ ผู้วิจัยจำแนกนวัตกรรมออกเป็น 4 แบบ นวัตกรรมที่มุ่งเน้นประโยชน์ส่วนรวมและมีคุณค่าต่อสังคมในวงกว้างมาก (Q3) จัดว่าเป็นนวัตกรรมสังคมตามนิยามของการศึกษานี้ ตรงกันข้าม นวัตกรรมธุรกิจ (Q2) มีเป้าหมายที่ประโยชน์ส่วนตัวของปัจเจกหรือองค์กรนั้น ๆ เองและมีคุณค่าต่อสังคมโดยรวมน้อย นอกจากนี้ ยังมีนวัตกรรมที่สร้างขึ้นโดยเอกชนแต่นอกจากจะมีคุณค่าต่อตัวเองการเองแล้วยังมีคุณค่าต่อสังคมส่วนรวมด้วย (Q1) หรือบางครั้งก็เป็นไปอย่างสลับกันคือ องค์กรเอกชนริเริ่มโครงการเพื่อสังคมโดยที่มีประโยชน์ไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อมกลับสู่องค์กรด้วย ดังที่มีโครงการที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคม (Social

Responsibility) จากองค์การเอกชนต่างๆมากขึ้นเรื่อยๆ สุดท้ายคือ นวัตกรรมที่มุ่งเน้นประโยชน์ส่วนรวมแต่คุณค่าจริง ๆ ที่มีต่อสังคมกลับอยู่ในระดับต่ำ (Q4) ตัวอย่างของนวัตกรรมสังคมที่ล้มเหลวอาจเห็นได้ง่ายกว่าจากนโยบายของรัฐบางนโยบาย เช่น นโยบายเปิดเสรีสุรากลั่นชุมชน ที่มีความมุ่งหมายจะสร้างอาชีพให้แก่ชาวบ้านโดยไม่คำนึงว่านโยบาย เช่นนี้ ส่งเสริมให้เกิดการบริโภคสุรามากขึ้น อันเป็นต้นธารของปัญหาสังคมอื่น ๆ อีกมาก เป็นต้น

- Q1** ทำเพื่อองค์กร สังคมได้ประโยชน์ (ด้วย)
- Q2** ทำเพื่อองค์กร องค์กรได้ประโยชน์
- Q3** ทำเพื่อสังคม สังคมได้ประโยชน์
- Q4** ทำเพื่อสังคม (แต่) องค์กรได้ประโยชน์ ประโยชน์ตกอยู่กับคนกลุ่มเดียว

ภาพที่ 1 การจำแนกนวัตกรรมสังคมออกจากนวัตกรรมธุรกิจ

แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมจากรากหญ้าเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Grassroots Innovations for Sustainable Development)

แนวคิดนวัตกรรมรากหญ้า หรือ GI เป็นเรื่องของความพยายามของกลุ่มประชาสังคม (civil society) หลายกลุ่มที่ต้องการสร้างนวัตกรรมในระดับท้องถิ่นรากหญ้า โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความยั่งยืนแก่ชุมชนและธรรมชาติท้องถิ่น

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับ GI มีอยู่ 3 แนวคิด

1. พื้นที่นวัตกรรม (innovative niche)
2. นวัตกรรมของความยั่งยืน (sustainability Innovation)
3. กระบวนการสร้างนวัตกรรม 3 ระดับ (multi-level innovative process)

นวัตกรรมรากหญ้านั้นได้จุดประเด็นความน่าสนใจและโอกาสต่างๆ ที่จะผู้คนที่เกี่ยวข้องในภาคส่วนต่าง ๆ จะได้หยิบยกประเด็นเหล่านี้ขึ้นมาพูดคุยถกเถียงถึงความท้าทายต่างๆ ในการเผชิญหน้าสำหรับแนวความคิดใหม่ ๆ สำหรับการวิจัยและการกำหนดนโยบายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับของชุมชน

แต่ก่อนนั้น นวัตกรรมและบทบาทของสังคม ซึ่งแท้จริงแล้วนั้นมีความเกี่ยวข้องกัน หากแต่ถ้าไม่เคยถูกเชื่อมโยงให้เป็นเรื่องเดียวกันมาก่อนเลย และในการสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นก็คือการเชื่อมโยงสัมพันธ์กันระหว่าง สถานที่ตั้ง (ทำเล หรือ ชุมชน) และ กิจกรรมในการสร้างสรรค์นวัตกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนนั่นเอง

การศึกษาถึงจุดเชื่อมโยงดังกล่าวที่เคยถูกหลงลืมไปในอดีต ก็คือการสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ ทฤษฎีใหม่ ๆ เพื่อมาอธิบายความสำคัญของบทบาทในระดับต่าง ๆ ของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อเชื่อมโยงบทบาทของสังคมเข้าหากิจกรรมต่าง ๆ ที่มีนวัตกรรมของชุมชนก็เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนนั่นเอง

เมื่อกล่าวถึงการพัฒนาที่ยั่งยืน ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่ามีความจำเป็นและมีความสำคัญ เป็นที่กล่าวถึงในทุกวงการ ผู้คนต่างก็แสวงหาคำจำกัดความเพื่อที่จะมาอธิบายวิธีการพัฒนาที่ยั่งยืนนี้อย่างแตกต่างกันออกไป

การพัฒนาที่ยั่งยืนทางนวัตกรรมทางสังคมนั้น โดยทั่วไปแล้วมีความหมายที่หลากหลายเฉกเช่นเดียวกันกับนวัตกรรมทางเทคโนโลยีอุตสาหกรรม การจัดรูปแบบองค์กรสมัยใหม่และเครื่องมืออุปกรณ์สมัยใหม่ก็ใช้แตกต่างกันออกไปในพื้นที่ที่แตกต่างกันออกไป และในขนาดของอุตสาหกรรมที่แตกต่างกันออกไป

รากหญ้า ซึ่งเป็นนวัตกรรมเฉพาะ มีแนวทางการดำเนินการและการพัฒนาที่ยั่งยืนที่แตกต่างออกไปอย่างมีคุณภาพ ที่มีความแตกต่างไปจากภาคอุตสาหกรรมและรูปแบบทางธุรกิจปกติทั่วไป เช่น การที่ชุมชนสนับสนุน ส่งเสริม ผลิตภัณฑ์และบริการที่ทำจากพืชผักปลอดสารพิษที่ผลิตและวางจำหน่ายในชุมชน

กิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ดำเนินไปอย่างแตกต่างโดยคำนึงถึงมิติทางด้าน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในชุมชน (Smith,2006; Seyfang,2007)

บทบาทของรากหญ้าเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นแตกต่างไปจาก การทำเครื่องเรือนโดยใช้วัสดุหมุนเวียนหรือวัสดุเหลือใช้ แตกต่างไปจากการดำเนินงานของสหกรณ์การเกษตรแบบไร้สารพิษ แตกต่างไปจากโครงการการสร้างที่อยู่อาศัยแบบคุ้มค่าและประหยัดพลังงาน แตกต่างไปจากโครงการเพิ่มศักยภาพขีดความสามารถทางด้านการตลาดให้แก่เกษตรกรแตกต่างไปจากโครงการทำปุ๋ยหมักของชุมชนตลอดจนการนำสเกลการวัดผลมาใช้ในระดับรากหญ้าที่ก็แตกต่างกันออกไปเช่นกัน

นับตั้งแต่ปี 1992 หน่วยงานท้องถิ่นมากกว่า 400 องค์กรในสหราชอาณาจักรได้กำหนดเป็นนโยบายกลยุทธ์ท้องถิ่นกว่า 21 กลยุทธ์ ที่ควบคู่ไปกับการเติบโตอย่างอิสระของการร่วมแรงร่วมใจกันของชุมชนในรูปแบบของความยั่งยืนของท้องถิ่นของตนเอง ตัวอย่างเช่น Shell Better Britain”s network of Groups กลุ่มเครือข่ายนี้มีการเติบโตอย่างรวดเร็ว จากสมาชิก 10,000 คน ในปี 1992 เพิ่มขึ้น 26,000 คนในปี 2002 (Church & Elster, 2002)

กิจกรรมที่มีนวัตกรรมทางสังคมเหล่านี้ได้รับการรับรู้หรือเป็นที่รู้จักอยู่ในวงที่จำกัดมาก ๆ เราใช้คำจำกัดความกิจกรรมเหล่านี้ว่า “นวัตกรรมแบบรากหญ้า” ในการอธิบายกิจกรรมของเครือข่ายชุมชนที่สร้างสรรค์จากระดับล่างสู่ระดับบนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อตอบสนองสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนเอง และประโยชน์ที่ได้รับนั้นคือการมีส่วนร่วมของสมาชิกและคนในชุมชนนั่นเองและก็คือการสร้างคุณค่าของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ซึ่งเป็นจุดที่แตกต่างไปจากภาคธุรกิจสีเขียว หรือธุรกิจที่ใช้วัสดุหมุนเวียนทั่วไปเพราะรากหญ้านั้นริเริ่มมาจากเป้าหมายเพื่อประชาสังคมเป็นการทดลอง ทดสอบให้เป็นนวัตกรรมเพื่อสังคมควบคู่ไปกับการใช้เทคโนโลยีสีเขียว

ความแตกต่างอย่างคู่ขนานที่เกี่ยวข้องกันอย่างแยกไม่ออกของการพัฒนากลยุทธ์การพัฒนาอย่างยั่งยืน ในสหราชอาณาจักรมีผลกระทบที่ตามมา (HM.Government,2005) คือ

ก) ระบบนิเวศวิทยาที่ทันสมัยและเครื่องมือเครื่องมือนวัตกรรม (DEFRA, 2003, 2004, 2005 c)

ข) บทบาทของชุมชนและเศรษฐศาสตร์ทางสังคม (DEFRA,2005a,2005b) ในแต่ละปัญหาได้มีการศึกษา

หลักการที่แตกต่างกันนี้ก็ถูกศึกษาแยกกันตามวิถีแนวทางการปฏิบัติของตนเอง (Fussler & James,1996; Rip & Kemp,1998; Merphy,2000; Alakeson & Sherwin,2004; Smith et al., 2005; cf. Young,1997; Seyfang,2001a,2006a,2006c; Amin et al.,2002; Burgess et al.,2003; Leyshon et al., 2003)

เหล่านักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญต่าง ๆ นี้ ต่างโต้แย้งความเป็นคู่ขนานดังกล่าวไว้ข้างต้นนี้ โดยได้เสนอแนวทางในการริเริ่มของนวัตกรรมรากหญ้าไว้ว่า ควรที่จะหาหนทางเพื่อรวบรวมและเชื่อมโยงหรือบูรณาการความเป็นคู่ขนานนี้ให้เข้าด้วยกัน เพื่อการเสนอแนวทาง การแสวงหาและการสร้างทฤษฎีและองค์ความรู้ในการวิเคราะห์ความยั่งยืนในระดับของกิจกรรมและบทบาทของชุมชน และองค์ความรู้ของรากหญ้าแบบใหม่นี้ จะต้องไม่ละเลยหรือมองข้ามทำเลที่ตั้งของชุมชน และจะต้องให้ความสำคัญของกิจกรรมในระดับชุมชนและจะต้องไม่ลดบทบาทความสำคัญของธุรกิจสีเขียวว่าเป็นนวัตกรรมเฉพาะท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้เรามองเห็นและมีความเข้าใจในความเป็นรากหญ้ามามากขึ้น และเราก็จะมองเห็นถึงความท้าทายที่รากหญ้าต้องเผชิญแลหาทางออกที่จะเป็นไปได้ด้วยเช่นกัน

ลักษณะเฉพาะบางประการของนวัตกรรมรากหญ้า

กรอบแนวทางการศึกษาของนวัตกรรมรากหญ้านี้จะเป็นสิ่งที่สามารถใช้วิเคราะห์ความเชื่อมโยงบูรณาการระหว่าง กิจกรรมทางสังคมของรากหญ้าและการกำหนดบทบาทของกิจกรรมที่จะสามารถสร้างความยั่งยืนได้ และจะสามารถแบ่งแยกความแตกต่างระหว่าง เศรษฐศาสตร์การตลาด และเศรษฐศาสตร์เพื่อสังคม เพราะว่ำนวัตกรรมของรากหญ้านั้นไม่ได้ทรงพลังอำนาจหรือสามารถชี้แนะทางเศรษฐกิจได้เพียงแต่ว่านวัตกรรมรากหญ้านั้นจะสามารถเป็นเป็นแหล่งรวมของนวัตกรรมที่มีความหลากหลาย

นวัตกรรมสร้างขึ้นมาจากด้วยจุดมุ่งหมายทางการแข่งขัน สร้างโอกาสทางการค้า และเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค เพื่อยึดกุมพื้นที่ทางการตลาดเพื่อโอกาสในการขายและการทำกำไรของธุรกิจ “ผลกำไร” คือ ข้อชัดเจนของจุดมุ่งหมายในการสร้างนวัตกรรมเพื่อการค้า (Schumpeter, 1961) เช่นเดียวกันกับคู่แข่งในตลาดต่างก็ร่วมสร้างนวัตกรรมเพื่อโต้ตอบการแข่งขันซึ่งกันและกัน เพื่อจุดประสงค์และความคาดหวังในสิ่งเดียวกันคือ ผลกำไร สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้กีดเซาะอนาคตของกระบวนการคิดค้นนวัตกรรมต่างๆ (ด้วยนวัตกรรมที่คิดค้นมานั้นจะต้องตอบแทนคืนมาเป็นผลกำไรทางเศรษฐกิจหรือเป็นเม็ดเงินที่ชัดเจนไม่ได้มั่งเน้นผลตอบแทนไปที่สังคมและสิ่งแวดล้อม) ซึ่งก็เป็นเหตุผล ที่เข้าใจได้ในธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมา

การตลาดแบบสี่เหลี่ยมก็เช่นกัน หากสามารถที่จะมีแรงดึงดูดจากผลกำไรทางเศรษฐกิจ หรือ มีนัยยะของผลตอบแทนทางการลงทุนที่ชัดเจน ก็จะสามารถหรือได้รับการสนับสนุนหรือมีเหตุผลเพียงพอที่จะสร้างให้เป็นธุรกิจที่เจริญรุ่งเรืองมั่นคงและสร้างเป็นนวัตกรรมที่ยั่งยืนได้

รูปแบบขององค์กรนวัตกรรมรากหญ้านั้น เป็นวิถีทางที่แตกต่าง ยุ่งยากและซับซ้อนมาก และเรามักจะคุ้นเคยในรูปแบบของสหกรณ์การเกษตรต่าง ๆ สมาคมอาสาสมัครต่างๆ การรวมตัวของกลุ่มย่อยอย่างไม่เป็นทางการต่าง ๆ กลุ่มแม่บ้านต่าง ๆ ในชุมชน รวมถึงการรวมตัวกันของหลายๆ ภาคส่วนการระดมทุน กิจกรรมการค้าขายอย่างมีขอบเขตที่ไม่ได้มีผลตอบแทนในรูปแบบของตัวเงิน การลงขันลงแรง การนำสินค้ามาแลกเปลี่ยนกัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึง การรวมตัวกันในงานต่างๆ การร่วมแรงร่วมใจกันอย่างเป็นมืออาชีพอิสระและทำให้เป็นรูปแบบอย่างเป็นทางการ Chanan (2004) การรวมตัวกันเป็นกลุ่มกิจกรรมรากหญ้าย่างเป็นมืออาชีพนี้ มีจำนวนมากถึง 4 ใน 5 ที่เป็นหน่วยเล็กๆ มีความสามารถในการทำกำไรที่ต่ำ เป็นผู้คนในท้องถิ่นที่อาสาเข้ามาทำกิจกรรมและขับเคลื่อนองค์กรรากหญ้าเล็ก ๆ เหล่านี้ (แตกต่างกับองค์กรการค้าที่มีผลกำไรมาก ๆ ที่ใช้แรงงานฝีมือ) การรวมกลุ่มกันอย่างเป็นทางการและดำเนินกิจกรรมทางการค้าควบคู่ไปกับกิจกรรมที่ไม่เป็นทางการของรากหญ้าที่ดูเหมือนจะเกี่ยวพันกันและกันแต่ก็เหมือนหนึ่งก็ดูเหมือนเป็นการแข่งขันซึ่งกันและกันไปในที่

นวัตกรรมรากหญ้านั้นมีแรงขับเคลื่อนอยู่ประการหนึ่ง คือ การขับเคลื่อนไปสู่การเป็นนวัตกรรมที่ยั่งยืน เมื่อเปรียบเทียบกับหน่วยงานที่แสวงหาผลกำไร กิจกรรมเพื่อสังคมแบบแนวคิดของรากหญ้านี้เกี่ยวข้องกับโครงสร้างงานที่เป็นงานบริการชุมชน ที่มีความยืดหยุ่น เป็นเศรษฐศาสตร์เพื่อสังคมที่การค้าแบบปกติมันไม่สามารถทำได้ และบางครั้งก็มีความล้มเหลวทางด้านระบบการผลิตและการบริโภคในบางชุมชน ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากการรวมกลุ่มนั้นเป็นแบบง่าย ๆ เกินไป ซึ่งทำให้

เป็นการเสียเปรียบทางธุรกิจ เนื่องจากการไม่สามารถเข้าถึงสินค้าและบริการ หรือการไม่มีทางเลือกของสินค้าและบริการนั้น ๆ เช่นความสดใหม่ การใช้วัตถุดิบตามฤดูกาล การใช้พลังงานหมุนเวียน การพึ่งพาตนเอง (Maniates,2002; Manno, 2002)

อย่างไรก็ตาม อุปสรรคในการดำเนินงานของรากหญ้านั้น ก็ไม่ควรจะไปกล่าวโทษหรือเพ่งเล็งที่เป็นส่วนต่าง หรือช่องว่าง หรือส่วนต่างทางกำไร หรือง่าย ๆ คือผลกำไรที่น้อย หรือการที่คนในชุมชนไม่ยอมเข้าร่วมหรือมีส่วนร่วม การดำเนินงานของรากหญ้าควรที่จะคำนึงถึงความเป็นจริงในเรื่องของแรงจูงใจทางด้านส่วนต่างที่เป็นกำไรให้เหมือนกันกับธุรกิจที่เป็นแบบปกติ เพื่อแยกแยะเหตุผลทางด้านสังคม และเหตุผลทางด้านธุรกิจ และการหันกลับมามองตนเอง เช่นธุรกิจด้านเครื่องเรือนที่ทำจากวัสดุเหลือใช้หรือวัสดุหมุนเวียนที่ใช้แนวความคิดสีเขียวมารวมกลุ่มกันสร้างสรรค์ผลงานที่เป็นความสามารถของรากหญ้าและมุ่งหวังไปที่ผลกำไรที่สมเหตุผลในแบบของธุรกิจทุกๆ ไป โดยใช้เครื่องมือสนับสนุนของท้องถิ่นเป็นองค์กรแลกเปลี่ยนการค้าของท้องถิ่น (LETS: Local Exchange Trading Schemes) ที่มาร่วมสร้างทักษะ สร้างความมั่นใจและเป็นศูนย์กลางการบูรณาการเชื่อมโยงของท้องถิ่นสำหรับการเข้าสู่ระบบการจ้างงานของท้องถิ่นอย่างเป็นทางการ (Seyfang,2001b; Williams et al.,2001)

การดำเนินงานที่แตกต่างของรากหญ้าก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ทำให้เกิดการเข้าไม่ถึง หรือไม่สามารถตอบสนองความต้องการของสังคมได้ ปัญหาหลักของอุตสาหกรรมรากหญ้าที่ต้องการการผลิตซ้ำ และ การสร้างคุณค่าที่แตกต่างซึ่งเป็นการต่อต้านการครอบงำตลาดเพื่อกำไรสูงสุดของเศรษฐกิจเพื่อการตลาด เป็นแนวคิดเศรษฐกิจแนวใหม่ที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตมากกว่าการเจริญเติบโตทางตัวเลขทางเศรษฐกิจ อีกทั้งยังเกื้อหนุนความเป็นท้องถิ่นและเศรษฐกิจชุมชนที่น่าเชื่อถือซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของการเป็นชุมชนที่ยั่งยืน (Robertson,1999;Jackson,2004) หลักการนี้ได้แสดงให้เห็นผ่านทาง การตอบรับระบบการผลิตของชุมชนที่แตกต่างกับการจ้างงานในรูปแบบการตลาดทั่วไป (Seyfang,2006b)

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบระหว่างนวัตกรรมที่อยู่บนพื้นฐานของระบบตลาดกับนวัตกรรมรากหญ้า

	นวัตกรรมที่อยู่บนพื้นฐานของระบบตลาด	นวัตกรรมรากหญ้า
บริบท	เน้นเศรษฐกิจแบบตลาด	เน้นเศรษฐกิจเพื่อสังคม
# พลังการขับเคลื่อน	เพื่อสรรหากำไรให้บริษัท	เพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนใหญ่ เพื่ออุดมการณ์
# พื้นที่นวัตกรรมเน้นเฉพาะ	วิธีปกป้องและวิธีสนับสนุน: เช่น การลดภาษี และการให้เงินสนับสนุน	สร้างพื้นที่นวัตกรรม เรื่องของสังคมและนวัตกรรม ไม่มีการสนับสนุนด้านการลดภาษีหรือให้เงินสนับสนุน
# รูปแบบองค์กร	บริษัท	การขับเคลื่อนของสมาคม อาสาสมัคร, เครือข่ายชุมชน, สหกรณ์ท้องถิ่น, กลุ่มออมทรัพย์
# งบประมาณ	รายได้จากกิจกรรมเชิงพาณิชย์ ธุรกิจทุนนิยม	ให้เงินทุนสนับสนุน, เงินบริจาค, หาเงินจากชุมชนมาสนับสนุน, การแลกเปลี่ยนสินค้ากัน ช่วยเหลือกัน

นวัตกรรมรากหญ้าสามารถนำไปสู่ผลกำไรที่ยั่งยืนได้ มีโครงการมากมายที่ผ่านการดีนรณจากแนวความคิดจากระดับบนลงสู่ระดับล่าง เพราะกิจกรรมของชุมชนนั้นจะเป็นประโยชน์ได้ก็ต่อเมื่อเกิดการสร้างเป็นองค์ความรู้และถูกนำไปปฏิบัติเพื่อการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมของแต่ละชุมชนที่แตกจ่างกันออกไป (Burgess et al., 2003)

กลุ่มรากหญ้าคือกลุ่มของผู้ที่มีประสบการณ์และความรู้ในงานของชุมชนท้องถิ่นที่ตนเองอาศัยอยู่เป็นอย่างดี ประชากรหรือคนในท้องถิ่นจึงถือว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญที่สุดของท้องถิ่น ซึ่งพวกเขาเหล่านั้นสามารถที่จะสร้างพลัง เสริมแรงและผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมต่าง ๆ ของคนในสังคม ชุมชนของตนเองได้ (Robert, 2005)

นวัตกรรมรากหญ้านั้นสามารถแสดงให้เห็นถึงทางเลือกอื่น ๆ ที่มีความเป็นไปได้ สร้างให้เกิดทางเลือก ทางออก แต่อย่างไรก็ตามนวัตกรรมรากหญ้าก็ไม่สามารถยืนยันชัดเป็นสัญลักษณ์ของการเป็นทางเลือกอื่น ๆ ได้เหมือนอย่างตลาดหลักที่เป็นอยู่ (Amin et al., 2002; Levshon., 2003)

Wakeman (2005) ได้กล่าวว่า นวัตกรรมรากหญ้านั้นก็คือกระบวนการส่วนหนึ่งในอุตสาหกรรมการผลิตหลัก สายการผลิตหลักที่ทำการผลิตภัณฑ์สีเขียวเพื่อสิ่งแวดล้อม เช่น พืชผักไร้สารพิษ เป็นต้น ที่ไม่ว่าจะผลิตอย่างไร นวัตกรรมรากหญ้าก็เป็นไปได้แค่วัตถุดิบไร้สารพิษเพียงส่วนหนึ่งที่วนเวียนอยู่ในสายการผลิตหลักอยู่นั่นเอง

นวัตกรรมรากหญ้าสามารถที่จะพุ่งทะยานผ่านพ้นจากระดับย่อยของชุมชนเพื่อมองหาโอกาสใหม่ๆ ที่มีคุณค่าแตกต่างไปจากเดิมไปสู่หนทางของการเป็นผู้เล่นในบทบาทที่ใหญ่ขึ้นถึงระบบการเปลี่ยนแปลงในระดับนโยบายทางการปกครองอีกด้วย

การรับรู้โดยทั่วไปถึงการพัฒนารูปแบบหลักการทางธุรกิจนั้นคือการริเริ่มและการสร้างทางเลือกซึ่งเป็นเรื่องของการสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่ในบางครั้งนวัตกรรมรากหญ้าอาจจะเข้าไปมีส่วนเป็นอำนาจเปรียบเทียบเนื่องด้วยความคล้ายคลึงในแนวทางปฏิบัติ เช่น การก้าวเข้าสู่อุตสาหกรรมเพื่อสิ่งแวดล้อม อุตสาหกรรมสีเขียว แต่ก็มีบางมุมมองที่มีบทบาทที่จะแยกแยะให้เห็นถึงความแตกต่างของนวัตกรรมรากหญ้า โดยมุมมองที่แตกต่างจากการรับรู้โดยทั่วไปนั้นเกิดขึ้นจากประสบการณ์การเดินทางที่เห็นถึงความแตกต่างของแต่ละประเทศแต่ละวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมของตนเอง

รูปแบบของนวัตกรรมรากหญ้าซึ่งเป็น Niches model นั้นอาจจะพิสูจน์ให้เห็นถึงประสิทธิภาพได้อย่างชัดเจนด้วยการเปรียบเทียบและอาจจะต้องใช้เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดสะท้อนให้เห็นความแตกต่างจากธุรกิจหลัก Mainstream ซึ่งเป็นเรื่องที่ยากมาก ๆ

ความริเริ่มของรากหญ้า หรือ Niches คือการแสดงให้เห็นก่อนและการเรียนรู้ตามมา เพื่อสร้างสิ่งแวดล้อมสนับสนุน และพัฒนาเป็นบทบาทปฏิบัติ การปฏิบัติ คือ การบริการที่ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในขณะเดียวกันก็สนับสนุนให้ผู้ที่มีส่วนร่วมได้มองเห็นถึงบริการที่จะได้รับในอนาคต และจะนำไปประยุกต์การพัฒนาในเขตอื่น ๆ ต่อไปได้อย่างไร (Church & Elster, 2002) ต้องวางกรอบแนวความคิดแบบกว้าง ๆ ว่า นวัตกรรมรากหญ้าส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมอย่างไรบ้าง ตัวอย่างเช่นการเพิ่มขึ้นของจิตสำนึกที่มีต่อสิ่งแวดล้อม การศึกษา และการส่งเสริมที่

จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้มีอำนาจในการกำหนดนโยบายต่าง ๆ ของชุมชน สร้างคนให้ตระหนักถึงความยั่งยืนและพัฒนารูปแบบการทำงานใหม่ๆ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ผลของการปฏิบัติดังกล่าวมาข้างต้นของนวัตกรรมรากหญ้า Niches ทำให้ทราบว่าไม่ว่าการมีส่วนร่วมทั้งในระดับชุมชนหรือเฉพาะรายบุคคลนั้น ล้วนแล้วแต่จะสร้างประโยชน์ได้ในแง่ของการเพิ่มขีดความสามารถ สร้างความมั่นใจ สร้างทักษะและมีมือ เพื่ออนาคตของชุมชนได้

ความท้าทายที่นวัตกรรมรากหญ้าเผชิญอยู่ในขณะที่นวัตกรรมรากหญ้านั้นเป็นนโยบายเชิงสัญญา ซึ่งแน่นอนว่าไม่สามารถใช้เป็นยาที่ครอบจักรวาลได้นั้น สิ่งที่สำคัญคือการวิเคราะห์ปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ที่สามารถแบ่งแยกเป็นหมวดหมู่ได้อย่างง่าย ๆ

1. Intrinsic Challenges: ความท้าทายที่แท้จริง

Intrinsic Challenges เป็นความท้าทายต่อประโยชน์ที่แท้จริงนวัตกรรมรากหญ้าต้องเผชิญความท้าทายต่อประโยชน์ที่แท้จริงตั้งแต่การริเริ่มการก่อตั้ง ที่ต้องอาศัยทักษะที่ผสมผสานกันอย่างหลากหลาย และต้องมีตัวบุคคลที่เป็นกุญแจสำคัญเป็นแกนนำ ต้องมีผู้ให้การสนับสนุน ต้องมีทรัพยากร และต้องมีบริบทที่เอื้ออำนวยต่อการสนับสนุน และเมื่อเริ่มต้นได้แล้วความท้าทายต่อมาคือการอยู่รอดให้ได้และเดินหน้าต่อไปได้ ซึ่งต้องใช้ ทักษะ บุคลากร บวกกับความยืดหยุ่น ข้อขัดแย้งต่าง ๆ ต้องเกิดขึ้นไม่ว่าความพยายามนั้นจะก่อให้เกิดการค้าหรือได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลก็ตาม การหาแหล่งเงินทุนที่มีขนาดใหญ่และกิจกรรมของอาสาสมัครคืองานทั่ว ๆ ไปของนวัตกรรมรากหญ้า อาการของปัญหาทั่วไปคือโครงการการหาเงินสนับสนุนนั้นมักจะเป็นโครงการระยะสั้นโดยมีเป้าหมายปีบับังคับกำกับเอาไว้ เจ้าหน้าที่และข้อบังคับต่าง ๆ ปีบให้ช่องทางนั้นเล็กแคบลงสำหรับเป้าประสงค์หลักของการพัฒนา ตัวอย่างเช่น โครงการสนับสนุนพลังงานหมุนเวียนในชุมชนเป็นต้น กรอกการทำงานของการหารายได้มาสนับสนุนนั้นถูกกำหนดโดยผู้บริจาคแทนที่กรอบการทำงานนั้นควรที่จะตอบสนองสอดคล้องไปกับผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโครงการ

นวัตกรรมรากหญ้าสามารถล้มเหลวได้จากช่องโหว่ของสังคมดั้งเดิม เช่นความเชื่อต่าง ๆ ที่ขัดกันกับวิธีการทำงานของโครงการ เศรษฐกิจ และขอบเขตเรื่องของสิ่งแวดล้อม การใช้หน่วยงานหรือองค์กรในการหารายได้สนับสนุนเพื่อให้เข้ากันกับธรรมเนียมปฏิบัติของชุมชนอาจจะไม่ได้ผลเท่าที่ควร ผลลัพธ์คือความยุ่งยากที่จะรวบรวมหรือเติมเต็มให้ตรงกฎเกณฑ์ที่หลากหลายและแตกต่างกันซึ่งไม่เหมือนกับผู้บริจาค

ที่เป็นบุคคลคนเดียว จากประสบการณ์การเริ่มต้นโครงการนวัตกรรมรากหญ้า Niches นั้นจำนวนกว่า 90% ของเวลาที่ใช้ไปทั้งหมดนั้นได้ใช้ไปกับความพยายามที่จะให้โครงการนั้นอยู่รอดให้ได้เท่านั้น มีเพียง 10% ของเวลาที่ได้ใช้ไปในการพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ (Church, 2005; Walkmam, 2005)

ความเกี่ยวข้องของการอยู่รอดของนวัตกรรมรากหญ้า Niches อันดับแรกคือขาดการพัฒนาความแข็งแกร่งและความยืดหยุ่นในการที่จะถูกตั้งงบประมาณจากผู้บริจาค ก็คือเรื่องของการจัดการการเงิน ต่อมาคือการลาออกของบุคลากรที่เป็นกุญแจสำคัญของโครงการ รวมถึงการเข้าๆ ออกของสมาชิกที่เป็นอาสาสมัคร การยกเลิกกิจกรรมของโครงการและการเปลี่ยนถ่ายอำนาจในรัฐบาลที่มีผลต่อนโยบายต่าง ๆ

อันดับที่สองคือ วงจรอายุของกิจกรรมต่าง ๆ นั้นสั้นและไม่ได้มีการบันทึกวิธีการเป็นเอกสารไว้ในการถ่ายทอดเป็นองค์ความรู้ ทักษะที่เกิดขึ้นแก่ผู้เข้าร่วมโครงการก็จะติดตัวผู้ปฏิบัติไปแทนที่จะถูกรวบรวมไว้ในรูปแบบของความพร้อมใช้และการเข้าถึงที่ง่าย

Niches ในระดับรากหญ้าต้องใช้อาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างอุปกรณ์เทคโนโลยีต่าง ๆ ผู้พัฒนา และสถานที่ที่เหมาะสม เพื่อให้เกิดการใช้เทคโนโลยีที่ยั่งยืนในการค้นหาต้นแบบและเกิดเป็นการพัฒนา การพึ่งพากันดังกล่าวนี้อาจจะทำให้เกิดการใช้เทคโนโลยีการพัฒนา นวัตกรรมรากหญ้าที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

เมื่อพิจารณาความท้าทายดังกล่าวมาแล้วนั้น เทคโนโลยีในการพัฒนาแบบข้ามพรมแดนเช่น การริเริ่มการหมุนเวียนเครื่องใช้ไฟฟ้ากลับมาใช้ใหม่ ได้เผยให้เห็นถึงกระบวนการออกแบบอย่างลึกเพื่อประโยชน์ในการซ่อมบำรุง ในการผลิตซ้ำ แต่กระบวนการพัฒนาการผลิตเหล่านี้ต้องอาศัยการตัดสินใจจากผู้ผลิตคิดค้นสินค้าที่ความยุ่งยากก็คือการที่เขานั้นอาจจะมีถิ่นที่อยู่ในต่างชาติต่างดินแดนหรือต่างประเทศนั่นเอง

2. Diffusion Challenges ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรากหญ้านั้นค่อนข้างมีอยู่อย่างจำกัด เนื่องจากขนาดของกิจกรรมทางธุรกิจนั้นมีขนาดเล็ก และจำนวนประชากรต่อพื้นที่ของรากหญ้าที่ปริมาณจำกัดนั้นเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการขยายขนาดของธุรกิจให้เติบโตซ้ำ รากหญ้า Niches นั้นต้องการการจำกัดความหมายใหม่ และการการสลัดสับเปลี่ยนใหม่สำหรับขนาดของกิจกรรมทางธุรกิจ ในขณะที่การแทรกแซงทางนโยบายนั้นสามารถเป็นสะพานเชื่อมโยงสถานการณ์ความแตกต่าง

ระหว่างรากหญ้า Niches และธุรกิจหลัก Mainstream เข้าด้วยกันเติมเต็มซึ่งกันและกันปรับโฉมเปลี่ยนโฉมแนวทางการปฏิบัติเพื่อการขยายขนาดทางธุรกิจได้

ในการเป็นทางเลือกแบบอื่น ๆ ขนาดของกิจกรรมทางธุรกิจขนาดย่อมนั้นง่ายต่อการผลิตซ้ำ ที่จะทำที่ไหนและเมื่อไหร่ก็ได้ เพียงแค่กลุ่มงานนั้น ๆ มีการประสานงานเชื่อมโยงกันได้เป็นอย่างดีทั้งในแบบภูมิภาคและในระดับประเทศ ตัวอย่างเช่น Time Bank ดำเนินธุรกิจขนาดย่อมได้ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี ซึ่งผู้ที่มีส่วนร่วมนั้นรู้สึกได้ถึงการรู้จักคุ้นเคยกันกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่มได้เป็นอย่างดี พวกเขาเจริญเติบโตในลักษณะแบบค่อย ๆ เป็นค่อย ๆ ไปตามระยะเวลา เพื่อความรู้สึกร่วมที่เป็นลักษณะประคองกันไปด้วยการรักษาความสัมพันธ์และความร่วมมือกันและกันในแบบที่บริหารจัดการได้ (Boyle, 2005) แต่การเติบโตแบบก้าวกระโดดคือกุญแจสำคัญของนวัตกรรมรากหญ้าหรือที่รู้จักกันในนามของ "World within a world" ที่ทุกพื้นที่ในโลกใบนี้นั้นมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ในขณะที่ในทางปฏิบัตินั้นกฎเกณฑ์ต่างๆ ก็แตกต่างกันออกไปเพื่อสร้างให้เกิดความแข็งแกร่ง แต่ความแข็งแกร่งเหล่านี้จะกลายมาเป็นอุปสรรคที่ไปเกี่ยวข้องกับการทำหน้าที่ของฝ่ายค้านในการปกครอง นี่ก็เป็นตัวอย่างที่ดีส่วนข้อแตกต่างที่สำคัญของชุมชนในพื้นที่ (ปริมาณกลุ่ม และจำนวนประชากรในท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับความต้องการของสังคม) ความสนใจของชุมชนในพื้นที่ (ฐานทัศนคติ ฐานความคิด) เราไม่สามารถสรุปได้ว่านวัตกรรมรากหญ้าและบทบาทของชุมชนนั้นเป็นเรื่องที่ผูกติดอยู่กับเรื่องทางสังคมเสมอไป

อุดมการณ์รากหญ้านั้นมองตัวเองเป็นสิ่งอื่น ๆ หรือเป็นทางเลือกสำหรับธุรกิจหลัก การแสดงตัวตนแบบนี้ทำให้การเข้าถึงและการกระจายเผยแพร่ออกไปนั้นทำได้ยาก ซึ่งขัดแย้งและตรงกันข้ามองค์ความรู้เกี่ยวกับรากหญ้าที่เห็นว่าอิทธิพลที่มีผลต่อความสำเร็จนั้นต้องอาศัยระดับของความสอดคล้องกันกับหลักการปฏิบัติ ถ้าหากว่ารากหญ้าได้มีโอกาสที่จะไล่ทัน ตามทันในส่วนของธุรกิจหลัก (Weber et al.,1999; Hoogma et al., 2002)

ข้อพิสูจน์ที่ว่าความเหมือนกันนั้น จำกัดให้รากหญ้ามีความผิดแผกแตกต่างอย่างรุนแรงจากธุรกิจหลัก ซึ่งจะเกิดการลดทอนกระแสความแรงของรากหญ้าเอง (Smith,2006) อย่างไรก็ตามกระแสความแรงของรากหญ้าสามารถสำแดงให้เห็นถึงอิทธิพลที่มีต่อธุรกิจหลัก ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่ในรูปแบบที่คาดการณ์ไว้โดยแนวความคิดรากหญ้าแบบดั้งเดิม

องค์ประกอบของการปฏิบัติของรากหญ้าซึ่งสามารถปรับตัวและเข้ากันได้ดีและอย่างง่ายดายในตลาดนั้น จะเหมาะสมก็ต่อเมื่อกฎเกณฑ์การปฏิบัติต่าง ๆ นั้นเกิดแรงกดดันเพื่อการสร้างรูปแบบของสังคมที่ยั่งยืน ในแนวทางนี้ รากหญ้าจะเป็นแหล่งทรัพยากรสำหรับการเรียนรู้ราวกับว่าเป็นสิ่งที่มีความเหมาะสมที่สามารถทำตลาดได้ (เกิดการค้าขายได้) ที่เป็นบทเรียนรู้ที่เผยแพร่ออกไปได้ในรูปแบบของการมีความยั่งยืนที่กระจายออกไปอย่างพอดิบพอดี การสร้างความพอดีที่เกิดขึ้นก็หมายถึงการลดความเป็นเจ้าระเบียบเจ้าหลักการลง ลดอำนาจของฝ่ายจัดการผู้กำหนดนโยบายลง โดยการหันหน้าเข้าหากันเพื่อการสร้างระบบที่เห็นคุณค่าและให้ความสำคัญแก่รากหญ้า โดยไม่พึงพอใจและไม่ต้อนรับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

การเข้ามาของตัวแทนโดยชอบธรรมซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับมอบอำนาจจากกลุ่มผลประโยชน์ทางการค้า จะเป็นผู้ที่ลดบทบาทความสำคัญของผู้ประดิษฐ์คิดค้นแนวความคิดของรากหญ้า ตัวอย่างของบริษัทกำจัดขยะของเสียขนาดใหญ่ ที่ได้มีการพัฒนาระบบจัดการกับขยะข้างถนนที่เคยสร้างมลพิษแลเกิดความเสียหายแก่ชุมชนก่อนหน้านี้ โดยการใช้ทุนหมุนเวียนของชุมชนที่มีอยู่ค่อนข้างน้อย อนาคตที่ท้าทายก็คือความเสี่ยงของการที่มีผู้กำหนดนโยบายที่ไม่เห็นชอบด้วย นวัตกรรมที่คิดและนำมาใช้แรก ๆ นั้นยังคงอยู่ในช่วงทดสอบ ทดลองและรูปแบบที่จะเกิดการพัฒนาในช่วงที่สำคัญก็คือการเรียนรู้จากความล้มเหลว ซึ่งต้องอาศัยผู้ที่มีหน้าที่ในการกำหนดนโยบายที่ใจกว้าง เปิดกว้าง ซึ่งหาได้ยากมาก

อีกข้อจำกัดหนึ่งคือด้านของการระดมทุนก็จะยับยั้งขั้นตอนของการทดสอบ ทดลองการเรียนรู้จากความผิดพลาดนี้ โดยการถอนการสนับสนุนด้านเงินทุนและทรัพยากรต่าง ๆ

ความท้าทายก็คือการพัฒนากลไกของการสนับสนุนรากหญ้าในการทบทวนและให้โอกาสในการดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ให้เป็นการเรียนรู้จากบทเรียนที่ผิดพลาด ในขณะที่การระดมทุนในโครงการที่ล้มเหลวนั้นก็เป็นการยากที่จะได้รับการพิจารณาจากการระดมทุน ดูเหมือนจะไม่สมเหตุผลในการตัดการสนับสนุนเงินทุนจากผู้ที่มีเจตนาที่จะสนับสนุนปรับปรุงกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อที่จะเอาชนะปัญหาให้ได้และเดินหน้าการทดสอบ การทดลองกันต่อไป ซึ่งก็เป็นน้ำหล่อเลี้ยงที่สำคัญของนวัตกรรม

ท้ายสุดนี้ เรื่องที่ท้าทายใหญ่ที่สุดก็คือ “สถาบัน” การเปลี่ยนแปลงในระดับสูงในหมู่ของผู้ที่มีอำนาจในหน้าที่ในส่วนของการปกครอง (ผู้กำหนดนโยบาย) และครอบคลุมกระบวนการของเศรษฐศาสตร์ทางสังคม ถึงการเปิดโอกาสให้กับรากหญ้าให้พบกับทางสว่างนั้น ความยั่งยืนเป็นแรง

กตสันที่สามารถเป็นตัวกระตุ้นบทบาทของผู้ปกครองให้เกิดความพึงพอใจในกิจกรรมทางธุรกิจสีเขียวของรากหญ้า Church 2005 ได้โต้แย้งว่า บทบาทของชุมชนจะต้องเชื่อมโยงบูรณาการกันกับผู้กำหนดนโยบายในระดับสูง ชีตความสามารถ และสาธารณูปโภค

ผู้สร้างนวัตกรรมรากหญ้าจะต้องมีประสิทธิภาพที่ว่องไวเพื่อชิงความได้เปรียบทางโอกาสที่หลากหลาย เหมือนกันกับโปรแกรมการระดมทุนที่จะต้องดึงดูดความสนใจของผู้ที่มีหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย และสามารถแสดงบทบาทของตัวเองได้อย่างสร้างสรรค์ แต่ผู้สร้างนวัตกรรมรากหญ้าจะได้พบว่าการท้าทายอย่างสุดโต่งนั้นก็ต่อเมื่อเราสามารถตอบผู้ที่ให้ความสนใจต่อนวัตกรรมรากหญ้าได้ว่า เขาจะได้รับอะไรเป็นการตอบแทน

กุญแจสำคัญของรากหญ้าคือการผลักดันภูมิปัญญาของชาวบ้านให้เป็นนโยบาย เพื่อการพัฒนา เพื่อการสนับสนุนและส่งเสริมนวัตกรรมรากหญ้าในอนาคต (Robert, 2005)

ที่สุดแล้ว จุดรวมของข้อโต้แย้งต่าง ๆ ก็ได้ถูกพิจารณาใหม่เข้าไปซ้ำมาในเรื่องของความสำเร็จของรากหญ้าที่รวมเกี่ยวพันกันกับบทบาทของชุมชนและนวัตกรรมที่ยั่งยืน และนโยบายในระดับสูงของการพัฒนาที่สร้างความยั่งยืนในวิธีนี้ ความคิดริเริ่มของรากหญ้ายังคงอยู่ในการเรียนรู้ถึงแม้ว่า มันจะมีความเหมาะสมมากขึ้น บทเรียนเกี่ยวกับการตลาดที่แพร่หลาย รูปแบบของความยั่งยืนแบบแพร่กระจายกำไรแบบยั่งยืนของนิชได้เสนอแนะทั้งความจำกัดของกำลังของนิชและข้อจำกัดของความสามารถของการบริหารได้กลายมาเป็นความยั่งยืน ความขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างผู้ซึ่งต้องการคงไว้ซึ่งระเบียบและการมองหาผู้สร้างระบบแล้วเปรียบเทียบกับ การประนีประนอม ผู้สร้างกฎระเบียบอาจจะต้องรับเอาโลกของนิชไว้พิจารณาและฝึกมากขึ้น เช่น ความก้าวหน้าของบริษัทกำจัดขยะขนาดใหญ่ได้พัฒนาขอบข่ายของการรีไซเคิลและสามารถทำงานกับชุมชนได้

ความก้าวหน้าของการท้าทายสู่นโยบายการตลาดมีความเสี่ยงนวัตกรรมคือกระบวนการของประสบการณ์และมีความสำคัญต่อความคาดหวังว่าจะต้องเรียนรู้จากความล้มเหลวโดยการถอนตัวจากแหล่งต่างๆ ความท้าทายคือการพัฒนาและสนับสนุนช่างที่ให้นักรากหญ้าได้ทบทวนและดำเนินต่อไป ในการแก้ไขปัญหาเบื้องต้นและเรียนรู้บทเรียนเกี่ยวกับกำไรที่กระจายออกไปในขณะที่พบความล้มเหลวมันอาจจะเป็นการปรับที่ค่อนข้างยากและอาจจะดูไม่สมเหตุสมผลที่จะตัดเงินทุนเริ่มแรกและปรับกิจกรรม ปัญหาที่เข้ามาแรกๆ ยังคงเป็นประสบการณ์ นี่คือห่วงวงกลมของนวัตกรรม

ในที่สุดนี้ มีความท้าทายขององค์กรระดับกว้างได้เปลี่ยนไปในระดับสูงขึ้นของการบริหาร และขั้นตอนของสังคมเศรษฐกิจได้เปิดโอกาสสำหรับกำไรที่กระจายแบบนิช ความยั่งยืนเหมือนเดียวที่กวดขันการบริหารได้เหมาะสมกับกิจกรรมของนิช กล่าวได้ว่า การปฏิบัติของท้องถิ่นต้องเชื่อมโยงกับนโยบายระดับความสามารถและโครงสร้างต่างๆ นวัตกรรมของรากหญ้าต้องมีจำนวนที่เพียงพอต่อความก้าวหน้าของหน้าตาโอกาสเหมือนโครงการหาทุนใหม่ๆ จะต้องแนบนโยบายต่าง ๆ และนำเสนอตัวเองในแง่บวกออกมาให้เห็น แต่กลุ่มนวัตกรรมรากหญ้าพบว่า การท้าทายอย่างมากมาต่ออิทธิพลที่ไม่รู้ว่าจะพบกับรูปแบบไหน เมื่อไหร่ กฎของความสำเร็จคือส่งเสริมความฉลาดของคนรากหญ้าต่ออิทธิพลของท้องถิ่นที่จะสร้างนโยบายและพัฒนาให้ก้าวหน้าและหนุนใจการพัฒนาอย่างยั่งยืน ความจริงสุดกลางที่ต้องการหารือที่ต้องนำมาพิจารณาอีกครั้งเกี่ยวกับความคิดริเริ่มของคนรากหญ้าที่ครอบคลุมการทำงานของชุมชนและนวัตกรรมที่ยั่งยืนเหมือนเกลียวของระดับนโยบายการพัฒนาอย่างยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป นวัตกรรมเทคโนโลยีและแผนการทำงานของชุมชนมีความมีความสำคัญเหมือนเกลียวเชือกของการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ไม่ค่อยมีการเชื่อมต่อกันกับรากหญ้าที่เป็นเป็นเหมือนสร้อยคอของนวัตกรรมสำหรับการพัฒนาอย่างยั่งยืน งานเขียนเกี่ยวกับนวัตกรรมได้อธิบายความสำคัญและบทบาทของในลักษณะของรากหญ้าที่มีการเติบโตในด้านกว้าง การบริหารของสังคมเทคโนโลยีเราได้นำมาประยุกต์และปรับใช้ความคิดกับการทำงานของรากหญ้าเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนในสังคมเศรษฐกิจและได้หารือกันในเรื่องของการพัฒนาความคิด

การตีความที่แตกต่างของผู้ทำงานในเครือข่ายชุมชนจะทำให้ต้องเกิดการเผชิญหน้าของคนๆ หนึ่งกับอีกหลายๆคนในแต่ละชุมชน ส่วนของรากหญ้านั้นรัฐบาลมีจุดประสงค์ของแต่ละฝ่ายอยู่แล้ว นักพัฒนานวัตกรรมก็มีแผนการปฏิบัติงานของฝ่ายตัวเองสำหรับคนรากหญ้า การแสดงออกของการเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและการมองหาโอกาสความเป็นการค้า การเคลื่อนไหวของนวัตกรรมจากสังคมเศรษฐกิจสู่ตลาดเศรษฐกิจ

ความเข้าใจการทำงานของชุมชนในเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้นเป็นสิ่งที่จะต้องต้องพิจารณาถึงตัวขยายของนวัตกรรมของรากหญ้า สำนวจงานวิจัยและร่างแผนที่ของเนื้อหาบุคลิกลักษณะ ผลกระทบ และผลที่ได้ของนวัตกรรมรากหญ้าในเชิงลึก คุณภาพของการวิเคราะห์ต้องการเงื่อนไขความเข้าใจของเรื่องการเจริญเติบโตเกี่ยวกับขั้นตอนของนวัตกรรมรากหญ้าตลอดจนความเคลื่อนไหว การค้า ในสเกลที่สูงขึ้น

การผลิตซ้ำและนโยบายจะต้องขับเคลื่อนระหว่างสังคมและการกำหนดเศรษฐกิจตลาด
ท้ายที่สุดนี้ การแยกแยะนโยบายขององค์กร

ปัจจุบันนี้การสนับสนุนนวัตกรรมรากหญ้าจะช่วยให้เราเข้าใจวิธียานนโยบายว่านวัตกรรม
ใหม่นั้นสามารถรวมเข้าด้วยกันได้ เพียงแต่ว่าแผนการปฏิบัติงานนั้นเป็นตัวชี้วัดที่ยังไม่ละเอียดพอ
พวกเรามีเจตนาที่จะมองนวัตกรรมรากหญ้าในแง่ที่ดีขึ้น แต่ก็ยังมีคำถามหลายอย่างที่ยังไม่ได้รับ
คำตอบ ความคิดริเริ่มของคนรากหญ้าแสดงถึงการเมืองระดับใหญ่ของพวกเขาและสามารถปฏิบัติกับ
คนบางกลุ่มได้จึงจำเป็นต้องทำงานมากขึ้นเพื่อให้สำเร็จ คุณค่าของทางเลือกที่เคลื่อนที่ของนิชได้หา
จุดอ่อนของตนเองในตอนสุดท้ายของพลังของความสัมพันธ์ที่หลากหลายภายใต้โลกส่วนใหญ่และ
ความต้องการส่วนตัว ตลอดจนแนวทางการบริโภคของชุมชน ไม่ว่าจะเข้าใจความรู้สึกของนวัตกรรม
รากหญ้าที่แพร่กระจายอิทธิพลหรือไม่ งานวิจัยยังได้ถามถึงสถาบันไหน หน่วยงานไหนที่จะให้การ
สนับสนุนและควบคุมนวัตกรรมรากหญ้า ข้อเสนอแนะนโยบายของหน่วยงานต่อนวัตกรรมอย่างยั่งยืน
และการปฏิบัติงานของชุมชน อย่างน้อยต้องมีการจัดเตรียมแหล่งที่จะสรรหาถ้อยคำที่ดี คำมั่นที่จะ
สนับสนุนความคิดริเริ่มของรากหญ้าจะต้องต่อยอดจากท้องถิ่นและสัญลักษณ์ที่จะสร้าง รวมทั้งการ
สร้างผลประโยชน์ให้กับคนรากหญ้าและให้เป็นที่รู้จักได้อย่างไรในระบบการผลิตและการบริโภค
พร้อมกับการถ่ายทอดความคิดแบบยั่งยืนและการฝึกปฏิบัติ นี่คือศูนย์กลางของคำถามเพื่อการวิจัย
และวางนโยบายของงานวิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ความหมายของการมีส่วนร่วม

หลักการมีส่วนร่วม เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และเสนอความเห็นใน
การตัดสินใจปัญหาสำคัญของประเทศไม่ว่าด้วยการแสดงความคิดเห็นการไต่สวนสาธารณะประชา
พิจารณ์ การแสดงประชามติ(ธีระพล อรุณะกสิกร, 2542) ซึ่งเป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามี
ส่วนร่วมในการดำเนินพัฒนาร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเองใช้ความคิดสร้างสรรค์และ
ความชำนาญของประชาชนในการแก้ไขปัญหา (Erwin, W., 1976) การมีส่วนร่วม คือ การที่
ประชาชนหรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจในการกำหนดนโยบายพัฒนาท้องถิ่น ในการ
รับประโยชน์จากบริการ และมีส่วนในการควบคุมประเมินผลโครงการต่าง ๆ ของท้องถิ่น นอกจากนี้
ยังได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่ามี 2 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมในกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผนการตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ

2. การมีส่วนร่วมในทางการเมือง คือ การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชน และชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มตน ควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากรของชุมชน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างและได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

แนวคิดการมีส่วนร่วม

หลักการมีส่วนร่วม ถือว่าเป็นหลักพื้นฐานของประชาชนในกระบวนการที่ผ่านมาหน่วยงานที่รับผิดชอบก็มักกล่าวว่าได้ทำตามกฎระเบียบอย่างถูกต้อง แต่การมีส่วนร่วมนั้นหัวใจที่แท้จริงได้พิจารณากันหรือไม่ การมีส่วนร่วมนั้นได้รับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจริงหรือไม่ และการกำหนดกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียนั้นพิจารณากันครอบคลุมเพียงใดเพราะการมีส่วนร่วมไม่ใช่เพียงการประชุมประชาพิจารณ์ให้ครบตามข้อกำหนดเท่านั้น จะต้องคำนึงถึงกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยปราศจากการครอบงำหรือชักจูง ดังนั้น หลักการมีส่วนร่วมต้องเริ่มจากการกำหนดกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ครอบคลุมทุกกลุ่ม และต้องให้แต่ละกลุ่มได้รับรู้ผลดี ผลเสีย

การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิในกระบวนการนโยบายสาธารณะทั้งในด้านการให้และรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การให้ความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ การร่วมตัดสินใจ ทั้งในขั้นตอนการริเริ่มนโยบาย การจัดทำแผนงานโครงการหรือกิจกรรมที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมการจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งการปฏิบัติการติดตามและประเมินผลตามนโยบายแผนงานโครงการหรือกิจกรรมนั้น (ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ, 2552)

การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นครบถ้วนทุกขั้นตอนเรียกได้ว่าเป็นการมีส่วนร่วมอย่างมีความหมาย เป็นกระบวนการที่ประชาชนหรือผู้มีส่วนได้เสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็น เพื่อแสวงหาทางเลือกและการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสม เป็นที่ยอมรับร่วมกัน ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง จึงควรเข้าร่วมในกระบวนการตั้งแต่เริ่มจนกระทั่งถึงการติดตามและประเมินผล เพื่อให้เกิด

ความเข้าใจและการรับรู้- เรียนรู้การปรับเปลี่ยนโครงการร่วมกันจะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย (อรรถย ก๊กผล และฉัตรระวี ปริสุทธิญาณ, 2553) โดยการสร้างโอกาสให้สมาชิกทุกคนของชุมชน ได้เข้ามามี ส่วนร่วมช่วยเหลือและเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินกิจกรรมในการพัฒนา รวมถึงได้รับ ผลประโยชน์จากการพัฒนานั้นอย่างเสมอภาค

การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นการให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหาเป็นผู้นำทุกอย่างไม่ใช่เรา กำหนดไปแล้วให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องหนึ่งเรื่องใด ทุกอย่างต้องเป็นเรื่องของประชาชนที่คิด ขึ้นมา (อคิน รพีพัฒน์, 2547) แบ่งออกเป็น

1. การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดแนวทางแก้ไข
2. การตัดสินใจเลือกแนวทางและวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา
3. การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน
4. การประเมินผลงานกิจกรรมพัฒนา

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจไม่สามารถกระทำได้ในทุกประเด็น ดังนั้นจึงมี แนวทางทั่วไปบางประการเกี่ยวกับประเด็นที่ควรใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน (วันชัย วัฒนศัพท์, 2544) ได้แก่

1. การตัดสินใจและผลกระทบที่สำคัญ
2. การตัดสินใจจะมีผลกระทบต่อบางคนมากกว่าคนอื่น
3. การตัดสินใจจะมีผลกระทบต่อผลประโยชน์ของบางคนหรือกลุ่มบางคนที่มีอยู่เดิม
4. การตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความขัดแย้งอยู่ก่อนแล้ว
5. ความจำเป็นเพื่อต้องการให้มีการสนับสนุนต่อผลการตัดสินใจ

กล่าวได้ว่า แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิ

ในกระบวนการนโยบายสาธารณะทั้งในด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การให้ความคิดเห็น หรือข้อเสนอแนะ การร่วมตัดสินใจ ทั้งในขั้นตอนการริเริ่มนโยบายหรือการตัดสินใจของประชาชนใน กิจกรรมที่เกิดขึ้นโดยมีผลกระทบต่อประชาชนส่วนรวมทั้งหมดทั้งนี้เมื่อผ่านการมีส่วนร่วมก่อนกำเนิ ดนโยบายหรือการตัดสินใจของกิจกรรมย่อมทำให้เกิดการดำเนินร่วมกันอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ รวมทั้งการ รับผลประโยชน์ที่เกิดจากการตัดสินใจนั้น และร่วมกันตรวจสอบประเมินผลจากกิจกรรมโครงการตาม แผนที่กำหนด

ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในประเทศไทยได้ถูกบัญญัติไว้ตามกรอบรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 78 ว่า รัฐพึงส่งเสริมให้ประชาชนและชุมชนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ การจัดทำบริการสาธารณะทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ การต่อต้านการทุจริตและประพฤติมิชอบ รวมถึงการตัดสินใจทางการเมือง และการอื่นใดบรรดาที่อาจมีผลกระทบต่อประชาชนหรือชุมชน จึงทำให้หน่วยงานในภาครัฐ องค์กรต่าง ๆ ได้ดำเนินการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนผ่านช่องทางหรือกลไกในการให้ข้อมูลข่าวสารและรับฟังความคิดเห็น และให้หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนปรับเปลี่ยนสู่การบริหารราชการที่เปิดเผย โปร่งใส เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน และพัฒนาระบบราชการเพื่อตอบสนองความต้องการและเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเป็นสำคัญ

กระบวนการมีส่วนร่วมตามทฤษฎีที่มุ่งเน้นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่มการพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ และการร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบมาถึงตัวประชาชนเอง และการทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาและมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จะต้องยอมรับปรัชญาที่ว่า มนุษย์ทุกคนต่างปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น (เมธี จันทจักรภรณ์ และสุติฉัตรนวาณิชพันธ์, 2541)

1. ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของโคเฮนและอัฟฮอฟ ถูกนำมาอธิบายในลักษณะของการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า การสร้างโอกาสให้สมาชิกของชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือและเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินกิจกรรมการพัฒนา รวมถึงได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนานั้นอย่างเสมอภาค (Cohen, M. J. & Norman, T. U., 1980) ในการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร การมีส่วนร่วมในการพัฒนานั้น ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ

1.1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ได้แก่ ริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ

1.2 การมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติ(Implementation) เช่น การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหารจัดการ และการประสานขอความช่วยเหลือ

1.3 การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ ผลประโยชน์ทางสังคม หรือผลประโยชน์ส่วนบุคคล

1.4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เกี่ยวกับการควบคุมและการตรวจสอบการดำเนินการทั้งหมด และแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วมนอกจากนั้น ยังได้เสนอกรอบเบื้องต้นในการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท มี 3 มิติ และ 2 บริบท

มิติของการมีส่วนร่วม มี 3 มิติ ประกอบด้วย 1) มีส่วนร่วมอะไรบ้าง (What) แบ่งเป็นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ คือ ร่วมในการคิดถึงปัญหาโดยระบุความต้องการของชุมชน ระหว่างดำเนินการ และการตัดสินใจดำเนินการ (โดยองค์กรของชุมชนหรือชาวบ้าน) การมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินงาน 2) มีส่วนร่วมกับใครบ้าง (Who, Whom) ได้แก่ การพิจารณาองค์ประกอบของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมกับชาวบ้านในแต่ละขั้นตอน เช่น ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐ องค์กรที่ให้ทุน เป็นต้น ทั้งนี้ให้พิจารณาถึงคุณลักษณะของผู้เข้ามามีส่วนร่วม เช่น เพศ อายุ การศึกษา รายได้ ระดับชั้นในสังคม ระยะเวลาที่อยู่อาศัย การถือครองที่ดิน เป็นต้น 3) มีส่วนร่วมอย่างไรบ้าง (How) ได้แก่ มีส่วนร่วมในลักษณะพื้นฐานของการมีส่วนร่วม เช่น ความเต็มใจเข้าร่วมการได้รางวัลตอบแทน หรือถูกบังคับให้เข้าร่วม ในลักษณะการเข้าร่วมโดยตรงหรือผ่านองค์กรของชุมชน ขนาดของการมีส่วนร่วม ความถี่ และระยะเวลาในการเข้าร่วม เป็นต้น ผลที่เกิดจากการมีส่วนร่วม อาจเป็นการเพิ่มพลัง หรืออำนาจขององค์กร หรือเป็นการปฏิสัมพันธ์ธรรมดาเท่านั้น

บริบทของการมีส่วนร่วม มี 2 บริบท ประกอบด้วย 1) ลักษณะของโครงการโดยพิจารณาจากลักษณะของสิ่งที่นำเข้ามา มี ความซับซ้อนของเทคโนโลยีเพียงใด ลักษณะของประโยชน์ที่ได้รับ (เร็วหรือช้า) และเงื่อนไขที่ต้องกำหนด เช่น การเข้าถึงการบริหารโครงการความยืดหยุ่นของโครงการ เป็นต้น 2) สภาพแวดล้อมของกิจกรรมตามโครงการ ได้แก่ ปัจจัยทางประวัติศาสตร์ ปัจจัยทางกายภาพและธรรมชาติ ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม ปัจจัยทางการเมือง เป็นต้น

ฉะนั้น การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น เกิดจากจิตใจที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคมซึ่งการเราให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น ผู้ดำเนินงานจะต้องมีความเข้าใจในวิธีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณี ทัศนคติของบุคคล เพื่อให้เกิดความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม (สุชาติ จักรพิสุทธิ์, 2547)

2. ทฤษฎีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการกระจายอำนาจและทรัพยากรต่าง ๆ ที่ไม่เท่าเทียมกันอันมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนและประชาชนเหล่านั้นมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจที่มีผลกระทบต่อตน ซึ่งองค์ประกอบสำคัญของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (สถาบันพระปกเกล้า, 2545) ได้แก่

2.1 การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเมืองและการบริหาร

2.2 เน้นการกระจายอำนาจในการตัดสินใจและการจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ ในระหว่างประชาชนให้เท่าเทียมกัน

2.3 อำนาจในการตัดสินใจและการจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ นั้นจะส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน

2.4 เพิ่มการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

2.5 มีความยืดหยุ่นได้ คือ มีโครงสร้างการทำงานที่สามารถตรวจสอบได้ มีความโปร่งใสและคำนึงถึงความต้องการทรัพยากรของผู้มีส่วนร่วม

2.6 การมีส่วนร่วมของประชาชนมีทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

ทฤษฎีการมีส่วนร่วมในการพัฒนา

การมีส่วนร่วมในกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ เช่น การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผนการตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล การรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น โดยการพัฒนาดังกล่าวต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนซึ่งสามารถจำแนกการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเป็นสองนัย ดังนี้

1. การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมือง โดยประชาชนในชุมชนพัฒนาขีดความสามารถในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการที่ประชาชนได้แสดงออกซึ่งความสามารถของตน และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

2. การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐมาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลัก โดยการกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาสู่ส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ มีอำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อรองในการจัดการทรัพยากรในมาตรฐานเดียวกันและประชาชนสามารถตรวจสอบได้

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจในการแก้ไขปัญหา โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนใช้ความคิดสร้างสรรค์และความชำนาญของประชาชน แก้ไขปัญหาร่วมกันอย่างเหมาะสม และมีการติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรในรูปของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน (ปารีชาติ วลัยเสถียร, 2541) ประกอบด้วย

1. การวางแผน ซึ่งรวมทั้งการตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมาย กลวิธีทรัพยากรที่ใช้ ตลอดจนการติดตามและประเมินผล

2. การดำเนินงาน

3. การใช้บริการจากโครงการ

4. การมีส่วนร่วมในการได้รับประโยชน์

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนทั้ง 4 ประการ (Fornaroff, A., 1980) ได้เสนอรายละเอียดให้เห็นเป็นรูปธรรมโดยการแบ่งออกเป็น 4 แบบ คือ

1. แบบการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เป็นการมีส่วนร่วมที่เป็นการแสดงออกด้านความคิดเกี่ยวกับการจัดระบบ หรือกำหนดระบบของโครงการ เป็นการประเมินปัญหาหรือทางเลือกที่จะสามารถเป็นไปได้ที่จะนำไปปฏิบัติเพื่อการพัฒนาโดยการประเมินสภาพที่เป็นอยู่และสาเหตุของปัญหา ซึ่งแบ่งย่อยออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

1.1 การมีส่วนร่วมในขั้นต้น เป็นการค้นหาความต้องการที่แท้จริงซึ่งเป็นวิธีการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมของโครงการ

1.2 การมีส่วนร่วมในขั้นตอนเตรียมการ เป็นการหาโอกาสหรือช่องทางในการแก้ปัญหารวมทั้งลำดับความสำคัญของโครงการที่จะต้องดำเนินการ

1.3 การมีส่วนร่วมในขั้นการตัดสินใจปฏิบัติการ เป็นการหาบุคลากรเข้ามาปฏิบัติการ ได้แก่ อาสาสมัคร ผู้ประสานงาน หรือกลุ่มที่รวมตัวกันตามประเพณี โดยการเป็นสมาชิกร่วมดำเนินการคัดเลือกผู้นำและการสร้างกำลังอำนาจให้แก่องค์กร 2. แบบการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ เป็นการดำเนินงานตามโครงการและ

2. แผนงานและเป็นการก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของกิจกรรมและผลงานที่ปรากฏในขั้นตอนนี้และยังแบ่งออกมาให้เป็น 3 ส่วน คือ

2.1 การมีส่วนร่วมในการสละทรัพยากร ได้แก่ การมีส่วนร่วมสละร่างกาย การสละเงิน การให้วัสดุอุปกรณ์ และการให้คำแนะนำ ซึ่งเป็นการให้ด้วยความเต็มใจ

2.2 การมีส่วนร่วมในการบริหารและการประสานงาน จะมีส่วนร่วมด้วยวิธีการจ้างบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการ การฝึกอบรมผู้ที่จะเข้าปฏิบัติในโครงการหรือการให้คำปรึกษาในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการ และเป็นผู้ประสานงานในโครงการ

2.3 การมีส่วนร่วมในการเข้าเป็นผู้ปฏิบัติในโครงการ มักพบว่ามีลักษณะเป็นการบังคับให้เข้ามาปฏิบัติในโครงการมากที่สุด การมีส่วนร่วมในการบังคับให้ปฏิบัติจะต่างจากการให้ความร่วมมือ เพราะความบังคับให้ทำนั้น ผลประโยชน์จะไม่ใช่สิ่งที่สำคัญ แต่ถ้าเป็นการมีส่วนร่วมด้วยความเต็มใจนั้น จะคำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับหลังเกิดการมีส่วนร่วม

3. แบบการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ยังแบ่งออกได้ 3 ส่วนคือ

3.1 การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการเพิ่มผลผลิต รายได้ หรือทรัพย์สิน

3.2 การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในด้านสังคม ได้แก่ ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่สังคม เช่น โรงเรียน สถานที่การเพิ่มคุณภาพชีวิต การเกิดระบบน้ำประปา เป็นต้น

3.3 การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในด้านบุคคล ได้แก่ ความนับถือตนเอง พลังอำนาจทางการเมือง ความคุ้มค่าของผลประโยชน์

4. แบบการมีส่วนร่วมในการประเมินผล หมายถึง การมีส่วนร่วมในการวัดผลและวิเคราะห์ผลของการดำเนินงาน รวมทั้งเป็นการค้นหาข้อดีข้อบกพร่องเพื่อหาแนวทางแก้ไขการทำงานให้มีประสิทธิภาพ แต่การมีส่วนร่วมในขั้นนี้ส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าหน้าที่ภาครัฐการมีส่วนร่วมในการประเมินผลนี้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของพลังงานความคิดของมวลชนที่จะทำให้โครงการพัฒนาหรือสามารถนำมาประยุกต์ใช้ต่อไป

กระบวนการมีส่วนร่วม (นันทวัฒน์ บรมานันท์, 2541) สามารถจัดแบ่งขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

กระบวนการที่ 1 การมีส่วนร่วมในการวางแผน ได้แก่ การรับรู้ เข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับการวางแผน และร่วมวางแผนกิจกรรม

กระบวนการที่ 2 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ/ดำเนินการ ได้แก่ การเกี่ยวข้องกับการดำเนินการในกิจกรรมต่าง ๆ และการตัดสินใจ

กระบวนการที่ 3 มีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ เป็นการมีส่วนร่วมในการจัดสรรประโยชน์ หรือผลของกิจกรรม หรือผลของการตัดสินใจที่เกิดขึ้น

กระบวนการที่ 4 มีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล ได้แก่ ความพยายามที่จะประเมินประสิทธิภาพประสิทธิผลของกิจกรรมต่าง ๆ และพิจารณาวิธีการที่จะดำเนินการต่อเนื่อง ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดเกณฑ์การประเมินด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่น

ในระบอบการปกครองของประเทศส่วนแต่มีวัตถุประสงค์ที่คล้ายกัน คือต้องการที่จะให้มีความมั่นคงในประเทศแต่เดิมการปกครองส่วนใหญ่มีลักษณะรวมศูนย์อำนาจที่ส่วนกลางเพื่อความสะดวกเพราะในสมัยนั้นอาณาเขตของประเทศยังไม่มากพลเมืองน้อยและกิจกรรมที่รัฐต้องสนองตอบประชาชนมีน้อย ต่อมาเมื่อมีการพัฒนามากขึ้นพลเมืองมีมากขึ้นภารกิจที่รัฐต้องรับผิดชอบก็มากขึ้นด้วยศักยภาพของรัฐบาลกลางอย่างเดียวไม่สามารถสนองการบริการและอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนได้ทั่วถึง ดังนั้นแนวคิดในการกระจายอำนาจการบริหารการปกครองให้ประชาชนในท้องถิ่นจึงเกิดขึ้นเพื่อแบ่งเบาภาระหน้าที่ของรัฐบาลสามารถตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่นได้อย่างทั่วถึง

ความสำคัญของการปกครองส่วนท้องถิ่น

จากแนวความคิดในการปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อสนับสนุนวัตถุประสงค์ทางการปกครองของรัฐในอันที่จะรักษาความมั่นคงและความผาสุกของประชาชนโดยยึดหลักการกระจายอำนาจปกครองและเพื่อให้สอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตยโดยประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองตนเองความสำคัญของการปกครองท้องถิ่นจึงสามารถสรุป ได้ดังนี้

1) การปกครองท้องถิ่นคือรากฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตย (Basic Democracy) เพราะการปกครองท้องถิ่นจะเป็นสถาบันฝึกสอนการเมืองการปกครองให้แก่ประชาชนให้ประชาชน รู้สึกว่าตนมีความเกี่ยวข้องกับส่วนได้ส่วนเสียในการปกครองการบริหารท้องถิ่นเกิดความรับผิดชอบและหวงแหนต่อประโยชน์อันพึงมีต่อท้องถิ่นที่ตนอยู่อาศัยอันจะนำมาซึ่งความศรัทธาเลื่อมใสในระบอบการปกครองประชาธิปไตยในที่สุด (อ้างในบุญเลิศบุรณุปกรณ์, 2546 หน้า 10) โดยประชาชนจะมีโอกาสเลือกตั้งฝ่ายนิติบัญญัติฝ่ายบริหารการเลือกตั้งจะเป็นการฝึกฝนให้ประชาชนใช้ดุลพินิจเลือกผู้แทนที่เหมาะสมสำหรับผู้ที่ได้รับเลือกตั้งเข้าไปบริหารกิจการของท้องถิ่น นับได้ว่าเป็นผู้นำในท้องถิ่นจะได้ใช้ความรู้ความสามารถบริหารงานท้องถิ่นเกิดความคุ้นเคยมีความชำนาญในการใช้สิทธิและหน้าที่ของพลเมืองซึ่งจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับชาติต่อไป

2) การปกครองท้องถิ่นทำให้ประชาชนในท้องถิ่นรู้จักการปกครองตนเอง (Self-Government) หัวใจของการปกครองระบอบประชาธิปไตยประการหนึ่งก็คือการปกครองตนเอง มิใช่เป็นการปกครองอันเกิดจากคำสั่งเบี่ยงเบนการปกครองตนเองคือการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครอง ซึ่งผู้บริหารท้องถิ่นนอกจากจะได้รับเลือกตั้งมาเพื่อรับผิดชอบบริหารท้องถิ่นโดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากประชาชนแล้วผู้บริหารท้องถิ่นจะต้องฟังเสียงประชาชนด้วยวิถีทางประชาธิปไตยต่าง ๆ เช่น เปิดโอกาสให้ประชาชนออกเสียงประชามติ (Referendum) ให้ประชาชนมีอำนาจถอดถอน (Recall) ซึ่งจะทำให้ประชาชนเกิดความสำนึกในความสำคัญของตนต่อท้องถิ่น ประชาชนจะมีส่วนรับรู้ถึงอุปสรรคปัญหาและช่วยกันแก้ไขปัญหาของท้องถิ่นของตน

3) การปกครองท้องถิ่นเป็นการแบ่งเบาภาระของรัฐบาลซึ่งเป็นหลักการสำคัญของการกระจายอำนาจการปกครองท้องถิ่น มีขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในการแบ่งเบาภาระของรัฐบาลเนื่องจากความจำเป็นบางประการ ดังนี้ (อ้างในบุญเลิศ บุรณุปกรณ์, 2546 หน้า 10)

3.1) ภารกิจของรัฐบาลมีอยู่อย่างกว้างขวางนับวันจะขยายเพิ่มขึ้นซึ่งจะเห็นได้จากงบประมาณที่เพิ่มขึ้นในแต่ละปีตามความเจริญเติบโตของบ้านเมือง

3.2) รัฐบาลมีอาจจะดำเนินการในการสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นได้อย่างทั่วถึงเพราะแต่ละท้องถิ่นย่อมมีปัญหาและความต้องการที่แตกต่างกันการแก้ปัญหาหรือจัดบริการโครงการในท้องถิ่นโดยรูปแบบที่เหมือนกันย่อมไม่บังเกิดผลสูงสุดท้องถิ่นย่อมรู้ปัญหาและเข้าใจปัญหาได้ดีกว่าผู้ที่ไม่อยู่ในท้องถิ่นนั้นประชาชนในท้องถิ่นจึงเป็นผู้ที่เหมาะสมที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นนั้นมากที่สุด

3.3) กิจการบางอย่างเป็นเรื่องเฉพาะท้องถิ่นนั้นไม่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นอื่นและไม่มีส่วนได้ส่วนเสียต่อประเทศโดยส่วนรวม จึงเป็นการสมควรที่จะให้ประชาชนในท้องถิ่นดำเนินการดังกล่าวเอง ดังนั้น หากไม่มีหน่วยการปกครองท้องถิ่นแล้วรัฐบาลจะต้องรับภาระดำเนินการทุกอย่างและไม่แน่ว่าจะสนองความต้องการของท้องถิ่นทุกจุดหรือไม่รวมทั้งจะต้องดำเนินการเฉพาะท้องถิ่นนั้น ๆ ไม่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นอื่นหากได้จัดให้มีการปกครองท้องถิ่นเพื่อดำเนินการเองแล้ว ภาระของรัฐบาลก็จะผ่อนคลายเป็นไปรัฐบาลจะมีหน้าที่เพียงแต่ควบคุมดูแลเท่าที่จำเป็นเท่านั้นเพื่อให้ท้องถิ่นมีมาตรฐานในการดำเนินงานยิ่งขึ้น

4) การปกครองท้องถิ่นสามารถสนองความต้องการของท้องถิ่นตรงเป้าหมายและมีประสิทธิภาพเนื่องจากท้องถิ่นมีความแตกต่างกันไม่ว่าทางสภาพภูมิศาสตร์ทรัพยากรประชาชนความต้องการและปัญหาที่ย่อมต่างกันออกไปผู้ที่ให้บริการหรือแก้ไขปัญหาให้ถูกจุดและสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนก็ต้องเป็นผู้ที่รู้ถึงปัญหาและความต้องการของประชาชนเป็นอย่างดีการบริหารงานจึงจะเป็นไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพไม่ต้องเสียเวลาเสนอเรื่องขออนุมัติไปยังส่วนเหนือขึ้นไปท้องถิ่นจะบริหารงานให้เสร็จสิ้นลงภายในท้องถิ่นนั่นเองไม่ต้องสิ้นเปลืองเวลาและค่าใช้จ่ายโดยไม่จำเป็น

5) การปกครองท้องถิ่นจะเป็นแหล่งสร้างผู้นำทางการเมืองการบริหารของประเทศในอนาคตผู้นำหน่วยการปกครองท้องถิ่นย่อมเรียนรู้ประสบการณ์ทางการเมืองการได้รับเลือกตั้งการสนับสนุนจากประชาชนในท้องถิ่นย่อมเป็นพื้นฐานที่ดีต่ออนาคตทางการเมืองของตนและยังฝึกฝนทักษะทางการเมืองการบริหารงานในท้องถิ่นอีกด้วยในประเทศไทยผู้นำทางการเมืองที่มีชื่อเสียง เช่น นายทองหยด จิตตะวีระ, นายสุรินทร์ เทพกาญจนา เป็นต้น ล้วนแต่มีผลงานจากการเป็นนายกเทศมนตรี หรือผู้บริหารท้องถิ่นมาก่อน จนสามารถประสบความสำเร็จเป็นนักการเมืองที่มีชื่อเสียงในระดับชาติ

6) การปกครองท้องถิ่นสอดคล้องกับแนวความคิดในการพัฒนาชนบทแบบพึ่งตนเอง การปกครองท้องถิ่น โดยยึดหลักการกระจายอำนาจ ทำให้เกิดการพัฒนาชนบทแบบพึ่งตนเองทั้งทางการเมืองเศรษฐกิจและสังคมการดำเนินงานพัฒนาชนบทที่ผ่านมายังมีอุปสรรคสำคัญ ประการหนึ่งคือ การมีส่วนร่วมจากประชาชนในท้องถิ่นอย่างเต็มที่ซึ่งการพัฒนาชนบทที่สัมฤทธิ์ผลนั้นจะต้องมาจากการริเริ่มช่วยตนเองของท้องถิ่นทำให้เกิดความร่วมมือร่วมแรงกันโดยอาศัยโครงสร้างความเป็นอิสระในการปกครองตนเองซึ่งต้องมาจากการกระจายอำนาจอย่างแท้จริง มิเช่นนั้นแล้วการพัฒนาชนบทจะเป็นลักษณะ “หยิบยื่นยัดใส่หรือกึ่งหยิบยื่นยัดใส่” เกิดความคาดหวังทุกปีจะมี “ลาภลอย”

แทนที่จะเป็นผลดีต่อท้องถิ่นกลับสร้างลักษณะการพัฒนาแบบพึ่งพาไม่ยอมช่วยตนเอง อันเป็นผลทางลบต่อการพัฒนาพื้นฐานระบอบประชาธิปไตย ดังนั้น การกระจายอำนาจจึงจะทำให้เกิดลักษณะการพึ่งตนเองซึ่งเป็นหลักสำคัญของการพัฒนาชนบทอย่างยิ่ง

ความหมายและหลักการการปกครองท้องถิ่น

การปกครองส่วนท้องถิ่นมีผู้ให้ความหมายไว้มากมีทั้งที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน ดังนี้ โอลิเวียธรรมกุล (อ้างในสุภัทรมาศ จริยเวชช์พัฒนา, 2550 หน้า 5) ให้ความหมายของการปกครองท้องถิ่น หมายถึง การปกครองที่รัฐบาลกลางมอบอำนาจให้หรือกระจายอำนาจหรือการกระจายอำนาจไปให้หน่วยการปกครองท้องถิ่น ที่เกิดจากการกระจายอำนาจให้มีอำนาจในการปกครองรวมทั้งรับผิดชอบทั้งหมดหรือแค่บางส่วน ในการบริหารขอบเขตอำนาจหน้าที่และอาณาเขตของงานที่กำหนดไว้ตามกฎหมาย

Jonh J. Clarke (อ้างในสุภัทรมาศ จริยเวชช์พัฒนา, 2550 หน้า 6) เป็นหน่วยการปกครองที่มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวข้องด้านการให้บริการประชาชนในเขตพื้นที่หนึ่งพื้นที่ใด โดยเฉพาะและหน่วยการปกครองท้องถิ่นจัดตั้งและอยู่ในความดูแลของรัฐบาลกลางการปกครองท้องถิ่น หมายถึง หน่วยการปกครองทางการเมืองที่อยู่ในระดับต่ำกว่ารัฐซึ่งก่อตั้งโดยกฎหมายและมีอำนาจอย่างเพียงพอที่จะทำกิจกรรมในท้องถิ่นได้ด้วยตนเอง รวมทั้งอำนาจจัดเก็บภาษีเจ้าหน้าที่ของหน่วยการปกครองท้องถิ่นดังกล่าวอาจได้รับการเลือกตั้งหรือแต่งตั้งโดยท้องถิ่นก็ได้

วัตถุประสงค์ของการปกครองส่วนท้องถิ่น

ซูวงค์ ฉายะบุตร (อ้างในพัฒนา ตองไสย, 2547 หน้า 7) ได้จำแนกวัตถุประสงค์ของการปกครองท้องถิ่น ไว้ดังนี้

1) ช่วยแบ่งเบาภาระของรัฐบาลเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดว่าในการบริหารประเทศ จะต้องอาศัยเงินงบประมาณเป็นหลัก หากเงินงบประมาณจำกัดภารกิจที่จะต้องบริการให้กับชุมชนต่าง ๆ อาจไม่เพียงพอ ดังนั้น หากจัดให้มีการปกครองท้องถิ่นหน่วยการปกครองท้องถิ่นนั้น ๆ ก็สามารถมีรายได้มีเงินงบประมาณของตนเองเพียงพอที่จะดำเนินการสร้างสรรค์ความเจริญให้กับท้องถิ่นได้ จึงเป็นการแบ่งเบาภาระของรัฐบาลได้เป็นอย่างมาก การแบ่งเบานี้เป็น การแบ่งเบาทั้งในด้านการเงินตัวบุคคลตลอดจนเวลาที่ใช้ในการดำเนินการ

2) เพื่อสนองต่อความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง เนื่องจากประเทศมีขนาดกว้างใหญ่ความต้องการของประชาชนในแต่ละท้องถิ่นย่อมมีความแตกต่างกันการรอรับการบริการจากรัฐบาลแต่อย่างเดียวย่อมอาจไม่ตรงตามความต้องการที่แท้จริงและล่าช้าหน่วยการปกครองท้องถิ่นที่มีประชาชนในท้องถิ่นเป็นผู้บริหารเท่านั้น จึงจะสามารถตอบสนองความต้องการนั้นได้

3) เพื่อความประหยัดโดยที่ท้องถิ่นแต่ละแห่งมีความแตกต่างกันสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนก็ต่างไปด้วย การจัดตั้งหน่วยปกครองท้องถิ่นขึ้นจึงมีความจำเป็นโดยให้อำนาจหน่วยการปกครองท้องถิ่นจัดเก็บภาษีอากร ซึ่งเป็นวิธีการหารายได้ให้กับท้องถิ่นเพื่อนำไปใช้ในการบริหารกิจการของท้องถิ่น ทำให้ประหยัดเงินงบประมาณของรัฐบาลที่จะต้องจ่ายให้กับท้องถิ่นทั่วประเทศเป็นอันมากและแม้จะมีการจัดสรรเงินงบประมาณจากรัฐบาลไปให้บ้าง แต่ก็มีเงื่อนไขที่กำหนดไว้อย่างรอบคอบ

4) เพื่อให้หน่วยการปกครองท้องถิ่นเป็นสถาบันที่ให้การศึกษาการปกครองระบอบประชาธิปไตยแก่ประชาชน จากการศึกษาการปกครองท้องถิ่นเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองตนเองไม่ว่าจะโดยการสมัครรับเลือกตั้งเพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นเลือกเข้าไปทำหน้าที่ฝ่ายบริหารหรือฝ่ายนิติบัญญัติของหน่วยการปกครองท้องถิ่นก็ตาม การปฏิบัติหน้าที่ที่แตกต่างกันนี้มีส่วนในการส่งเสริมการเรียนรู้ถึงกระบวนการปกครองระบอบประชาธิปไตยในระดับชาติได้เป็นอย่างดี

องค์ประกอบของการปกครองท้องถิ่น

ระบบการปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบ 8 ประการ คือ (อ้างในพัฒนา ทองไสย, 2547 หน้า 9)

1) สถานะตามกฎหมาย (Legal Status) หมายความว่าหากประเทศใดกำหนดเรื่องการปกครองท้องถิ่นไว้ในรัฐธรรมนูญของประเทศการปกครองท้องถิ่นในประเทศนั้น จะมีความเข้มแข็งกว่าการปกครองท้องถิ่นที่จัดตั้งโดยกฎหมายอื่นเพราะข้อความที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญนั้นเป็นการแสดงให้เห็นว่าประเทศนั้นมีนโยบายที่จะกระจายอำนาจอย่างแท้จริง

2) พื้นที่และระดับ (Area and Level) ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการกำหนดพื้นที่และระดับของหน่วยการปกครองท้องถิ่นมีหลายประการเช่นปัจจัยทางภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์เชื้อชาติและความสำคัญในการปกครองตนเองของประชาชนจึงได้มีกฎหมายที่จะกำหนดพื้นที่และระดับของหน่วยการปกครองท้องถิ่นออกเป็น 2 ระดับคือหน่วยการปกครองท้องถิ่นขนาดเล็กและขนาดใหญ่

สำหรับขนาดของพื้นที่จากการศึกษาขององค์การสหประชาชาติ โดยองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) องค์การศึกษาวិทยาศาสตร์และวัฒนธรรม (UNESCO) องค์การอนามัยโลก (WHO) และสำนักกิจการสังคม (Bureau of Social Affair) ได้ให้ความเห็นว่า หน่วยการปกครองท้องถิ่นที่สามารถให้บริการและบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพได้ ควรมีประชากรประมาณ 50,000 คน แต่ก็ยังมีปัจจัยอื่นที่จะต้องพิจารณาด้วย เช่น ประสิทธิภาพในการบริหารรายได้และบุคลากร เป็นต้น

3) การกระจายอำนาจและหน้าที่การที่จะกำหนดให้ท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ที่มากขึ้นเพียงใดขึ้นอยู่กับนโยบายทางการเมืองและการปกครองของรัฐบาลเป็นสำคัญ

4) องค์การนิติบุคคลจัดตั้งขึ้นโดยผลแห่งกฎหมายแยกจากรัฐบาลกลางหรือรัฐบาลแห่งชาติมีขอบเขตการปกครองที่แน่นอนมีอำนาจในการกำหนดนโยบายออกกฎข้อบังคับควบคุมให้มีการปฏิบัติตามนโยบายนั้น ๆ

5) การเลือกตั้งสมาชิกองค์การหรือคณะผู้บริหาร จะต้องได้รับเลือกตั้งจากประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ทั้งหมดหรือบางส่วน เพื่อแสดงถึงการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองของประชาชนโดยเลือกผู้บริหารท้องถิ่นของตนเอง

6) อิสระในการปกครองตนเอง สามารถใช้ดุลยพินิจของตนเองในการปฏิบัติกิจการภายในขอบเขตของกฎหมายโดยไม่ต้องขออนุมัติจากรัฐบาลกลางและไม่อยู่ในสายการบังคับบัญชาของหน่วยงานทางราชการ

7) งบประมาณของตนเองมีอำนาจในการจัดเก็บรายได้การจัดเก็บภาษีตามขอบเขตที่กฎหมายให้อำนาจในการจัดเก็บเพื่อให้ท้องถิ่นมีรายได้เพียงพอที่จะทำนุบำรุงท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

8) การควบคุมดูแลของรัฐเมื่อได้รับการจัดตั้งขึ้นแล้ว ยังคงอยู่ในการกำกับดูแลจากรัฐเพื่อประโยชน์และความมั่นคงของรัฐและประชาชนโดยส่วนรวมโดยการมีอิสระในการดำเนินงานของหน่วยการปกครองท้องถิ่นนั้น ทั้งนี้ มิได้หมายความว่ามิอิสระเต็มที่ทีเดียว คงหมายถึงเฉพาะอิสระในการดำเนินการเท่านั้น เพราะมิฉะนั้นแล้วท้องถิ่นจะกลายเป็นรัฐอธิปไตยไป รัฐจึงต้องสงวนอำนาจในการควบคุมดูแลอยู่

ทฤษฎีเกี่ยวกับการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น

ผู้วิจัยได้สำรวจทฤษฎีเกี่ยวกับการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นในวงนักวิชาการตะวันตกและสังเคราะห์ออกเป็นสำนักคิด (school of thought) สำนักคิด หมายถึง กลุ่มของนักวิชาการที่มีการขบคิดปัญหาพร้อมกันและยึดถือแนวปฏิบัติเดียวกัน (กิริติ บุญเจือ, 2522 : 260) อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยไม่สามารถทบทวนทฤษฎีทั้งหมดเกี่ยวกับการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นในโลกตะวันตกได้ แต่สามารถได้เฉพาะทฤษฎีที่มีบทบาทในการปกครองและการเมืองท้องถิ่นเป็นสำคัญ ตัวอย่างเช่น งานศึกษาของเกอร์รี สโตคเกอร์ (Gerry Stoker, 1988) และวิลเลียม แอล มิลเลอร์ มัลคอล์ม ดิกสัน และเกอร์รี สโตคเกอร์ (William L. Miller, Malcolm Dickson and Gerry Stoker, 2000) งานศึกษาทั้งสองได้สำรวจทฤษฎีหลักเกี่ยวกับการเมืองและการปกครองท้องถิ่นในประเทศอังกฤษโดยแบ่งทฤษฎีออกเป็นสำนักคิด 4 สำนัก ได้แก่ สำนักท้องถิ่นนิยม สำนักทฤษฎีการเลือกสาธารณะ สำนักนีโอมาร์กซิสต์ และสำนักการรวมศูนย์อำนาจ ผู้วิจัยได้ดึงเฉพาะสำนักคิดเกี่ยวกับการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นมาเป็น

เครื่องช่วยในการวิเคราะห์โดยแบ่งออกเป็นสำนักใหญ่ ๆ 3 สำนัก คือ

1. สำนักท้องถิ่นนิยม
2. สำนักทฤษฎีการเลือกสาธารณะ
3. สำนักนีโอมาร์กซิสต์

1. สำนักท้องถิ่นนิยม

สำนักท้องถิ่นนิยมในการปกครองท้องถิ่นและกระจายอำนาจเป็นกลุ่มวิชาการที่มีความคิดร่วมกันในการต่อต้านการรวมศูนย์อำนาจและสนับสนุนการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น เมื่อได้สำรวจเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องเราอาจแบ่งสำนักย่อยในสำนักนี้ออกเป็นแนวคิด 3 แนวคิดด้วยกันคือ

1.1 แนวคิดท้องถิ่นนิยมแบบเก่า (old localism)

สำนักท้องถิ่นนิยมแบบเก่าในการกระจายอำนาจปัจจุบันถือได้ว่าเป็นอุดมการณ์ที่เป็นทางการ (official ideology) ของการปกครองท้องถิ่น สำนักท้องถิ่นนิยมแบบเก่าตั้งอยู่บนฐานทฤษฎีการเมืองแบบเสรีพหุนิยม (liberal pluralism) และแนวคิดการบริหารสาธารณะแบบดั้งเดิมหรือแนวกระแสหลัก (traditional หรือ orthodox public administration) โดยมีบทบาทชี้้นำการกระจายอำนาจในประเทศตะวันตกส่วนใหญ่ เช่น ประเทศอังกฤษใช้แนวคิดท้องถิ่นแบบเก่าตั้งแต่หลังยุคสงครามโลกครั้งที่สองซึ่งเป็นช่วงที่อยู่ในบริบทของรัฐสวัสดิการมาจนถึงปลายทศวรรษ 1960

(Stoker, 1988 : 220-224 ; Stoker William L. Miller, Malcolm Dickson and Gerry Stoker, 2000 : 28)

แนวคิดท้องถิ่นนิยมแบบเก่าสนับสนุนการกระจายอำนาจสู่ปกครองท้องถิ่นภายใต้การนำของนักการเมืองท้องถิ่นจากการเลือกตั้งที่เป็นอิสระ (autonomous, elected local authorities) แนวคิดท้องถิ่นนิยมสนับสนุนการปกครองท้องถิ่นและต่อต้านการรวมศูนย์อำนาจเนื่องจากสำนักนี้มองว่า การปกครองท้องถิ่นมีคุณูปการที่สำคัญ 4 ประการด้วยกันคือ (Stoker, 1988: 221)

(1) การปกครองท้องถิ่นตั้งอยู่บนคุณค่าพื้นฐานเกี่ยวกับการกระจายตัวของอำนาจ (diffusion of power) ที่ทำให้สังคมมีผู้ตัดสินใจหลากหลายไปตามความแตกต่างของท้องถิ่น ดังนั้นนักการเมืองท้องถิ่นจึงเป็นตัวแทนของการกระจายตัวอำนาจทางการเมืองในสังคมได้อย่างชอบธรรม

(2) การปกครองท้องถิ่นสามารถตอบสนองความต้องการที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ดังนั้น นักการเมืองท้องถิ่นจึงสามารถเรียนรู้การทำงานที่หลากหลายและนำมาซึ่งนวัตกรรมใหม่ๆได้

(3) การปกครองท้องถิ่นเป็นการปกครองในระดับเฉพาะที่ท้องถิ่นทำให้นักการเมืองสามารถทำงานใกล้ชิดกับประชาชนได้

(4) การปกครองท้องถิ่นมีศักยภาพที่จะครองใจประชาชนได้เนื่องจากเป็นการปกครองที่เปิดโอกาสให้มีทางเลือกที่จะช่วยสร้างความสมดุลระหว่างทรัพยากรท้องถิ่นและความต้องการของท้องถิ่นได้

การให้ความสำคัญต่อการปกครองท้องถิ่นดังกล่าวทำให้ยอมรับการดำรงอยู่ของลักษณะพหุนิยม (pluralism) ลักษณะพหุนิยมในความหมายกว้างหมายถึง การดำรงอยู่ของความหลากหลายในทางอุดมการณ์ค่านิยม สังคม และสถาบัน และต่อต้านรัฐที่มีการรวมศูนย์อำนาจ (Stoker, 1988: 222) ส่วนทฤษฎีการเมืองแบบพหุนิยมเป็นการนำแนวคิดพหุนิยมมาใช้ในการศึกษาเกี่ยวกับกิจการของรัฐและความคิดทางการเมืองโดยถือว่าเป็นทฤษฎีว่าด้วยการกระจายของอำนาจทางการเมือง (distribution of political power) ในกรณีของแนวคิดการเมืองแบบเสรีพหุนิยมหรือพหุนิยมแบบอเมริกันนั้นถือว่าเป็นทฤษฎีการเมืองของกลุ่มผลประโยชน์ (group politics) กล่าวคือเป็นการเมืองที่ปัจเจกชนถูกแทนที่ด้วยการเป็นสมาชิกของกลุ่มที่มีการจัดตั้งและกลุ่มดังกล่าวจะเป็นผู้ขับเคลื่อนสู่กระบวนการนโยบายสาธารณะ ดังนั้น การเมืองสมัยใหม่ในระบอบประชาธิปไตยจึงถูกกำหนดโดยอิทธิพลของกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ในสังคมที่มุ่งกดดัน ชักจูง หรือหว่านล้อมรัฐและระบบ

ราชการ การให้ทำอะไรเพื่อตอบสนองข้อเรียกร้องและความต้องการของกลุ่มต่างๆที่แข่งขันกันโดยกลุ่มผลประโยชน์จะไม่เข้าไปมีส่วนร่วมในการเป็นรัฐบาลโดยตรง (Heywood, 2015 : 156; เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2552 :106-107 ; เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2558 : 69-70 , 149-150)

การเมืองพหุนิยมแบบอเมริกันมีตัวแทนความคิด เช่น โรเบิร์ต เอ ดาวัน (Robert A. Dahl) และเดวิด ทูแมน (David Truman) เป็นต้น แนวคิดหลักที่เป็นสาระสำคัญของการเมืองพหุนิยมแบบอเมริกันมีลักษณะสำคัญดังนี้ (Heywood, 2015 : 156)

ประการแรก ถือว่าพลเมืองทุกคนสังกัดอยู่ในกลุ่มต่างๆ และพลเมืองจำนวนมากอาจเป็นสมาชิกกลุ่มในเวลาเดียวกันได้หลายๆ กลุ่ม

ประการที่สอง โดยทั่วไปแล้วจะมีความเท่าเทียมกันระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ในการเข้าถึงรัฐบาลผู้ตัดสินใจและไม่มีกลุ่มใดที่มีอำนาจครอบงำกลุ่มอื่นได้

ประการที่สาม ภายในกลุ่มผลประโยชน์เองจะมีการตอบสนองกันในระดับสูง ดังนั้นผู้นำกลุ่มจึงต้องรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ต่อหน้าสมาชิกกลุ่ม

ประการที่สี่ รัฐถือว่าเป็นองค์กรที่เป็นกลางระหว่างผลประโยชน์ต่างๆ และกลไกของรัฐทำงานแยกเป็นส่วนๆ ทำให้กลุ่มผลประโยชน์มีทางเข้าถึงรัฐได้หลากหลาย

ประการที่ห้า ถึงแม้กลุ่มต่างๆ จะมีการแข่งขันต่อสู้กันเพื่อผลประโยชน์แต่ก็จะสามารถเกิดฉันทามติ (consensus) ระหว่างกลุ่มได้บนภายใต้เงื่อนไขการเมืองระบบเปิดและใช้การแข่งขันเป็นกติกา

การเมืองแบบพหุนิยมสามารถประสานเข้ากับแนวคิดเสรีนิยมได้เนื่องจากแนวคิดเสรีนิยมในศตวรรษที่ 20 ให้ความสนใจต่อการสร้างสมานฉันท์ในสังคมมากกว่าการมีส่วนร่วมทางการเมือง ดังนั้น แนวคิดเสรีพหุนิยมจึงมีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการคือ (Heywood, 2003 : 43,46-47)

1) มีลักษณะของเสรีประชาธิปไตยคือ เป็นประชาธิปไตยแบบตัวแทนและดำเนินงานทางอ้อมด้วยการเลือกตั้งอย่างต่อเนืองบนฐานความเสมอภาคทางการเมืองที่ว่าหนึ่งคนหนึ่งเสียง (one people one vote)

2) การเมืองแบบพหุนิยมให้หลักประกันในเรื่องการแข่งขันและการเลือกของผู้มีสิทธิเลือกตั้งโดยการมีขันติธรรมต่อความแตกต่างเกี่ยวกับความเชื่อปรัชญาทางสังคมและขบวนการทางการเมือง รวมถึงพรรคการเมืองที่ขัดแย้งกันในสังคม

3) มีลักษณะการแบ่งแยกอย่างชัดเจนระหว่างรัฐและประชาสังคมโดยมีการตรวจสอบอำนาจรัฐบาล องค์กรอิสระ และระบบทุนนิยม

ในกระบวนการปกครองสำนักท็องถึนนิยมนเห็นว่า ภารกิจหลักของการปกครองท็องถึนก็คือ การจัดบริการสาธารณะโดยอาศัยความเป็นมืออาชีพ (professionalism) ในการนี้สำนักท็องถึนนิยมนิยมนใช้ทฤษฎีการบริหารสาธารณะแบบดั้งเดิมหรือแนวกระแสหลักมาเป็นหลักในการดำเนินงาน ดังนั้นความสำเร็จของการปกครองท็องถึนตามแนวสำนักนี้จึงเป็นการขับเคลื่อนโดยระบบราชการและใช้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ในเชิงกฎหมายและความเป็นทางการ (formal and legal relation) เป็นหลัก (Stoker,1988 :219)

นักคิดที่เป็นตัวแทนของทฤษฎีการบริหารสาธารณะแบบดั้งเดิมที่สำคัญ เช่น แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber,1864-1920) นักสังคมวิทยาชาวเยอรมัน เวเบอร์มองว่า ระบบราชการหรือองค์การขนาดใหญ่กลไกการบริหารมีความสมเหตุสมผลและมีความสลับซับซ้อน ซึ่งสามารถสร้างประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และความประหยัดได้ วัตโดโร วิลสัน (Woodrow Wilson) ผู้เป็นสมาชิกแนวหน้าของกลุ่มปฏิรูประบบราชการสู่ความทันสมัยในสหรัฐอเมริกาช่วง 1880s ได้นำเสนอให้แยกบทบาท หน้าที่ของฝ่ายการเมืองและฝ่ายข้าราชการประจำออกจากกันโดยฝ่ายการเมืองนั้นมีหน้าที่กำหนดนโยบาย ส่วนข้าราชการนั้นมีหน้านโยบายไปปฏิบัติต่างฝ่ายไม่ก้าวก่ายกันและกัน ดังนั้นระบบราชการจึงมีฐานะเป็นเครื่องมือการบริหารที่ทำให้เป้าหมายของฝ่ายการเมืองบรรลุผล เฟร็ดดริก เทย์เลอร์ (Frederick W. Taylor) เสนอการจัดการตามหลักของวิทยาศาสตร์และแนวคิดทางเลือกที่ดีที่สุด (one best way) นอกจากนี้ยังมี ลูเธอร์ กุลลิก (Luther Gulick) ที่เสนอกระบวนการบริหารที่เรียกว่า “POSDCORB” โดยมองว่า การบริหารจะต้องดำเนินการอย่างเป็นกระบวนการตามขั้นตอนก่อนหลังที่จัดวางไว้ ซึ่งขั้นตอนต่างๆ ประกอบด้วย 1) การวางแผน (planning) 2) การจัดองค์การ (organizing) 3) การสรรหาและบรรจุแต่งตั้งพนักงาน (staffing) 4) การบังคับบัญชาและสั่งการ (directing) 5) การประสานงาน (coordinating) 6) การจัดทำรายงานผลการดำเนินงาน (reporting) และ 7) การจัดทำงบประมาณ (budgeting) เป็นต้น (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2557 ; เอนก เหล่าธรรมทัศน์ และวลัยพร รัตนเศรษฐ์, 2557 : 26-27)

กล่าวโดยสรุปแล้วทฤษฎีการบริหารสาธารณะแบบดั้งเดิมมีแนวคิดที่สำคัญดังนี้ (สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2557 ; เอนก เหล่าธรรมทัศน์ และวลัยพร รัตนเศรษฐ, 2557 : 26-27)

ประการแรก งานบริการสาธารณะนั้นถูกถือเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบโดยตรงของหน่วยงานราชการ ส่วนประชาชนมีฐานะเป็นผู้รับบริการ โดยระบบราชการจะเป็นผู้ผูกขาดการนำนโยบายให้บริการสาธารณะแก่ประชาชนไปปฏิบัติ

ประการที่สอง ระบบราชการมีโครงสร้างขนาดใหญ่และซับซ้อนโดยมีการแบ่งงานกันทำตามความชำนาญเฉพาะด้าน มีการรวมศูนย์อำนาจในการตัดสินใจ การจัดลำดับชั้นที่เน้นเอกภาพในการบังคับบัญชา และการใช้ระเบียบข้อบังคับที่เป็นทางการ

ประการที่สาม องค์การราชการมีเป้าหมายหลักที่สำคัญคือ การมีประสิทธิผล ประสิทธิภาพ และความประหยัด

ประการที่สี่ การดำเนินงานในระบบราชการจะเน้นการตัดสินใจแบบมีเหตุผลโดยการพิจารณาวิเคราะห์ทางเลือกที่มีอยู่ และพิจารณาถึงจุดอ่อนจุดแข็งของแต่ละทางเลือก ก่อนที่จะตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ให้ประโยชน์สูงสุด ภายใต้เงื่อนไขที่มีต้นทุนต่ำสุด

ประการที่ห้า มีกลไกป้องกันมิให้การเมืองเข้าแทรกแซงการบริหารราชการ พร้อมๆ กับกลไกป้องกันฝ่ายบริหารมิให้เข้าไปยุ่งการเมือง

ประการที่หก การบริหารแบบราชการแบบดั้งเดิมนั้นเชื่อว่าในกระบวนการให้บริการสาธารณะนั้น ปัจจัยนำเข้าและกระบวนการดำเนินงานที่มีเหตุมีผล จะนำไปสู่ผลการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ประการที่เจ็ด ระบบราชการจะใช้การบริหารงบประมาณแบบสมเหตุสมผลซึ่งเป็นระบบที่เน้นจัดสรรงบประมาณ ในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมคุณค่าของควมมีประสิทธิภาพ มีประสิทธิผล และความประหยัด โดยโครงการใดมีประโยชน์มากก็จะได้รับงบประมาณมาก (bang for the buck) พร้อมๆ กับพิจารณาถึงค่าใช้จ่ายที่ต่ำ ลดความเสี่ยง และเสริมสร้างการควบคุมทางด้านการจัดการต่อการปฏิบัติงานของรัฐบาล

ประการที่แปด ในการปฏิบัติหน้าที่นั้นข้าราชการจะต้องไม่ใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวกับข้าราชการด้วยกันเองรวมถึงกับประชาชนผู้รับบริการด้วยเนื่องจากการใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวกับข้าราชการด้วยกันเองจะนำไปสู่การเล่นพรรคเล่นพวกและใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผล ขณะเดียวกันข้าราชการจะต้องไม่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นพิเศษกับผู้รับบริการเพราะจะก่อให้เกิดปัญหาการให้บริการที่ไม่เท่าเทียม และเกิดระบบสินบนได้

ประการที่เก้า ในการบริหารราชการจะต้องให้คุณค่าอย่างสูงต่อวิธีการทางวิทยาศาสตร์และการประยุกต์ใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในกระบวนการคิด ตัดสินใจ และดำเนินงาน รวมทั้งให้อภิสิทธิ์แก่ ผู้เชี่ยวชาญในการตัดสินใจเนื่องจากผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ที่มีการศึกษาสูงและมีความสามารถในการวินิจฉัยและตัดสินใจปัญหาต่างๆ

ประการที่สิบ การบริหารราชการจะไม่สนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนเนื่องจากเห็นว่า ประชาชนทั่วไปขาดความรู้ความสามารถ ไม่มีเครื่องมือในการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบและเป็นวิทยาศาสตร์ เน้นการใช้อารมณ์ และมุ่งหาแต่ผลประโยชน์ส่วนตัว นอกจากนี้ การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในงานราชการจะทำให้เสียเวลาและไม่คุ้มค่ากับงบประมาณ

การให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ในเชิงกฎหมายและความเป็นทางการของแนวคิด ท้องถื่นนิยมแบบเก่า ในกระบวนการบริหารรัฐแบบดั้งเดิมนั้น เป็นผลมาจากการใช้แนวการศึกษาในเชิงสถาบัน (institutional approach) ในทางรัฐศาสตร์ แนวทางดังกล่าวจะเน้นการวิเคราะห์เชิงสถาบันการศึกษาโครงสร้างทางการเมืองในเชิงกฎหมายที่เป็นทางการ (formal-legal political structure) โดยเชิงกฎหมายในที่นี้จะหมายถึงการศึกษากฎหมายมหาชน (public law) ส่วนเรื่องความเป็นทางการนั้นจะหมายถึงการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับองค์กรทางการเมืองการปกครองทางการเมือง การปกครอง ซึ่งเป็นการศึกษากฎหมายมหาชนที่เกี่ยวข้องกับองค์กรทางการเมืองการปกครองทางการเมืองหรืออาจเรียกได้ว่าเป็นการศึกษาโครงสร้างทางรัฐธรรมนูญในฐานะที่รัฐธรรมนูญเป็นระบบสถาบันทางการเมืองพื้นฐาน (Rhodes, 1995 : 43-46)

เมื่อพิจารณาการพัฒนาทฤษฎีการศึกษาสถาบันแนวกฎหมายและความเป็นทางการจะให้ความสำคัญต่อคุณค่าทางการเมืองของเสรีประชาธิปไตยเป็นหลักเนื่องจากเป็นการศึกษาที่ต้องการสนับสนุนอุดมการณ์เสรีประชาธิปไตย ดังนั้น แนวการศึกษาเชิงสถาบันทางการเมืองจึงมีลักษณะการวิเคราะห์ที่เน้นรัฐ (state centered approach) มากกว่าที่จะมีอุดมการณ์แบบรัฐนิยม (statism) ซึ่ง

ให้ความสำคัญแก่บทบาทของรัฐในฐานะที่ตัวแทนผลประโยชน์สาธารณะ (สมเกียรติ วันทะนะ, 2544: 99)

โจทย์ของการศึกษาแนวนี้จึงเป็นการศึกษาว่า กฎเกณฑ์ ระเบียบปฏิบัติและองค์กรที่เป็นทางการของรัฐบาลจะอธิบายถึงข้อจำกัดของพฤติกรรมทางการเมืองและความสำเร็จของประชาธิปไตยอย่างไร (Rhodes, 1995 : 46-48)

1.2 แนวคิดท้องถิ่นนิยมแบบใหม่ (new localism)

ตั้งแต่กลางทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา สำนักท้องถิ่นนิยมในรูปแบบใหม่ได้เริ่มเข้ามามีบทบาทในการปกครองท้องถิ่นของประเทศตะวันตก แนวคิดท้องถิ่นนิยมใหม่ให้ความสำคัญต่อการกระจายอำนาจในรูปแบบการโอนอำนาจ (devolution) กล่าวคือ เป็นการถ่ายเทอำนาจจากส่วนกลางให้หน่วยย่อยระดับล่างตัดสินใจในรูปแบบการบริหารจัดการงานสาธารณะโดยเครือข่ายชุมชนที่มีหุ้นส่วนภาครัฐร่วมตัดสินใจจากทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน และภาคสังคมที่เป็นอาสาสมัคร (networked community governance) เครือข่ายดังกล่าวมีบทบาทในการร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมที่มีใช่แค่เพียงเรื่องการจัดบริการสาธารณะ (public service) แต่ครอบคลุมถึงกิจการสาธารณะ (public affair) ต่างๆ ซึ่งอยู่ภายใต้การนิยามเรื่องคุณค่าสาธารณะ (public value) อย่างไรก็ดี กลยุทธ์การถ่ายโอนอำนาจสู่ระบบการบริหารจัดการงานสาธารณะโดยเครือข่ายชุมชนดังกล่าวนี้จะต้องเกิดขึ้นภายใต้กรอบข้อตกลงตามมาตรฐานขั้นต่ำในระดับชาติและการจัดระดับความสำคัญของนโยบาย (Stoker, 2005: 1-2; Heywood, 2007 : 448) การพัฒนาทฤษฎีท้องถิ่นนิยมในรูปแบบใหม่ซึ่งเน้นกลยุทธ์การถ่ายโอนอำนาจเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองสถานการณ์ใหม่ในปัจจุบันดังนี้ (Stoker, 2005: 2-10)

(1) เงื่อนไขใหม่เกี่ยวกับความซับซ้อนของสังคมทั้งในด้านหน้าที่ ขอบเขตขนาด จุดมุ่งหมายและความรับผิดชอบ ต้องการแนวคิดท้องถิ่นนิยมที่มีเป้าหมายมากกว่าการจัดบริการสาธารณะโดยอาศัยงบประมาณแผ่นดินไปสู่การแสวงหาคำตอบในการแก้ปัญหาความซับซ้อนดังกล่าว ดังนั้น ท้องถิ่นนิยมแบบใหม่จึงเสนอการบริหารจัดการงานสาธารณะโดยเครือข่ายชุมชนเพื่อสร้างสมรรถนะของท้องถิ่นและพัฒนาทางออกจากจุดยืนของท้องถิ่นในบริบทของกรอบระดับชาติ กล่าวคือ ท้องถิ่นนิยมแบบใหม่จะเป็นแนวทางในการเชื่อมโยงความรู้และกิจกรรมของท้องถิ่นกับเครือข่ายในวงกว้าง

(2) ท้องถิ่นนิยมแบบใหม่ต้องการตอบสนองความต้องการการมีส่วนร่วมในรูปแบบใหม่ของประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับศตวรรษที่ 21 ได้เนื่องจากสถาบันหลักของประชาธิปไตยในปัจจุบันไม่ใช่รัฐชาติแต่เพียงอย่างเดียวแต่จะต้องทำให้เป็นจริงทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับภาค และระดับระหว่างประเทศเช่นเดียวกับระดับรัฐชาติ ดังนั้น จึงควรให้ความสำคัญต่อระดับท้องถิ่นมากกว่ารัฐบาลกลางซึ่งควรเป็นเพียงผู้กำกับดูแลมากกว่าการเป็นผู้จัดบริการหรือกำหนดทิศทางโดยตรง ผู้จัดบริการสาธารณะควรเป็นองค์กรที่มีความหลากหลายเพื่อพลเมืองได้เป็นผู้ตัดสินใจและเป็นผู้ประเมินผลงานของผู้จัดบริการตามแนวคิดความรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ (accountability)

(3) การตอบสนองการสร้างทุนทางสังคมและการฟื้นฟูความเป็นพลเมืองเพื่อรับมือกับประเด็นเชิงนโยบายและการบริการสาธารณะที่มีความซับซ้อน แนวคิดท้องถิ่นนิยมใหม่มีศักยภาพสำคัญในการตอบสนองเรื่องดังกล่าวเนื่องจากระบบบริหารจัดการท้องถิ่นสามารถที่จะจัดการได้ดีกว่ารัฐบาลที่สั่งการจากบนลงล่างเพราะสิ่งนี้ต้องการความสัมพันธ์ทางสังคมที่เข้มแข็งพอที่จะก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดอย่างละเอียดและสามารถประสานงานระหว่างผู้กระทำการที่มีอยู่อย่างหลากหลายมาก

(4) การตอบสนองการแก้ปัญหาความไม่เป็นธรรมซึ่งท้องถิ่นนิยมใหม่ได้นำเสนอระบบการบริหารจัดการหลายระดับ (system of multi-level governance) ระบบดังกล่าวจะเป็นการประสานความสมดุลในการบริหารจัดการ (governance) ระหว่างแนวคิดชุมชนแบบโรแมนติก (romantic notions of community) กับการปรับปรุงการกระจายทรัพยากรโดยกลไกอำนาจรัฐบาลส่วนกลาง การประสานความสมดุลด้วยระบบการบริหารจัดการหลายระดับดังกล่าวจะช่วยขยายขอบเขตในกระบวนการตัดสินใจให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

เราจะพบว่า แนวคิดท้องถิ่นนิยมแบบใหม่ตั้งอยู่บนฐานทฤษฎีการเมืองพหุนิยมแบบอังกฤษ (English political pluralism) ซึ่งมีประเพณีทางวิชาการมาตั้งแต่ เจ เอส มิลล์ (J.S.Mill) , ฮาโรลด์ ลัสกี (Harold Laski) และพอล เฮิร์ท (Paul Hirst) (Bligh Grant and Brian Dollery, 2011) ทฤษฎีการเมืองพหุนิยมแบบอังกฤษมีข้อเสนอหลักว่า รัฐสมัยใหม่ผูกขาดอำนาจอธิปไตยและกิจการสาธารณะทั้งๆที่มีการพัฒนาประชาธิปไตยเนื่องจากรัฐสมัยใหม่ได้ขยายอำนาจเข้าไปแทรกแซงสังคมในด้านต่างๆ ดังนั้น จึงเป็นการแย่งอำนาจจากสังคมชุมชนและครอบครัว ข้อเสนอของกลุ่มพหุนิยมแบบอังกฤษต้องการลดบทบาทของรัฐและให้ความสำคัญกับกลุ่มทางสังคมมากขึ้น เกอร์รี สโตน

เกอร์ (Gerry Stoker, 2005) เป็นผู้ประยุกต์แนวคิดดังกล่าวมาพัฒนาท้องถิ่นนิยมรูปแบบใหม่ในปัจจุบันในที่จะวิเคราะห์องค์ประกอบที่สำคัญของแนวคิดท้องถิ่นนิยมใหม่ 3 ประการด้วยกันคือ

(1) แนวคิดเกี่ยวกับระบบบริหารจัดการงานสาธารณะ (public governance)

ในทฤษฎีการเมืองแนวแอ่งไกลอเมริกาที่ให้ความสำคัญต่อคำว่ารัฐบาลเมื่ออ้างถึงสถาบันทางการเมืองและการผูกขาดการใช้อำนาจบังคับอย่างชอบธรรม ดังนั้น รัฐบาลจึงได้ดำเนินการปกครองในระดับชาติเพื่อรักษาระเบียบและอำนวยความสะดวกให้มีการทำกิจกรรมร่วมกันในรัฐ เมื่อเปรียบเทียบกับคำว่า ระบบบริหารจัดการงานสาธารณะแล้ว ระบบบริหารจัดการงานสาธารณะถือได้ว่าเป็นรูปแบบระบบบริหารจัดการงานสาธารณะในทิศทางใหม่ซึ่งพัฒนาคุณภาพให้มีการดำเนินการร่วมกันโดยหลายภาคส่วนที่มีปฏิสัมพันธ์เพื่อสามารถบรรลุเป้าหมายของกิจการสาธารณะในเงื่อนไขที่ไม่สามารถใช้ภาครัฐแต่เพียงอย่างเดียวให้บรรลุภารกิจนั้นได้ กล่าวโดยสรุปแล้ว การจัดการปกครองมีลักษณะที่สำคัญ 5 ประการคือ (Gerry Stoker, 1998)

(1.1) ระบบบริหารจัดการงานสาธารณะจะอ้างอิงถึงชุดของสถาบันและผู้กระทำการที่มีความซับซ้อนซึ่งตั้งมาจากภาครัฐ รวมถึงภาคส่วนอื่นๆ ด้วย

(1.2) ระบบบริหารจัดการงานสาธารณะยอมรับถึงความคลุมเครือของเส้นแบ่งขอบเขตและความรับผิดชอบในการจัดการกับประเด็นปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม

(1.3) ระบบบริหารจัดการงานสาธารณะระบุถึงการต้องพึ่งพิงกันและกันในเชิงอำนาจที่เกี่ยวข้องในความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันต่างๆที่เข้าไปดำเนินกิจกรรมร่วมกัน

(1.4) ระบบบริหารจัดการงานสาธารณะเป็นเรื่องของเครือข่ายระหว่างผู้กระทำการที่มีการปกครองตนเองอย่างเป็นอิสระ

(1.5) ระบบบริหารจัดการงานสาธารณะตระหนักถึงความสามารถที่จะทำอะไรให้สำเร็จโดยไม่ได้ขึ้นอยู่กับอำนาจสั่งการของรัฐบาลอย่างเป็นทางการ แต่การบริหารจัดการเห็นที่รัฐบาลควรต้องใช้เครื่องมือและเทคนิคใหม่ๆ เพื่อที่จะชี้้นำการดำเนินการได้

(2) แนวคิดการบริหารจัดการงานสาธารณะโดยเครือข่ายชุมชน

แนวคิดการบริหารจัดการงานสาธารณะโดยเครือข่ายชุมชนเป็นกรอบในการตัดสินใจร่วมกันระหว่างกลุ่มต่างๆ ที่ถือว่ามีความชอบธรรมในการเข้าร่วม แนวคิดดังกล่าวจึงมีลักษณะที่สำคัญคือ (Bligh Grant and Brian Dollery, 2011 : 11)

(2.1) เป็นแนวคิดที่ข้ามพ้นการฝากความหวังให้รัฐบาลท้องถิ่นที่มาจาก การเลือกตั้งแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ให้ครอบคลุมถึงผู้กระทำการต่างๆ ทั้งที่มาจากรัฐบาลส่วนกลาง ภาคเอกชน และหุ้นส่วนอื่นๆ ในการมีบทบาทเกี่ยวกับการจัดบริการ รวมถึงการตัดสินใจด้วย

(2.2) เป็นแนวคิดที่ข้ามพ้นประชาธิปไตยตัวแทนของท้องถิ่นโดยการดึงกลุ่มพลังในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมด้วย รวมถึงความรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ต่อหน้ากลุ่มพลังต่างๆ และผู้ใช้บริการสาธารณะในรูปแบบของคณะกรรมการ

(2.3) เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการในหลากหลายระดับ (multi-level governance) ซึ่งจะครอบคลุมทั้งความสัมพันธ์ภายในองค์กรของภาครัฐ องค์กรในระดับภาค สังคม องค์กรข้ามชาติ รวมถึงองค์กรที่เป็นเพื่อนบ้าน

(2.4) เป็นแนวคิดที่มีลักษณะของการแสวงหากลยุทธ์และคุณค่าทางการเงิน เนื่องจากในช่วงที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องเผชิญกับปัญหาการรัดเข็มขัดทางการคลังทำให้จำเป็นต้องแก้ปัญหาการคลังท้องถิ่นโดยวิธีการต่างๆ เช่น การหาหุ้นส่วนหรือการทำสัญญาให้เอกชนเข้ามาจัดบริการ เป็นต้น

(3) แนวคิดการจัดการคุณค่าทางสาธารณะ

แนวคิดการจัดการคุณค่าทางสาธารณะเป็นแนวคิดเกี่ยวกับการตัดสินใจว่าอะไรคือคุณค่าทางสาธารณะโดยอาศัยการปรึกษาหารือและถกเถียงกันในระหว่างผู้มีอำนาจทั้งที่มาจาก การแต่งตั้ง และเลือกตั้ง รวมถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญ ลักษณะของแนวคิดการจัดการคุณค่าทางสาธารณะที่สำคัญมีดังนี้คือ (Bligh Grant and Brian Dollery, 2011 :13-14)

(3.1) แนวคิดนี้ถือว่าการเมืองไม่ใช่เป็นเรื่องที่จำกัดอยู่ในวงแคบดังเช่นรัฐสภาหรือสมาชิกสภา แต่ดำรงอยู่ทุกๆ ไปในสังคม

(3.2) การจัดการคุณค่าทางสาธารณะถือว่าการแทรกแซงของรัฐนั้นต้องถูกนิยามในรูปแบบของคุณค่าทางสาธารณะ ตัวอย่างเช่นเช่น ในการจัดหาบริการของรัฐนั้นไม่ใช่เหตุผลที่เพียงพออีกต่อไปแล้วในการที่รัฐเข้าไปมีบทบาทแทรกแซงสังคม แต่อยู่ที่ประเด็นคำถามซึ่งจะต้องตอบให้ได้ว่า การจัดบริการดังกล่าวได้สร้างผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจหรือสังคมที่มีคุณค่าหรือไม่

(3.3) แนวคิดนี้ถือว่าแนวความคิดเกี่ยวกับประสิทธิภาพ ความเป็นธรรม และการรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ต้องถูกนิยามในกระบวนการปรึกษาหารือและอภิปรายถกเถียงกันซึ่งเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับการนิยามประสิทธิภาพโดยการคำนวณถึงประโยชน์ที่พึงได้และนิยามความเป็นธรรมเป็นเพียงแค่การกระจายสินค้าเท่านั้น เป็นต้น

(3.4) การจัดการคุณค่าทางสาธารณะเห็นว่าประชาธิปไตยเป็นกระบวนการที่มีการแลกเปลี่ยนกันอย่างต่อเนืองระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง

(3.5) แนวคิดการจัดการคุณค่าทางสาธารณะต้องไม่ใช่เพียงข้อเสนอแนะจากกระบวนการปรึกษาหารือและอภิปรายถกเถียงแต่เพียงด้านเดียว แต่จะต้องให้ความสำคัญต่อปัจเจกชนโดยใช้กระบวนการที่มีลักษณะของการเปิดกว้างและสัมพันธ์กันโดยคำนึงถึงจิตสำนึกที่เห็นแก่ประโยชน์สาธารณะ

เราพบว่าท้องถิ่นนิยมในรูปแบบใหม่นั้นเป็นแนวคิดที่มีความสอดคล้องกับทฤษฎีการบริหารสาธารณะในรูปแบบใหม่ที่เรียกว่า แนวคิดการจัดการภาคีสาธารณะแนวใหม่ (new public governance - NPG) (Martin Steve, 2010) แนวคิดดังกล่าวเกิดในช่วงปลายสิ้นสุดศตวรรษที่ 20 ดังจะพบว่า เนื่องจากภาคประชาสังคม ภาคธุรกิจ ชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน และกลุ่มผลประโยชน์ทางด้านวิชาชีพต่างๆ ได้เข้าร่วมดำเนินงานสาธารณะในรูปแบบของการจัดการภาคีอันหลากหลาย เช่น ภาคธุรกิจและภาคประชาสังคมเข้าร่วมกับหน่วยงานปกครองในการวางแผนพัฒนา ระดับภูมิภาคและท้องถิ่นหรือชุมชนเข้าร่วมเป็นภาคีกับรัฐในการจัดการศึกษา การรักษาความปลอดภัยของชุมชน การสร้างศูนย์เลี้ยงเด็ก การดำเนินงานเกี่ยวกับกิจกรรมของผู้สูงอายุ การจัดการป่าชุมชน การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในรูปแบบของคณะกรรมการที่ประกอบด้วยภาคีอันหลากหลาย เป็นต้น

เงื่อนไขสำคัญของการเกิดและขยายตัวของแนวคิดการจัดการภาคีสาธารณะแนวใหม่มีอยู่ด้วยกัน 5 ประการดังต่อไปนี้ (Stoker, 2005 : 2-8 ; สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2557 : 16-17)

ประการแรก ปัญหาสังคมในยุคปัจจุบันมีลักษณะซับซ้อนและขยายขอบเขตออกไปอย่างกว้างขวาง เกินกว่าขีดความสามารถของภาครัฐที่จะจัดการได้ตามลำพัง นอกจากนี้รัฐยังมีทรัพยากรและงบประมาณไม่เพียงพอที่จะจัดสรรสำหรับให้บริการแก่ประชาชน เช่น ภัยพิบัติสึนามิ น้ำท่วมใหญ่ แผ่นดินไหว ดินถล่ม เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้วันยังเกิดบ่อยขึ้นและทวีความรุนแรงมากขึ้น อันทำให้ภาคีต่างๆ ทั้งภาคประชาสังคม ภาคธุรกิจ และชุมชน ต่างเข้าไปให้ความช่วยเหลือ ในแง่

นี่จึงทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องมีการจัดการภาคีสาธารณะขึ้น เพื่อก่อให้เกิดการประสานงานระหว่างภาคีต่างๆ สำหรับการดำเนินงานไปสู่เป้าหมายเดียวกันได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ประการที่สอง ประชาชนไม่พึงพอใจกับการบริการที่รัฐจัดให้ทั้งในเรื่องคุณภาพการบริการไม่ทันเวลาและไม่ทั่วถึง รวมถึงความต้องการอันมีลักษณะเฉพาะเจาะจงแตกต่างกันไปของกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่ม

ประการที่สาม ในยุคปัจจุบันมองว่า องค์กรขนาดใหญ่ ที่มีการแบ่งงานออกเป็นฝ่ายและแผนกอย่างซับซ้อน ขึ้นตรงต่อกันตามสายการบังคับบัญชา และทำงานภายใต้ระเบียบข้อบังคับที่เป็นทางการอันซับซ้อนนั้น ก่อให้เกิดการทำงานที่ล่าช้า ยึดติดในวิธีการ ไม่เกิดความคิดสร้างสรรค์ ไม่เกิดการเรียนรู้ ไม่เกิดนวัตกรรม ปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมไม่ได้ และไม่อยู่ในสถานะที่จะแข่งขันในตลาดได้ ด้วยเหตุนี้จึงเกิดการเสนอแนวคิดในการปฏิรูประบบราชการอย่างจริงจัง อาทิ การลดขนาดขององค์กร (downsizing) การแปรรูปให้ภาคเอกชนเป็นผู้ดำเนินการแทน (privatization) การปรับโครงสร้างองค์กรใหม่ (restructuring) และการตัดตอนเพื่อนำไปให้ภาคเอกชนรับเหมาช่วง (outsourcing) เป็นต้น การปฏิรูปดังกล่าวทำให้พื้นที่ในการดำเนินงานและการให้บริการสาธารณะของภาครัฐหดแคบลง ในขณะที่ทำให้เกิดพื้นที่ว่างสำหรับให้ภาคธุรกิจ ภาคประชาสังคม และชุมชนต่างๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วม ในฐานะที่เป็นภาคี เพื่อแบ่งเบาภาระของรัฐในการให้บริการสาธารณะ

ประการที่สี่ การพัฒนาความเข้มแข็งของภาคประชาสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในช่วงประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา ความเข้มแข็งขององค์กรพัฒนาเอกชน เครือข่ายองค์กรชาวบ้าน กลุ่มวิสาหกิจชุมชน และกลุ่มผลประโยชน์ทางวิชาชีพต่างๆ ทำให้ต่างต้องการเป็นผู้กระทำการที่กระตือรือร้น (active subject) โดยพยายามเข้าร่วมเป็นภาคีกับรัฐในการพัฒนาในด้านต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ทั้งในระดับชุมชน ท้องถิ่น และระดับภูมิภาค

ประการที่ห้า กระแสโลกาภิวัตน์สร้างปัญหาในระดับโลกขึ้น เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาการค้ามนุษย์ข้ามชาติ ปัญหาอาชญากรรมข้ามชาติ ปัญหาโสเภณีข้ามชาติ วิกฤติเศรษฐกิจที่กระทบไปยังประเทศต่างๆ อย่างกว้างขวาง ปัญหาการแพร่ระบาดของโรคติดต่อร้ายแรงสู่ประเทศต่างๆ อย่างรวดเร็ว เป็นต้น ปัญหาสังคมที่มีลักษณะข้ามชาติดังกล่าวนี้ ได้ทำให้รัฐชาติมีอาจแก้ไขได้ตามลำพัง พร้อมๆ กับก่อให้เกิดผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีลักษณะข้ามพรมแดนรัฐชาติ และเกิดแรงกดดันจากองค์กรระหว่าง

ประเทศที่ให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศด้อยพัฒนาและกำลังพัฒนาทั้งหลาย อันทำให้เกิดภาคีที่ให้ความสนใจต่อปัญหาขนาดใหญ่ กลายเป็นภาคีที่มีลักษณะข้ามพรมแดนได้ด้วย

กล่าวโดยสรุปแล้วแนวทางการจัดการภาคีสาธารณะแนวใหม่มีองค์ประกอบสำคัญของแนวคิดดังนี้คือ (Osborne, 2012 : 6-10 ; สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2557)

ประการแรก เน้นการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นและภาคประชาสังคมทั้งการถ่ายโอนอำนาจทางการเมืองและทรัพยากร รวมทั้งการถ่ายโอนภารกิจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรที่ไม่ใช่ภาครัฐ การกระจายอำนาจดังกล่าวจะส่งผลให้ประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจ รวมถึงมีส่วนร่วมในงานสาธารณะมากยิ่งขึ้นซึ่งจะส่งผลให้เกิดการสถาปนาสถาบันและกระบวนการประชาธิปไตยในระดับรากหญ้าที่เข้มแข็งในท้ายที่สุด

ประการที่สอง ในอดีตการบริหารสาธารณะแบบดั้งเดิมนั้น ถือว่างานสาธารณะเป็นหน้าที่ของรัฐแต่เพียงผู้เดียว ส่วนประชาชนเป็นแต่เพียงผู้รับบริการ แต่แนวคิดการจัดการภาคีสาธารณะแนวใหม่ มองว่า แม้ภาครัฐเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการบริการสาธารณะ แต่รัฐไม่ควรผูกขาดงานสาธารณะไว้เป็นภารกิจของตนแต่เพียงผู้เดียวอีกต่อไป งานสาธารณะควรเป็นงานที่ทุกคนมีสิทธิเข้าร่วมได้โดยภาครัฐควรเปิดกว้างต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของภาคีต่างๆ รวมถึงการใช้ธรรมาภิบาลและสนับสนุนให้ภาคธุรกิจ ภาคประชาสังคม และชุมชนเข้าร่วมอีกด้วยโดยภาคีต่างๆ ดังกล่าวสามารถเข้าร่วมในงานสาธารณะในรูปของอาสาสมัคร การเป็นกรรมการที่เป็นทางการหรือการรับเหมาช่วงงานบริการจากภาครัฐ เป็นต้น ดังนั้น รัฐควรหันมาทำหน้าที่เป็นผู้กำกับทิศทาง โดยไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ผลิตสินค้าหรือบริการให้แก่ประชาชนโดยตรง

ประการที่สาม รูปแบบการดำเนินงานของการจัดการภาคีสาธารณะควรเป็นการทำงานในรูปแบบของเครือข่ายอันประกอบด้วยภาคีหลากหลาย อาทิ หน่วยงานรัฐจากหลายๆ หน่วยงานหลายๆ ระดับ องค์กรธุรกิจเอกชน ชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันวิชาการ กลุ่มผลประโยชน์ทางวิชาชีพ นักพัฒนาเอกชนภายในประเทศ และองค์กรระหว่างประเทศอันหลากหลาย เครือข่ายดังกล่าวสามารถจัดตั้งในลักษณะชั่วคราวหรือจัดตั้งในรูปแบบถาวร โดยมีโครงสร้างองค์กรแบบแบนราบ

แนวคิดท้องถิ่นนิยมแนวใหม่อีกกระแสหนึ่งเกิดขึ้นจากฐานการวิเคราะห์ในเชิงสถาบัน (institutional approach) แนววิวัฒนาการ สถาบันในความหมายของแนวการศึกษาี้ หมายถึง กฎกติกา (the rules of the game) ที่เป็นทั้งรูปแบบที่เป็นทางการ เช่น กฎหมาย เป็นต้น รวมถึงรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เช่น ธรรมเนียมประเพณี เป็นต้น (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, ม.ป.ป. : 85) การศึกษาแนวสถาบันเชิงวิวัฒนาการปัจจุบันถึงแม้จะมีแนวความคิดแตกต่างกันหลายแนวทางย่อยแต่ก็มีฐานคติที่สำคัญร่วมกันดังนี้ (อนุสรณ์ ลิมมณี, 2550 : 30)

ประการแรก การศึกษาแบบนี้ถือว่าเศรษฐกิจนั้นเป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคมและวัฒนธรรม เศรษฐกิจเป็นผลมาจากสังคม ขณะเดียวกันเศรษฐกิจก็มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมและสังคม ดังนั้น การจะศึกษาเข้าใจเรื่องเศรษฐกิจได้จะต้องเป็นการศึกษาข้ามสาขาวิชา

ประการที่สอง การศึกษาแนวสถาบันเชิงวิวัฒนาการเห็นว่าสถาบันต่างๆ มีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตด้านเศรษฐกิจอย่างมาก สถาบันใหญ่ๆ เช่น บริษัทขนาดใหญ่หรือทรัสต์มีอิทธิพลครอบงำกิจกรรมของมนุษย์อย่างเห็นได้ชัดในขณะที่ผู้บริโภครวมๆ มีอิทธิพลเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ประการที่สาม อำนาจและการขัดแย้งถือว่าเป็นส่วนสำคัญในระบบเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้น นักวิชาการที่ยึดแนวการศึกษาแบบนี้จึงมักจะให้ความสำคัญแก่เรื่องการกระจายรายได้ซึ่งมีผลต่ออำนาจและความขัดแย้งภายในสังคม

ประการที่สี่ การพัฒนาเศรษฐกิจนั้นเป็นกระบวนการวิวัฒนาการ การพัฒนาเป็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงที่กินเวลาและค่อยเป็นค่อยไปโดยอาศัยการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้และด้านเทคโนโลยีเป็นส่วนผลักดันที่สำคัญ

ประการที่ห้า ปัญหาต่างๆ ของประเทศกำลังพัฒนาและภูมิภาคต่างๆ ในประเทศพัฒนาแล้วที่ตกอยู่ในสภาพเสียเปรียบ เป็นเรื่องที่ต้องวิเคราะห์ศึกษากันอย่างลึกซึ้งและเกี่ยวข้องกับการต่อสู้ทางการเมือง

ประการสุดท้าย สถาบันนิยมเชิงวิวัฒนาการถือประเด็นที่ศึกษามีความสำคัญมากกว่าความเที่ยงตรงในแง่วิธีการศึกษา ดังนั้น การศึกษาแนวนี้จึงพยายามศึกษาปัญหาสำคัญด้านต่างๆ ถึงแม้ว่าการศึกษาดังกล่าวจะอยู่นอกเหนือขอบเขตการศึกษาวิเคราะห์อย่างเป็นทางการก็ตาม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การศึกษาแนวนี้ให้ความสำคัญแก่ตัวปัญหามากกว่าวิธีการนั่นเอง

นักวิชาการในแนวสถาบันนิยมที่มีลักษณะท้องถิ่นนิยมแนวใหม่ที่สำคัญก็คือ เอลินอร์ ออสโตรอม (Elinor Ostrom) การศึกษาของออสโตรอมและเพื่อนร่วมงานในกลุ่มเดียวกันได้สร้างคุณประโยชน์ให้กับการศึกษาเศรษฐศาสตร์สถาบันด้วยการยืนยันข้อมูลเชิงประจักษ์ในภูมิภาคต่างๆ ของโลกว่าการใช้ทรัพยากรส่วนรวมไม่จำเป็นต้องจบลงด้วยโศกนาฏกรรมตามแนวความคิดแบบเดิม แต่พบว่าชุมชนมีศักยภาพในการ ร่วมมือร่วมใจกันและพูดคุยเจรจาหาทางออกร่วมกันนำไปสู่การสร้างสถาบันเพื่อดูแลรักษาและใช้ ประโยชน์จากทรัพยากรส่วนรวมให้ยั่งยืนและสอดคล้องกับเงื่อนไขของระบบนิเวศ รวมถึงระบบสังคม

จากการศึกษาของออสโตรอมและเพื่อนร่วมงานปรากฏทั้งในทางทฤษฎี งานในภาคสนาม และงานในห้องทดลอง ออสโตรอมได้นำเสนอแนวความคิดเกี่ยวข้องกับการกระจายอำนาจที่สำคัญก็คือ แนวความคิดชุมชนจัดการตนเอง (self-governance) แนวความคิดอำนาจหลายศูนย์ (polycentricity) แนวความคิดการบริหารจัดการแบบเชิงซ้อน (nested governance) และแนวความคิดการจัดการร่วมกัน (co-management)

แนวความคิดชุมชนจัดการตนเอง เป็นแนวคิดที่พัฒนาขึ้นมาจากงานวิจัยภาคสนามของออสโตรอมและเพื่อนร่วมงานเกี่ยวกับการศึกษาทรัพยากรร่วม (common-pool resources) อันได้แก่ เรื่องการประมง ระบบชลประทาน พืชพันธุ์เลี้ยงสัตว์ และป่าไม้ พบว่า ประชาชนชาวบ้านผู้ใช้ทรัพยากรดังกล่าวสามารถจัดตั้งกลุ่มองค์กรของตัวเอง (self-organization) และตั้งกติกาในการใช้ทรัพยากรจนสามารถปกป้องทรัพยากรให้ดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน ดังนั้น ประชาชนผู้ใช้ทรัพยากรควรมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการบริหารและการจัดการทรัพยากรร่วมอันนำไปสู่การเป็นประชาธิปไตยในระดับรากหญ้า (grass-roots democracy) แนวคิดชุมชนจัดการตนเองในที่นี้ตั้งอยู่บนแนวคิดชุมชนแบบโรแมนติก (romantic notion of community) ที่เน้นเรื่องความน้ำใจในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แต่ตั้งอยู่บนฐานชุมชนที่มีการใช้การเลือกอย่างสมเหตุสมผล (rational choice) ร่วมกันในการตัดสินใจของชุมชน (Ostrom, 1999)

แนวความคิดอำนาจหลายศูนย์ เป็นแนวคิดที่เกี่ยวกับการกำหนดนโยบายที่ระบุดึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีอำนาจหลายระดับชั้นกับอำนาจของศาลที่ทับซ้อนอยู่ซึ่งอาจนิยามได้ว่า เป็นลักษณะเชิงโครงสร้างของระบบสังคมที่มีศูนย์กลางการตัดสินใจหลายๆ ศูนย์โดยแต่ละศูนย์ก็จะมีสิทธิที่เป็นอิสระและมีข้อจำกัดในเวลาเดียวกันพร้อมทั้งดำเนินการภายใต้ชุดของกฎกติกาชุดเดียวกันที่ครอบอยู่ (Aligica and Tarko, 2012)

แนวความคิดการบริหารจัดการแบบเชิงซ้อน หมายถึง การบริหารจัดการในแบบหลากหลายระดับ (multi-level) ทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับองค์กร โดยไม่ได้ผูกขาดอยู่ที่คนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในการบริหารจัดการชุมชนแบบเชิงซ้อนจึงมีกลุ่มและองค์กรที่เข้ามาเกี่ยวข้องทั้งสถาบันท้องถิ่น หน่วยงานรัฐบาลในระดับชาติ องค์กรระหว่างประเทศ องค์กรพัฒนาเอกชน รวมถึงสมาคมเอกชนต่างๆ (Anderson and Ostrom, 2007)

การจัดการร่วมกัน หมายถึง การใช้อำนาจร่วมกัน (shared power) ระหว่างรัฐกับชุมชนท้องถิ่นหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการบริหารจัดการทรัพยากรโดยเชื่อว่าการจัดการทรัพยากรนั้นเป็นสิทธิอันชอบธรรมของประชาชนที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมและมีส่วนในการรับผิดชอบกระบวนการตัดสินใจ (Carlson & Berkes, 2005)

เมื่อเปรียบเทียบแนวคิดของออสโตรมกับแนวคิดของสโตนเนอร์แล้วพบว่า มีจุดร่วมกันในฐานะที่เป็นประเด็นทางทฤษฎีหลักของแนวคิดท้องถิ่นนิยมแบบใหม่ ได้แก่ แนวคิดอำนาจการตัดสินใจหลายศูนย์ของออสโตรมนั้นมีเนื้อหาสาระสอดคล้องกับพหุนิยมทางการเมืองที่มองว่าอำนาจสาธารณะกระจายอยู่ในหลายศูนย์ของสังคม ในขณะที่แนวความคิดการบริหารจัดการสาธารณะโดยเครือข่ายชุมชนเป็นแนวคิดที่ครอบคลุมแนวความคิดการบริหารจัดการแบบเชิงซ้อนและการจัดการร่วมกันในแง่ที่เน้นการบริหารจัดการหลากหลายระดับ (multi-level governance) และการจัดการร่วมกันระหว่างภาคส่วนต่างๆ ของสังคม

(3) แนวคิดท้องถิ่นนิยมแนวทวนกระแส (radical localism)

ในปัจจุบันสำนักท้องถิ่นนิยมมีการพัฒนาแนวคิดกระจายอำนาจในลักษณะทวนกระแสจากจุดยืนของลัทธิอนาธิปัตย์นิยม (anarchism) คือ มีท่าทีต่อต้านรัฐ (against the state) (Heywood, 2003 : 190) ลัทธิอนาธิปัตย์นิยมนำเสนอตัวแบบการปกครองตนเองในรูปของคอมมูนคือ มีเขตปกครองตนเอง เป็นตัวแบบในการกระจายอำนาจ (Heywood, 2000 : 125) อุดมการณ์อนาธิปัตย์นิยมนั้นได้รับอิทธิพลทั้งจากแนวคิดพื้นฐานของลัทธิเสรีนิยมและสังคมนิยม ดังนั้น จึงอาจแบ่งลัทธิอนาธิปัตย์นิยมออกเป็น 2 แนวใหญ่ๆ คือ อนาธิปัตย์นิยมแนวร่วมหมู่ (collectivist anarchism) ที่มีความเชื่อว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องทำงานช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อความดีอยู่ร่วมกัน ตัวแทนนักคิดแนวนี้คือ ปีเตอร์ โครพอตกิน (Peter Kropotkin) ส่วนอีกแนวหนึ่งก็คือ อนาธิปัตย์นิยมแนวปัจเจกชน (individualist anarchism) ที่ตั้งอยู่บนความเชื่อในเรื่องปัจเจกชนที่มีอธิปไตยของตัวเอง (the sovereign individual) กล่าวคือ การให้ความสำคัญต่อปัจเจกชนและ

เสรีภาพของปัจเจก ตัวแทนความคิดแนวนี้คือ วิลเลียม กอดวิน (William Godwin) (Heywood, 2003 : 198-207) แนวคิดอนาธิปัตย์นิยมที่เกี่ยวกับโครงการวิจัยนี้จะเน้น อนาธิปัตย์นิยมแนวรวมหมู่ ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2526: 165-175; สมเกียรติ วันทะนะ, 2544: 114-123)

1. แนวคิดเสรีภาพสมบูรณ์ของปัจเจกชน (libertarianism) เสรีภาพส่วนบุคคลของอนาธิปัตย์ไปไกลกว่าเสรีภาพของเสรีนิยม เนื่องจากเป็นเสรีภาพที่ไม่ต้องการรัฐและอำนาจสั่งการใดๆ จากรัฐบาลเลย ในขณะที่อุดมการณ์เสรีนิยมส่งเสริมเสรีภาพให้ปัจเจกชนไปใช้สร้างรัฐหรือรัฐบาลตามทฤษฎีสัญญาประชาคมซึ่งสัญญาประชาคมดังกล่าวจะมาจำกัดเสรีภาพของปัจเจกชนเต็มที่ เนื่องจากอนาธิปัตย์นิยมมีความเชื่อว่า ปัจเจกชนสามารถมีความเป็นตัวของตัวเองในทางศีลธรรมใน การที่จะอยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์ได้อย่างสันติสุข

2. แนวคิดเรื่องความเสมอภาคของมนุษย์ (equalitarianism) นักอนาธิปัตย์นิยมไม่เชื่อว่ามนุษย์โดยธรรมชาติ เกิดมามีความสูงต่ำกันตามลำดับในสังคม เช่น เป็นผู้ใหญ่ – ผู้น้อย หรือ เป็น นาย - บ่าว แต่อนาธิปัตย์นิยมเห็นว่า มนุษย์มีความเสมอภาคทางสังคมจากการที่แต่ละคนมีความ เสมอภาคภายในจิตใจ คือความเสมอภาคเกี่ยวกับความสามารถในการใช้เหตุผล และการ วิจัยได้ว่าอะไรคือผลประโยชน์ความสุขของตน

3. การต่อต้านอำนาจรัฐและรัฐบาล รัฐและรัฐบาลในทัศนะของนักอนาธิปัตย์นิยม เป็น สิ่งที่คุกคามเสรีภาพและความเสมอภาคของปัจเจกชน เนื่องจากรัฐมีหน้าที่ในการใช้อำนาจบังคับโดย ไม่สนใจว่าใครจะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย สมัครงใจหรือไม่สมัครงใจ การใช้อำนาจบังคับของรัฐจะ อาศัยกลไกที่สำคัญ ได้แก่ กฎหมาย ทหาร ตำรวจ และคุกตาราง ดังนั้น นักอนาธิปัตย์นิยมจึงมองว่า รัฐเป็นพลังแห่งความชั่วร้ายที่มีอำนาจมากที่สุด

4. การต่อต้านการครอบงำทางความคิด การครอบงำทางความคิด หมายถึงการใช้ อำนาจที่เหนือกว่า (power over) ทางความคิดของสถาบันต่อประชาชน (Isaae, 1987: 83) สถาบันสำคัญที่ทำหน้าที่ควบคุมความคิด ได้แก่ สถาบันศาสนาและสถาบันการศึกษา โดยสถาบันทั้งสองโฆษณาชวนเชื่อและการล้างสมองให้มนุษย์เป็นคนหัวอ่อนและยอมจำนนต่ออำนาจรัฐ สถาบัน ศาสนา และสถาบันการศึกษาจะทำหน้าที่เสริมซึ่งกันและกันกับสถาบันของรัฐโดยมีเป้าหมายร่วมกัน คือ การควบคุมปัจเจกชนทั้งทางร่างกาย และจิตใจ ในขณะที่สถาบันทหาร ตำรวจ และราชทัณฑ์ ควบคุมความประพฤติทางกายและวาจา แต่สถาบันศาสนาและการศึกษาจะคุมลึกถึงจิตใจ

5. การต่อต้านระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล นักอนาธิปัตย์นิยมมองว่าระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลเป็นการโจรกรรมทางสังคมและเป็นต้นเหตุให้อาชญากรรมระหว่างมนุษย์ กล่าวคือทรัพย์สินส่วนบุคคลทำให้เจ้าของมีรายได้โดยไม่ต้องทำงาน เพราะแรงงานเท่านั้นที่ก่อให้เกิดผลผลิตหรือรายได้ แต่นายจ้างที่เป็นเจ้าของทรัพย์สินเก็บมูลค่าส่วนเกินจากการทำงานร่วมกันของคนงาน ดังนั้น การเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์จึงเป็นการโจรกรรม นอกจากนี้ ระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลยังแบ่งมนุษย์ออกเป็นชนชั้นใหญ่ ๆ คือ ชนชั้นผู้กดขี่ขูดรีดและชนชั้นผู้ถูกกดขี่ขูดรีด ดังนั้นคนยากจนถึงขั้นสิ้นไร้ไม้ตอกอาจจำเป็นต้องทำอาชญากรรมเพื่อความอยู่รอด

การต่อต้านระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลของกลุ่มอนาธิปัตย์นิยม ยังเชื่อมโยงกับท่าทีต่อต้านอำนาจรัฐด้วย เพราะรัฐเป็นผู้ปกป้องคุ้มครองระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลเสมอ เนื่องจากระบบกรรมสิทธิ์ดังกล่าวเป็นพื้นฐานของระบบทุนนิยม ดังนั้นนักอนาธิปัตย์นิยมจึงเสนอให้กรรมสิทธิ์เป็นของชุมชน เช่น หมู่บ้าน โรงงานหรือสมาคมการผลิตสินค้า เป็นต้น

6. การสมาคมโดยสมัครใจ (voluntary association) การสมาคมโดยสมัครใจในทัศนะของกลุ่มอนาธิปัตย์นิยมเป็นวิธีเดียวที่จะทำให้ความเป็นปัจเจกภาพ (individuality) ของมนุษย์ได้รับการพัฒนาอย่างสมบูรณ์ในทุก ๆ มิติ ดังนั้นชุมชนเล็ก ๆ ที่มีการรู้จักหน้าค่าตาซึ่งกันและกัน เช่น ชุมชนชานา หรือสหกรณ์ของคนงานจึงเป็นสังคมในอุดมคติของ อนาธิปัตย์นิยม เนื่องจากชุมชนขนาดเล็กจะทำให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจโดยใช้หลักประชาธิปไตยทางตรง ส่วนชุมชนในระดับสังคมขนาดใหญ่ เช่น สังคมสมัยใหม่นั้น นักอนาธิปัตย์นิยมเสนอให้ประชาชนรวมตัวกันเป็นสมาพันธ์โดยสมัครใจ (voluntary federations) ซึ่งสมาพันธ์จะเป็นที่ประชุมของตัวแทนจากชุมชนต่าง ๆ เพื่อสรุปทางเลือกให้ชุมชนต่าง ๆ พิจารณาโดยไม่ออกมาเป็นกฎหมายบังคับให้ชุมชนต่าง ๆ ต้องปฏิบัติตาม

7. การมองธรรมชาติมนุษย์ในแง่ดี ชาวอนาธิปัตย์นิยมเชื่อว่ามนุษย์มีศักยภาพที่จะบรรลุถึงความดีได้โดยธรรมชาติ คือ ความเป็นผู้มีเหตุผลและการรวมอยู่เป็นสังคมอยู่แล้ว เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (mutual aid) ให้เผ่าพันธุ์มนุษย์ได้อยู่รอด ความชั่วร้ายทั้งหลายที่เกิดขึ้นกับมนุษย์มีสาเหตุพื้นฐานมาจากอำนาจบังคับของรัฐและกฎหมายที่ไม่สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยในชีวิตเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ดังนั้น เสรีภาพในความหมายของอนาธิปัตย์นิยมจึงเป็นเสรีภาพที่นำไปสู่ความร่วมมือระหว่างมนุษย์ไม่ใช่เพื่อการแข่งขันแย่งชิงกันแบบอุดมการณ์เสรีนิยม

ในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 เมื่อระบบทุนนิยมโลกได้พัฒนาครอบงำเศรษฐกิจโลกโดยการนำของบริษัทข้ามชาติและรัฐบาลสหรัฐอเมริกา กระบวนการโลกาภิวัตน์ดังกล่าวมีผลทำให้เศรษฐกิจพื้นบ้านและวัฒนธรรมถูกทำลาย ดังนั้น อุดมการณ์อนาธิปัตย์นิยมจึงได้ปรัชญาศาสตร์มาเป็นการสร้างความเข้มแข็งแก่ท้องถิ่น (localization) และต่อต้านโลกาภิวัตน์ในระดับโลกในรูปขบวนการเคลื่อนไหวสังคมแนวใหม่ เช่น ขบวนการนักศึกษา กลุ่มผู้หญิง กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม แนวคิดใหม่นี้ถูกเรียกว่า กลุ่มอนาธิปัตย์นิยมแนวใหม่ (เดวิด เกรเบอร์, 2547: 180-192)

ในเรื่องการจัดการปกครองตนเองนั้นท้องถิ่นนิยมทวนกระแสให้ความสำคัญกับกลไกชุมชนในรูปแบบของคอมมูน (commune) ว่า เป็นกลไกหลักในการตัดสินใจทางการเมือง คอมมูนในที่นี้ ปีเตอร์ โครพอตกิน (Peter Kropotkin) ได้เสนอแนวความคิดว่ามีลักษณะเปรียบเสมือนครอบครัวเดียวกันที่กรรมสิทธิ์ทรัพย์สินทั้งหลายในชุมชนเป็นของส่วนรวม ดังนั้น สมาชิกคอมมูนทุกคนจะร่วมกันผลิตขึ้นและควรแจกจ่ายทรัพย์สินให้กับสมาชิกตามความจำเป็นของสมาชิกมิใช่ตามผลงานที่สมาชิกกระทำ ในคอมมูนนี้เมื่อสมาชิกหาทรัพย์สินมาได้ก็ควรเอามารวมกันไว้เป็นกองกลางและเมื่อต้องการทรัพย์สินใดจากส่วนกลางจะเอาไปใช้ได้ตามความจำเป็น (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2555: 311)

กลุ่มอนาธิปัตย์นิยมให้ความสำคัญกับความเป็นอิสระของชุมชนท้องถิ่นในการตัดสินใจอย่างเต็มที่และให้รัฐส่วนกลางมีอำนาจน้อยที่สุด กล่าวคือ การปกครองตนเองของท้องถิ่นจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนจัดการตนเองโดยอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์แบบพบปะหน้าคาตา (face-to-face interaction) แทนที่อาศัยกระบวนการของระบบราชการที่ไม่คำนึงถึงเรื่องส่วนตัว แนวคิดการกระจายอำนาจของท้องถิ่นนิยมทวนกระแสที่เสนอให้ชุมชนท้องถิ่นสร้างสังคมในอุดมคติของท้องถิ่น (local utopia) และพัฒนาพื้นที่ที่เป็นอิสระของท้องถิ่นโดยทำกิจกรรมทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม รวมถึงการสร้างนวัตกรรมจากรากหญ้า (social grassroots innovation) เป็นต้น ท้องถิ่นนิยมทวนกระแสดังกล่าวใช้มุมมองจากชุมชนเป็นหลักแทนที่มุมมองจากส่วนกลางในการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นเนื่องจากท้องถิ่นนิยมแนวทวนกระแสมองความหมายของการปกครองท้องถิ่นแตกต่างจากแนวคิดกระแสหลักทั่วไป (Heywood, 2015 : 126)

อย่างไรก็ดี การที่แนวคิดท้องถิ่นนิยมทวนกระแสที่ให้ความสำคัญต่อความเป็นอิสระของชุมชนท้องถิ่นในการตัดสินใจวิถีชีวิตของตนเองเป็นหลัก อาจถือได้ว่าลักษณะเช่นนี้ก็เป็นการกระจายอำนาจรูปแบบหนึ่ง

2. สำนักทฤษฎีการเลือกสาธารณะ

ตัวแทนของสำนักทฤษฎีการเลือกสาธารณะ ได้แก่ แนวคิดอนุรักษนิยมของกลุ่มขวาใหม่ (the New Right) ในประเทศตะวันตก มีนักวิชาการที่ถือกันว่าเป็นตัวแทนแนวคิดสำนักนี้ ได้แก่ บูแคนนอนและทูลล็อก (Buchanan and Tullock, 1962) เป็นต้น

ทฤษฎีการเลือกสาธารณะพัฒนาจากการนำเอาทฤษฎีและแนวความคิดในการศึกษาของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักคือ เศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกมาปรับใช้กับการศึกษาการเมืองโดยเน้นหนักเกี่ยวกับกระบวนการตัดสินใจทางการเมืองหรือการตัดสินใจของรัฐบาล ความคึกหลักของเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกที่นำมาใช้ในการศึกษาแนวนี้คือ การถือเอาปัจเจกบุคคลเป็นแกนในการอธิบายพฤติกรรมทางการเมืองของมนุษย์โดยเชื่อว่ามนุษย์มีเหตุผลและใช้เหตุผลในการเลือกกระทำสิ่งต่างๆ เพื่อให้ได้อรรถประโยชน์สูงสุด วิธีการมองปัญหาแบบนี้ได้ถูกนำมาอธิบายการตัดสินใจเลือกในทางการเมืองของคนส่วนใหญ่ เช่น การออกเสียงเลือกตั้ง รวมทั้งการตัดสินใจเลือกของรัฐบาลในการกำหนดนโยบายต่างๆ นอกจากนี้ ยังใช้อธิบายพฤติกรรมการเลือกของสถาบันทางการเมืองอื่นๆ เช่น ระบบราชการ รัฐสภา พรรคการเมือง เป็นต้น ด้วยเหตุที่แนวการศึกษาแบบนี้เน้นศึกษาการตัดสินใจเลือกของคนส่วนใหญ่หรือสถาบันที่เกี่ยวข้องกับคนส่วนใหญ่ แนวการศึกษาดังกล่าวจึงถูกเรียกว่าการตัดสินใจเลือกของส่วนรวม ชื่อนี้เป็นชื่อใช้เรียกกันในสหรัฐ ในอังกฤษ การศึกษาแบบนี้เรียกกันว่า เศรษฐศาสตร์การเมือง (economics of politics) หรือทฤษฎีเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับการเมือง (economic theory of politics) ทั้งนี้เนื่องมาจากการนำเอาระเบียบวิธีการศึกษาและหลักการของเศรษฐศาสตร์มาใช้กับกระบวนการทางการเมืองนั่นเอง (อนุสรณ์ ลีมณี, 2550 : 26) ตัวอย่างเช่น เมื่อนำทฤษฎีการเลือกสาธารณะมาใช้วิเคราะห์การเลือกตั้ง สำนักนี้จะชี้ให้เห็นว่าประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งมีพฤติกรรม เหมือนกับผู้ซื้อสินค้าหรือผู้บริโภค และรัฐบาลเหมือนผู้ขายหรือผู้ให้บริการในรูปของการกำหนดนโยบายสาธารณะต่าง ๆ เพื่อแลกกับเสียงสนับสนุนซึ่งวิธีการนี้เป็นความมีเหตุผลทางการเมือง (political rationality) เป็นการแข่งขันในตลาดการเมือง (political market) ที่เสรีและชอบธรรม (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2544: 235)

กล่าวโดยสรุปแล้วสำนักทฤษฎีการเลือกสาธารณะมีลักษณะสำคัญอยู่ 2 ประการคือ (อนุสรณ์ ลิมมณี, 2550 : 27-29)

ประการแรก ทฤษฎีนี้มองว่าพฤติกรรมการแข่งขันในระบบตลาดสามารถนำมาใช้อธิบายพฤติกรรมมนุษย์ได้ทั้งในระบบเศรษฐกิจและระบบการเมือง การแข่งขันและการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในทุกๆด้านของสังคม

ประการที่สอง แนวการศึกษาของสำนักนี้จะป็นวิธีวิทยาการวิเคราะห์แบบปัจเจกชนนิยม (methodological individualism) วิธีวิทยาเช่นนี้จะมึลักษณะจิตวิสัย (subjective) และเน้นศึกษาปัจเจกชน (individualistic) เป็นหลัก การศึกษาแนวนี้ใช้ปัจจัยด้านจิตวิทยาเป็นตัวอธิบายพฤติกรรมมนุษย์โดยมองว่ามนุษย์มีเหตุผลและตัดสินใจเลือกแสดงพฤติกรรมโดยมุ่งแสวงหาอรรถประโยชน์สูงสุดให้ตนเองเสมอ นอกจากนี้ แนวการศึกษาของสำนักนี้ยังถือเอาคนแต่ละคนเป็นหน่วยในการวิเคราะห์และสร้างทฤษฎี โดยไม่ให้ความสนใจกับโครงสร้างหรือสถาบันทางสังคมในแง่ที่จะมีอิทธิพลต่อมนุษย์ การศึกษาแบบนี้มองพฤติกรรมของกลุ่มคนหรือมวลชนว่าเท่ากับผลบวกของพฤติกรรมของคนในกลุ่มนั้นๆ แต่ละคนมารวมกันเท่านั้นเอง ความสัมพันธ์ของคนที่มีต่อกัน โครงสร้างและระเบียบกฎเกณฑ์ของกลุ่มคนหาได้มีบทบาทสำคัญต่อพฤติกรรมของคนแต่อย่างใด

เนื้อหาหลักของทฤษฎีการเลือกสาธารณะนั้นมุ่งตั้งคำถามต่อความชอบธรรมของรัฐบาล โดยการทำทลายเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับผลประโยชน์สาธารณะเนื่องจากมีฐานคติว่ามนุษย์นั้นเป็นสิ่งสร้างที่มีความเห็นแก่ตัวเป็นตัวตั้ง ดังนั้น เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลก็คงอดไม่ได้ที่จะต้องใช้ตำแหน่งหน้าที่ของตัวเองแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าจะเป็นผลประโยชน์สาธารณะ ดังนั้น ทฤษฎีการเลือกสาธารณะจะเห็นว่าการขยายตัวของรัฐบาลขนาดใหญ่ไม่ได้ตอบสนองพลังประชาธิปไตยแต่อย่างใดหรือพยายามที่จะเข้าไปปรับปรุงความไม่เท่าเทียมกันภายใต้ระบบทุนนิยม แต่เป็นเพียงผลผลิตที่มาจากแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวทางวิชาชีพของข้าราชการโดยทั่วไปนั่นเอง (Heywood, 2003 : 55)

รากฐานทางอุดมการณ์ของทฤษฎีการเลือกสาธารณะก็คือ อุดมการณ์เสรีนิยมทางเศรษฐกิจขวาใหม่ (the new right) ซึ่งต่อมาพัฒนาเป็นอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ (neo-liberalism) ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ ในไตรมาศสุดท้ายของศตวรรษที่ 20 ได้มีการหันกลับมาฟื้นฟูแนวคิดเสรีนิยมทางเศรษฐกิจหรือเสรีนิยมคลาสสิกกัน แต่ได้ก้าวข้ามพ้นจากแนวคิดเดิม เช่น แต่เดิมอดัม สมิท ในฐานะผู้บุกเบิกเศรษฐกิจแบบตลาดนั้นยังยอมรับของข้อจำกัดของตลาด แต่

เสรีนิยมใหม่ได้ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของรัฐทางเศรษฐกิจว่ามีจุดบกพร่องจำนวนมากและหลากหลายรูปแบบ เป็นต้น การเกิดขึ้นมาของแนวคิดเสรีนิยมใหม่เริ่มต้นในกลุ่มปัญญาชนเล็ก ๆ กลุ่มหนึ่ง เช่น ฟรีดริช ฮาเย็ค (Friedrich Hayek) และมิลตัน ฟรีดแมน (Milton Friedman) ต่อมาความคิดแนวเสรีนิยมใหม่ได้ถูกนำมาใช้โดยพรรคการเมืองแนวขวาใหม่ คือ พรรคอนุรักษ์นิยมในอังกฤษภายใต้การนำของ มากาเร็ต แท็ทเชอร์ และพรรครีพับลิกันในอเมริกาภายใต้รัฐบาลโรนัล เรแกน เพื่อเป็นปฏิปักษ์ต่อบัณฑิตการถดถอยทางเศรษฐกิจโลกในทศวรรษ 1970 และต่อต้านนโยบายเศรษฐกิจแบบเคนส์ รวมถึงรัฐสวัสดิการที่มีการยอมรับกันมาตั้งแต่ทศวรรษ 1950 และ 1960 ในอังกฤษและอเมริกา แนวคิดเสรีนิยมใหม่ได้เสนอให้หันมาศรัทธากันใหม่อีกในเรื่องตลาดเสรี และคุณค่าของความสำเร็จของปัจเจกชน ความคิดขวาใหม่ของนโยบายของรัฐบาลแท็ทเชอร์และรัฐบาลเรแกนได้กลายมาเป็นพื้นฐานของมติวอชิงตัน (Washington census) มติวอชิงตันเป็นนโยบายที่มีผลกระทบไปกว้างขวางทั่วโลกโดยการเสนออุดมการณ์แนวเสรีนิยมที่เน้นการลดการควบคุมของรัฐ การเปิดเสรี การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ และการสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ (Heywood, 2003 : 54-55; ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2557 : 188-189)

ในช่วงทศวรรษ 1970 ทฤษฎีการเลือกสาธารณะได้เข้ามามีบทบาทในการปกครองท้องถิ่นของภาครัฐในรูปของทฤษฎีการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (new public management-NPM) เพื่อไปสู่การปฏิรูประบบราชการเสียใหม่มีการนำทฤษฎีนี้ไปประยุกต์ใช้กันอย่างกว้างขวางโดยเฉพาะอย่างยิ่งในอังกฤษ ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ แคนาดา เยอรมัน และประเทศแถบสแกนดิเนเวีย ต่อมาในปลายทศวรรษ 1990s ประเทศด้อยพัฒนาและกำลังพัฒนาต่างก็ดำเนินการปฏิรูประบบราชการตามแนวคิด NPM กันอย่างกว้างขวาง (Osborne, 2012 : 3, 8 ; สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2557 : 4)

ทฤษฎีการจัดการภาครัฐแนวใหม่เป็นการบริหารที่ได้รับอิทธิพลจากความสำเร็จของภาคธุรกิจ (business-like approach) โดยมีพื้นฐานจากการนำหลักคิดของตัวแบบตลาด (market model) และตัวแบบผู้ประกอบการ (entrepreneurial model) มาใช้แทนทฤษฎีการบริหารสาธารณะในรูปแบบดั้งเดิม กล่าวคือ ตัวแบบตลาดเป็นแนวคิดที่พัฒนาจากหลักเศรษฐศาสตร์ที่ถูกนำไปใช้ในภาคธุรกิจโดยมีความเชื่อว่าตลาดเป็นกลไกการจัดสรรทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพและดีที่สุดในการเชื่อมโยงผลประโยชน์ส่วนตัวเท่ากับผลประโยชน์ส่วนรวม ดังนั้น เมื่อการต่อรองเข้าสู่จุดสมดุลที่มีประสิทธิภาพแล้วย่อมสร้างความพึงพอใจให้กับประชาชนทั้งฐานะลูกค้าผู้รับบริการ ส่วนตัวแบบผู้ประกอบการเป็นความพยายามจะเปลี่ยนระบบองค์กรแบบราชการ (bureaucratic system)

ให้เป็นระบบองค์กรแบบผู้ประกอบการ (entrepreneurial system) มากขึ้น กล่าวคือ เมื่อรัฐบาลเป็นผู้ประกอบการ ((entrepreneurial government) แล้ว ก็จะหมายถึงการดึงทรัพยากรจากบริเวณที่มีประสิทธิภาพต่ำไปสู่บริเวณที่มีประสิทธิภาพสูง มีการใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ที่จะนำมาซึ่งประสิทธิภาพสูงสุด นอกจากนี้ รัฐบาลแบบผู้ประกอบการยังมีเป้าหมายเพื่อการเปลี่ยนแปลงระบบและองค์กรภาครัฐที่ระดับฐานรากให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดด้วย (เอนก เหล่าธรรมทัศน์ และวลัยพร รัตนเศรษฐ, 2557 : 34-37)

ทฤษฎีการจัดการภาครัฐแนวใหม่มีนักวิชาการที่เป็นตัวแทนความคิดที่สำคัญก็คือ เดวิด ออสบอร์น (David Osborne) เท็ด กีเบอร์ (Ted Gaebler) เป็นต้น โดยการจัดการภาครัฐแนวใหม่มีลักษณะที่สำคัญดังนี้ (Osborne, 2012 : 3-5 ; สมศักดิ์ สามัคคีธรรม, 2557)

ประการแรก แนวทางการจัดการภาครัฐแนวใหม่ มองว่า การบริหารจัดการภาครัฐและเอกชนมิได้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ แต่เมื่อการจัดการธุรกิจภาคเอกชนประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพสูง ในขณะที่การบริหารงานภาครัฐกลับเต็มไปด้วยความสิ้นเปลืองและไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ ดังนั้น การบริหารงานภาครัฐจึงควรนำความรู้และประสบการณ์ของการจัดการธุรกิจภาคเอกชนมาประยุกต์ใช้อย่างจริงจังเพื่อเพิ่มพูนประสิทธิภาพและบรรลุประสิทธิผลมากขึ้น

ประการที่สอง ทฤษฎีการจัดการภาครัฐแนวใหม่ให้เสนอให้หันมาเน้นความสำเร็จในผลงาน มากกว่าการทำงานตามขั้นตอนของการบริหารราชการแบบดั้งเดิมในอดีตที่ผ่านมาเช่นในอดีตที่ผ่านมา โดยเน้นการระบุเป้าประสงค์ไว้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ กระบวนการทำงานต้องเปิดกว้างให้สามารถออกแบบได้อย่างยืดหยุ่น เพื่อเปิดโอกาสและจูงใจให้ผู้ปฏิบัติงานได้ใช้พลังความสามารถของตนในการสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ๆ พร้อมๆ กับมีการสร้างเกณฑ์สำหรับประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างชัดเจนในรูปของตัวชี้วัดผลการปฏิบัติงานหลัก (key performance indicators=KPI) รวมถึงการใช้ชุดยอดตัวอย่าง (benchmarking) เป็นเครื่องมือในการวัดแบบเทียบเคียงเพื่อพัฒนามาตรฐานการปฏิบัติงาน เป็นต้น

ประการที่สาม ทฤษฎีการจัดการภาครัฐแนวใหม่เสนอให้หันมาเน้นผู้นำแบบผู้ประกอบการ (entrepreneurial leadership) อันหมายถึง ผู้จัดการองค์การภาครัฐที่มีบุคลิกภาพเป็นผู้ที่ชอบการแข่งขัน มีความเชื่อมั่นในตัวเองสูง กล้าได้กล้าเสีย ตั้งเป้าไว้สูง มุ่งมั่นและทุ่มเททำงานอย่างหนัก เพื่อให้เป้าหมายของตนบรรลุผล ผู้นำแบบผู้ประกอบการดังกล่าวจะช่วยสรรค์สร้างระบบการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อองค์การในเชิงบวก

ประการที่สี่ ทฤษฎีการจัดการภาครัฐแนวใหม่เสนอให้มีการกระจายอำนาจออกไปให้หน่วยงานย่อย เพื่อให้หน่วยงานย่อยสามารถดำเนินงานได้อย่างเป็นอิสระ ในฐานะของศูนย์ให้บริการ (service centers) โครงสร้างองค์การมีลักษณะแบนราบ โดยแต่ละหน่วยงานย่อย (หรือแต่ละศูนย์บริการ) ทำหน้าที่เทียบเคียงได้กับบริษัทเอกชนที่มุ่งดำเนินงานเพื่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด ขณะเดียวกัน รัฐบาลกลางจะต้องลดการกำกับลง (deregulation) เพื่อให้ผู้จัดการของหน่วยงานย่อยมีความคล่องตัวและสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประการที่ห้า ทฤษฎีการจัดการภาครัฐแนวใหม่ เสนอแนะให้ประชาชนในฐานะผู้รับบริการ เป็นผู้จ่ายค่าบริการในราคาตลาดเพื่อให้หน่วยงานของรัฐมีรายได้เลี้ยงตัวเอง รวมทั้งเสนอแนะให้ถ่ายโอนบริการสาธารณะที่ภาคเอกชนสามารถทำได้ไปให้เอกชนเป็นผู้ดำเนินการแทนในรูปของการรับเหมาช่วง (contracting out) การลดขนาดขององค์การสาธารณะให้เล็กลง (downsizing the public service) การแปรรูปรัฐวิสาหกิจในกิจการที่เอกชนสามารถทำได้ (privatization) รวมทั้งเน้นการบริหารต้นทุน

ประการที่หก ทฤษฎีการจัดการภาครัฐแนวใหม่เสนอให้ลดการกำกับภายในหน่วยงานลง (internal deregulation) โดยลดสายการบังคับบัญชาให้สั้นลงเพื่อให้พนักงานมีอิสระมากขึ้นไม่ว่าจะเป็น การมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงาน การทำงานเป็นทีมและเสริมสร้างองค์การแห่งการเรียนรู้ การเป็นอิสระของพนักงานดังกล่าวเป็นเงื่อนไขในการเสริมสร้างพลังอำนาจให้แก่พนักงานเพื่อให้พวกเขาสามารถใช้ความคิดสร้างสรรค์

ประการที่เจ็ด ทฤษฎีการจัดการภาครัฐแนวใหม่เสนอให้นำระบบตลาดมาใช้ในการบริหารงานภาครัฐ โดยเน้นการผลิตสินค้าและบริการภายใต้สถานการณ์แข่งขันทั้งระหว่างหน่วยงานของรัฐด้วยกันเอง และระหว่างรัฐกับองค์การภาคเอกชน พลังของการแข่งขันจะผลักดันให้องค์การภาครัฐหันมาปรับปรุงประสิทธิภาพในการดำเนินงาน รวมทั้งพัฒนาคุณภาพของสินค้าและบริการอย่างต่อเนื่อง

ประการที่แปด ในทัศนะของแนวทางการจัดการภาครัฐแนวใหม่ถือว่าภาคเอกชนทั้งองค์การแสวงหากำไร และไม่แสวงหากำไร มีความสามารถในการให้บริการที่ดีกว่าและ/หรือต้นทุนต่ำกว่า ดังนั้น รัฐจึงควรนำรูปแบบของการจ้างเหมาช่วงมาใช้ เนื่องจากภาคเอกชนสามารถจัดบริการที่มีคุณภาพและตอบสนองต่อประชาชนได้เป็นอย่างดีโดยภาครัฐทำหน้าที่กำกับทิศทางทั้งโดยตรงและโดยอ้อมเพื่อประกันว่าประชาชนจะได้รับสินค้าและบริการที่ดี

ประการที่เก้า ทฤษฎีการจัดการภาครัฐแนวใหม่เสนอให้เปลี่ยนมุมมองประชาชนในฐานะผู้รับบริการ (clients) มาเป็น ลูกค้า (customers) ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐจำเป็นต้องตอบสนองในการให้บริการตามราคาตลาดภายใต้บริบทของการแข่งขันโดยมุ่งเน้นการสร้างความพึงพอใจสูงสุดแก่ลูกค้า

ประการที่สิบ ทฤษฎีการจัดการภาครัฐแนวใหม่เสนอให้ภาครัฐนำเทคนิคและวิธีการในการบริการต่างๆของภาคเอกชนมาใช้เพื่อให้ประชาชนผู้ใช้บริการได้รับความสะดวกและสามารถใช้บริการให้แล้วเสร็จได้อย่างรวดเร็ว ตัวอย่างเช่น การตั้งหน่วยให้บริการเคลื่อนที่ การให้บริการจุดเดียวเบ็ดเสร็จ (one-stop service) การบริการตอบคำถามผ่านสายด่วนสายตรง เป็นต้น

ประการที่สิบเอ็ด ทฤษฎีการจัดการภาครัฐแนวใหม่เสนอให้ระบบราชการมีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์การในระยะยาวโดยการหันมาเน้นความยืดหยุ่น การสรรค์สร้างนวัตกรรมมุ่งแก้ไขปัญหา เสริมสร้างความเป็นผู้ประกอบการและเน้นผลการปฏิบัติงาน อันเป็นวัฒนธรรมองค์การที่ตรงข้ามกับการบริหารราชการแบบดั้งเดิม

ประการที่สิบสอง ทฤษฎีการจัดการภาครัฐแนวใหม่เน้นการกระจายอำนาจเพื่อให้หน่วยงานย่อยของภาครัฐในท้องถิ่นมีความเป็นอิสระ มีความยืดหยุ่น และสามารถตัดสินใจเกี่ยวกับการบริหารงบประมาณได้ด้วยตนเอง ในขณะที่หน่วยงานส่วนกลางจะเน้นสนับสนุนงบประมาณแก่โครงการ/กิจกรรมที่มีผลการปฏิบัติงานดีเยี่ยม (excellent performance) และโครงการ/กิจกรรมที่มุ่งเสริมสร้างหน่วยงานให้สามารถหารายได้เลี้ยงตัวเอง

ทฤษฎีการจัดการภาครัฐแนวใหม่ยังได้เสนอเครื่องมือที่สำคัญที่นำมาใช้ในการบริหารราชการ เช่น การจัดการในเชิงปฏิบัติการ (operations management) การจัดการตามวัตถุประสงค์ (management by objective =MBO) การจัดการคุณภาพอย่างรอบด้าน (total quality management =TQM) การใช้สุดยอดตัวอย่างเป็นตัวแบบในการเปรียบเทียบ

(benchmarking) การรีเอนจิเนียริงกระบวนการทำงาน (Reengineering) และ องค์การ ที่ให้ ความสำคัญกับผลการปฏิบัติงาน (Performance-based organization – PBO)

ในเรื่องเกี่ยวกับการกระจายอำนาจและการปกครองท้องถิ่นนั้นทฤษฎีการเลือกสาธารณะ โจมตีระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนว่ายังมีใช้สิ่งที่สามารถตอบสนองความต้องการและความพึงพอใจของประชาชนได้ การกระจายอำนาจที่ดีตามแนวคิดทฤษฎีการเลือกสาธารณะควรเป็น กระบวนการที่ให้หลักประกันว่าปัจเจกชนผู้บริโภคจะได้รับการบริการที่ถูกต้องเพื่อตอบสนองความ ต้องการของปัจเจกชน ดังนั้น เป้าหมายของการกระจายอำนาจหรือการปกครองท้องถิ่นควรสร้าง หลักประกันให้ปัจเจกชนได้เลือกบริการตามที่ต้องการซึ่งก็จะเกี่ยวข้องกับเจตนาธรรมที่จะเสียภาษี ของบุคคลด้วย (William L. Miller, Malcolm Dickson and Gerry Stoker, 2000 : 30)

นอกจากนี้ ทฤษฎีการเลือกสาธารณะยังโจมตีว่าการใช้ระบบราชการ (public bureaucracy) เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนนั้นทำให้การปกครองท้องถิ่นประสบความสำเร็จล้มเหลว กล่าวคือ กลไกของระบบราชการทำให้การทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีลักษณะสูญเปล่า (wasteful) ไร้ประสิทธิภาพ (inefficient) และสิ้นเปลืองงบประมาณมากเกินไป (overspent) ดังนั้น ทฤษฎีการเลือกสาธารณะจึงสนับสนุนการปกครองท้องถิ่นซึ่งเป็นองค์กรขนาดเล็กเนื่องจากการ ปกครองท้องถิ่นเป็นเงื่อนไขในการตอบสนองทางเลือกของปัจเจกชนและเคารพสิทธิของปัจเจกชน มากกว่า (Stoker, 1988 ; William L. Miller, Malcolm Dickson and Gerry Stoker, 2000 : 30)

ทฤษฎีการเลือกสาธารณะมองว่า ตลาดเป็นกลไกที่สามารถตอบสนองปัจเจกชนในลักษณะ เป็นลูกค้าได้ ดังนั้น ในการปกครองท้องถิ่นสำนักการเลือกสาธารณะจึงให้ความสำคัญต่อตลาดว่าเป็น กลไกที่เหมาะสมในการจัดสรรสินค้าและบริการ รวมถึงเป็นเครื่องมือที่ช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับ นโยบายในท้องถิ่นโดยเปิดให้มีการแข่งขันกันระหว่างผู้ผลิตที่มาจากหลากหลายภาคส่วนอันจะนำไปสู่ การช่วยลดต้นทุนและตอบสนองผู้ใช้สินค้าและบริการมากขึ้น (Stoker, 1988 : 225-227)

ส่วนมาตรการในการกระจายอำนาจท้องถิ่นสำนักการเลือกสาธารณะสนับสนุนให้มีการ ปฏิรูปเชิงสถาบันใน 2 ลักษณะคือ การทำสัญญาให้เอกชนเข้ามาบริหาร (contracting-out) ในการ ปกครองท้องถิ่นเนื่องจากการเปิดให้มีการแข่งขันกับเอกชนจะผลักดันให้ข้าราชการต้องเปิดเผยข้อมูล เกี่ยวกับต้นทุนการให้บริการซึ่งข้าราชการเป็นผู้จัดการ รวมถึงจะช่วยให้เกิดการเปรียบเทียบ เกี่ยวกับประสิทธิผลเชิงต้นทุนและประสิทธิภาพของงานได้ นอกจากนี้ การทำสัญญาให้เอกชนมา

บริหารยังเป็นการท้าทายระบบผูกขาดในการจัดหาบริการภายในองค์กรปกครองท้องถิ่นอีกด้วย (Stoker, 1988 : 228)

มาตรการปฏิรูปเชิงสถาบันในรูปแบบที่สอง ได้แก่ การแบ่งซอยให้ระบบราชการเล็กลง (fragmentation of existing bureaucracies) เนื่องจากทฤษฎีการเลือกสาธารณะเชื่อว่าถ้ามีศูนย์อำนาจท้องถิ่นขนาดเล็กจำนวนมากแล้วจะช่วยตอบสนองความพึงพอใจที่หลากหลายของพลเมืองที่มีความแตกต่างกันได้นอกจากนี้ การแบ่งซอยหน่วยงานราชการยังช่วยทำลายการผูกขาดในระบบราชการและนำไปสู่การแข่งขันกันมากขึ้นในหน่วยงานต่างๆ ของราชการมากขึ้น (Stoker, 1988 : 228)

3. สำนักนีโอมาร์กซิสต์

นักวิชาการที่เป็นตัวแทนของสำนักนีโอมาร์กซิสต์เกี่ยวกับการกระจายอำนาจนั้นเป็นกลุ่มฝ่ายซ้ายที่ศึกษาเรื่องเมือง (the Urban Left) เช่น ค็อคเบิร์น (Cockburn) ดันแคนและกู๊ดวิน (Duncan and Goodwin) เป็นต้น

พื้นฐานทางทฤษฎีของสำนักนีโอมาร์กซิสต์ยังยึดประเพณีในการศึกษาแบบมาร์กซิสต์ซึ่งเน้นการวิพากษ์ระบบการผลิตแบบทุนนิยมโดยอาศัยการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์การเมืองที่สำคัญ เช่น การสะสมทุนแบบทุนนิยม (capitalist accumulation) หรือการต่อสู้ระหว่างชนชั้น (class conflict) เป็นต้น แต่ในขณะเดียวกันก็ขยายขอบเขตของการศึกษาออกไปกว้างขวางกว่าการศึกษาแนวมาร์กซิสต์ดั้งเดิมโดยการรับเอาแนวความคิดทางสังคมศาสตร์ด้านอื่นที่ไม่ขัดแย้งกับความคิดแบบมาร์กซิสต์มาใช้และนำเอาประเด็นใหม่ๆ มาศึกษา รวมทั้งพยายามพัฒนากรอบทฤษฎีมาร์กซิสต์ให้มีระเบียบแบบแผนมากขึ้นด้วย

กล่าวโดยสรุปแล้วเศรษฐศาสตร์การเมืองแนวนีโอมาร์กซิสต์มีหลักในการวิเคราะห์ที่สำคัญดังนี้ (อนุสรณ์ ลิมมณี, 2550 : 24-26)

ประการแรก จะเน้นการศึกษาแบบนี้เน้นความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคลและชนชั้นในฐานะที่เป็นการศึกษาสังคมศาสตร์โดยภาพรวม (comprehensive social science) ส่วนวิธีการศึกษาจะใช้เหตุผลและหลักฐานในทางประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือในการพิสูจน์ทฤษฎีและใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

ประการที่สอง ในความพยายามจะทำความเข้าใจสังคมทั้งสังคมนั้นจะมุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบต่างๆ ของสังคมในด้านความสัมพันธ์ทางการผลิตและความสัมพันธ์ด้านการเมือง โดยไม่ได้แยกตนออกจากสังคมศาสตร์อื่น ๆ

ประการสุดท้าย ทฤษฎีเศรษฐกิจการเมืองนีโอมาร์กซิสต์เป็นการศึกษาเชิงวิพากษ์ (critical science) ซึ่งวิเคราะห์วิธีการผลิตแบบทุนนิยม รวมทั้งทรัพย์สินส่วนบุคคล แรงงาน กำไร และอื่นๆ ในแง่ที่เป็นปรากฏการณ์ทางประวัติศาสตร์ การศึกษาแนวนี้มุ่งชี้ให้เห็นถึงลักษณะความเป็นไปและแนวโน้มของระบบทุนนิยมโดยศึกษาถึงสภาพของข้อขัดแย้งระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ที่มีลักษณะตรงข้ามกัน เช่น ระหว่างทุนกับแรงงาน คนรวยกับคนจน อภิสิทธิ์ชนกับผู้ไร้อภิสิทธิ์และผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้การปกครอง เป็นต้น

สำนักนีโอมาร์กซิสต์มีรากฐานของอุดมการณ์แบบสังคมนิยมซึ่งมีลักษณะที่สำคัญดังนี้ (Heywood, 2003: 107-117; สมเกียรติ วันทะนะ, 2544: 50-53)

1. การให้ความสำคัญต่อชุมชน (community) ชุมชนในความหมายของสังคมนิยมหมายถึงการให้ความสำคัญต่อส่วนรวมมากกว่าปัจเจกชน เนื่องจากอุดมการณ์สังคมนิยมเกิดขึ้นภายใต้บริบทความโหดร้ายของระบบทุนนิยม ที่ให้ความสำคัญแก่ปัจเจกชนจนกลายเป็นเรื่องตัวใครตัวมันและแก่งแย่งกันอย่างไร้ความปราณี

2. แนวคิดเรื่องภราดรภาพและความร่วมมือ ภราดรภาพหรือความเป็นพี่น้องของมนุษย์นำอุดมการณ์สังคมนิยมไปสู่หลักการของความร่วมมือมากกว่าการแข่งขันเนื่องจากความร่วมมือจะช่วยเหลือมนุษย์ปลดปล่อยศักยภาพ เพื่อสร้างความเจริญแก่ชุมชนได้เต็มที่ ผิดกับการแข่งขันระหว่างมนุษย์ ซึ่งรังแต่จะสร้างความขัดแย้ง ร้าวฉาน และความเป็นปรปักษ์ซึ่งกันและกันอย่างไม่จบสิ้น ดังนั้นนักสังคมนิยมจึงให้การสนับสนุนหลักการสหกรณ์ในรูปแบบใดรูปหนึ่งหรือหลายรูปแบบ

3. แนวคิดความเสมอภาคทางสังคม (social equality) ความเสมอภาคที่นักสังคมนิยมสนับสนุนเป็นความเสมอภาคในผลลัพธ์ (equality of outcome) ซึ่งหมายถึงการที่สังคมสามารถจัดหาเงื่อนไขให้ทุกคนได้แสดงออกซึ่งศักยภาพของตนเองได้อย่างเต็มที่เสมอหน้ากัน ถึงแม้ว่าจะไม่ได้รับเท่า ๆ กันก็ตาม

4. แนวคิดเรื่องหลักประกันเรื่องความจำเป็นพื้นฐาน สังคมนิยมโดยทั่วไปต่างเห็นพ้องต้องกันว่า ความจำเป็นพื้นฐานเป็นหลักประกันขั้นรากฐานของความเป็นมนุษย์ เนื่องจากเชื่อว่าความ

เจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของมนุษย์ผนวกกับความร่วมมือร่วมใจระหว่างกันแล้ว นั้น ก็มั่นใจได้ว่าไม่มีมนุษย์คนใดต้องอดตายหรือถูกทิ้งให้เจ็บไข้ได้ป่วยไร้ที่ซุกหัวนอนอย่างแน่นอน

5. การมองการเคลื่อนไหวทางการเมืองแบบชนชั้น (class politic) นักสังคมนิยมถือเอาเรื่องชนชั้นเป็นแกนกลางทางการเมือง เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้นโดยเริ่มต้นจากการวิเคราะห์ความไม่เท่าเทียมทางสังคมที่เกิดจากการกดขี่ขูดรีดระหว่างชนชั้น ดังนั้นในฐานะที่นักสังคมนิยมยืนอยู่ข้างชนชั้นผู้ถูกกดขี่ขูดรีด และมีเป้าหมายสูงสุดเพื่อยุติการกดขี่ขูดรีดหรือการสร้างการแบ่งสั่นปันส่วนความมั่งคั่งให้ดีขึ้น วิธีการที่นักสังคมนิยมใช้เพื่อบรรลุเป้าหมายดังกล่าวอาจใช้การปฏิวัติหรือการปฏิรูปก็ได้

6. การสนับสนุนระบบกรรมสิทธิ์ส่วนรวม (common ownership) นักสังคมนิยมเชื่อว่าการแข่งขันกันอย่างไม่ลืมหูลืมตาระหว่างมนุษย์และความไม่เสมอภาคทางสังคม เป็นผลมาจากระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล กรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลในความหมายของสังคมนิยม หมายถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดความมั่งคั่ง เช่น ที่ดิน โรงงาน วัตถุดิบจึงไม่ใช่เรื่องข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน นักสังคมนิยมเสนอให้ยกเลิกระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลหรือไม่ก็ต้องกระจายความมั่งคั่งให้สมดุลมากขึ้น เนื่องจากเห็นว่าความมั่งคั่งทั้งหลายล้วนเป็นผลงานร่วมกันของมนุษยชาติ

ส่วนแนวคิดการกระจายอำนาจนั้นสำนักนีโอมาร์กซิสต์มีเป้าหมายที่จะมุ่งสร้างระบบสังคมนิยมท้องถิ่น (local socialism) การก้าวสู่สังคมนิยมเป็นกระบวนการพัฒนารัฐท้องถิ่นให้เป็นประชาธิปไตยผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชนผู้เสียเปรียบ โดยสร้างการระดมมวลชน (mobilization) ให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมโดยตรงมากกว่าการเลือกตั้งแต่เพียงอย่างเดียว เนื่องจากสำนักนี้มองเห็นว่ารัฐท้องถิ่นเป็นส่วนย่อยที่มีความสำคัญของรัฐโดยทั่วไปในสังคมนิยม ในการวิเคราะห์การกระจายอำนาจสำนักนีโอมาร์กซิสต์จึงนิยมใช้แนวคิดรัฐท้องถิ่น (local state) มากกว่าการปกครองท้องถิ่น (local government) เนื่องจากมองว่าแนวคิดรัฐท้องถิ่นนั้นมีความหมายที่กว้างกว่าการปกครองท้องถิ่นเพราะรัฐท้องถิ่นจะประกอบด้วย สถาบันต่างๆทั้งรัฐบาลท้องถิ่นและกลไกราชการท้องถิ่น รวมถึงหน่วยงานกึ่งรัฐบาลอื่นๆ นอกจากนี้ สำนักนีโอมาร์กซิสต์ยังวิเคราะห์โดยการเชื่อมโยงรัฐท้องถิ่นกับความสัมพันธ์แบบทุนนิยมอีกด้วย กล่าวคือ มุ่งวิเคราะห์ว่ากิจกรรมการปกครองของรัฐท้องถิ่นนั้นมีคุณูปการต่อการทำงานของระบบสังคมอย่างไรและทำไมถึงเป็นเช่นนั้น อย่างไรก็ตาม ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐท้องถิ่นกับระบบทุนนิยมดังกล่าวใน

สำนักนีโอมาร์กซิสต์ด้วยกันก็ยังมีความแตกต่างกันใน 2 กลุ่มด้วยกันคือ (Stoker, 1988 : 218-220, 238-239)

1) แนวคิดของค็อกเบิร์น (Cockburn) Oวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐท้องถิ่นกับระบบทุนนิยมในลักษณะแนวหน้าที่นิยม (functionalism) กล่าวคือ ค็อกเบิร์นมองว่ารัฐท้องถิ่นในฐานะที่เป็นรัฐทุนนิยมจะมีบทบาทที่สำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก จะมีบทบาทช่วยผลิตซ้ำพลังแรงงานและความสัมพันธ์ทางการผลิต ตัวอย่างเช่น การจัดบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทางด้านการศึกษา การเคหะ และบริการสวัสดิการอื่นๆ จะพบว่า ก็เพื่อเป็นการหนุนช่วยในการพัฒนาพลังแรงงานที่มีความพร้อมและสุขภาพที่ดีสำหรับการผลิตในระบบทุนนิยม เป็นต้น ส่วนบทบาทประการที่สองของรัฐท้องถิ่นก็คือ การส่งเสริมอุดมการณ์ที่ช่วยลดความขัดแย้งทางชนชั้นและทำให้ประชาชนยอมรับค่านิยม รวมถึงบรรทัดฐานของอุดมการณ์หลักในสังคมอันจะนำไปสู่การสร้าง ความกลมกลืนในสังคม

2) แนวคิดของดันแคนและกู๊ดวิน (Duncan and Goodwin) จะมองบทบาทของรัฐท้องถิ่นกับระบบทุนนิยมนั้นเป็นกระบวนการสังคมที่มีความขัดแย้งเป็นพื้นฐาน ดังนั้น รัฐท้องถิ่นจึงเป็นเวทีของการต่อสู้ทางอุดมการณ์จากกลุ่มและชนชั้นต่างๆ แนวคิดของดันแคนและกู๊ดวินให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ทางสังคม (social relation) มากกว่าการทำหน้าที่ (function) ของรัฐท้องถิ่น ตัวอย่างเช่น ในการวิเคราะห์บทบาทของรัฐท้องถิ่นในการเป็นตัวแทนผลประโยชน์ของนายทุนโดยส่วนรวมนั้นจะพบว่า มีความขัดแย้งในการเป็นตัวแทนระหว่างนายทุนในท้องถิ่นกับนายทุนระดับชาติที่กำหนดนโยบายระดับชาติให้รัฐท้องถิ่นเป็นผู้นำไปปฏิบัติ นอกจากนี้ ยังพบว่า รัฐท้องถิ่นแสดงบทบาทแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นด้วย เช่น บางท้องถิ่นมีเจ้าที่ดินเป็นนายทุนหลัก บางแห่งกลับมีบทบาทของชนชั้นกรรมาชีพในการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บางท้องถิ่นพบว่า มีการพัฒนาอุตสาหกรรมสูงแต่บางแห่งกลับมีการหยุดการจัดตั้งโรงงาน เป็นต้น กล่าวโดยสรุปแล้ว รัฐท้องถิ่นจึงมีลักษณะที่แตกต่างกันไปในการตอบสนองความสัมพันธ์ทางสังคมในท้องถิ่น รวมถึงการสร้าง ความสมดุลระหว่างชนชั้นและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ

นอกจากทฤษฎีเกี่ยวกับการกระจายอำนาจที่กล่าวมา 4 สำนักข้างต้นแล้วสโตนเกออร์ยังสำรวจพบอีกว่า มีกลุ่มนักวิชาการที่พยายามเสนอทฤษฎีการกระจายอำนาจในลักษณะที่เป็นข้อเสนอเบื้องต้น (thesis) เช่น ข้อเสนอแนวคิดแบบทวิรัฐ (The dual state thesis) ตัวแทนความคิดของข้อเสนอนี้ ได้แก่ คอว์สันและซาวเดอร์ (Cawson and Saunders, 1983) ข้อเสนอทวิรัฐเป็นการ

ผสมผสานระหว่างแนวคิดบริษัทยนิยม (corporatism) และแนวคิดพหุนิยม (pluralism) ในลักษณะที่แนวคิดบริษัทยนิยมวิเคราะห์ในการผลิตสินค้าและบริการแก่ประชาชนโดยการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกันก็ใช้แนวคิดพหุนิยมเพื่อวิเคราะห์การบริโภคสินค้าและบริการของประชาชน อย่างไรก็ตามแนวคิดของทวิรัฐนี้ยังไม่เป็นเอกภาพที่จะเป็นสำนักคิด ดังนั้น จึงอาจเป็นเพียงข้อเสนอทางความคิดเท่านั้น

นอกจากทฤษฎีกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นทั้ง 3 สำนักดังกล่าวแล้วมีการวิเคราะห์การกระจายอำนาจยังต้องคำนึงถึงบริบทของแนวคิดการรวมศูนย์อำนาจด้วยเนื่องจากแนวคิดการกระจายอำนาจและการรวมศูนย์อำนาจนั้นถือได้ว่าเป็นคู่ตรงข้ามการแบ่งแยกภายในรัฐเดียวกัน ดังนั้น ในการสำรวจทฤษฎีเกี่ยวกับการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นจึงจำเป็นต้องนำเสนอทฤษฎีของสำนักการรวมศูนย์อำนาจ (centralism) เพื่อเป็นบริบทในการวิเคราะห์ด้วย

มิลเลอร์ ดีกสันและสโตคเกอร์ (2000:29) ได้สำรวจแนวคิดของสำนักการรวมศูนย์อำนาจในอังกฤษพบว่า เป็นสำนักที่สนับสนุนมาตรฐานเดียวกันของชาติ (national standards) และให้ความสำคัญต่อประชาธิปไตยในระดับชาติ (national democracy) ดังนั้น สำนักจึงถือว่าการปกครองส่วนกลางเป็นกลไกทางการเมืองที่สำคัญทั้งในด้านนิติบัญญัติ การขึ้นนำ และควบคุม นอกจากนี้ ในการจัดบริการสาธารณะนั้นก็ควรใช้กลไกหน่วยงานที่อยู่ภายใต้การควบคุมของส่วนกลางเป็นหลัก สำนักการรวมศูนย์อำนาจได้เสนอข้อโต้แย้งว่าในการปกครองในระบอบประชาธิปไตยนั้นถือว่าเป็นเรื่องในระดับชาติ กล่าวคือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องเป็นตัวแทนของปวงชนทั้งชาติ ดังนั้น การปกครองท้องถิ่นจึงไม่มีผลต่อการพัฒนาประชาธิปไตย แต่ควรสร้างการปกครองให้เป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ จากจุดยืนนี้สำนักการรวมศูนย์อำนาจจึงต่อต้านความเป็นอิสระของท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม สำนักนี้จะประกอบด้วยกลุ่มที่มีความคิดต่างระดับกันทั้งกลุ่มที่ต่อต้านการปกครองท้องถิ่นอย่างแข็งขัน รวมถึงกลุ่มที่ยอมให้มีการปกครองท้องถิ่นได้แต่ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของการปกครองส่วนกลาง (Miller, Dickson and Stoker, 2000 : 29-32)

เมื่อกล่าวโดยภาพรวมของการจัดการปกครองท้องถิ่น (local governance) มิลเลอร์และสโตคเกอร์ (2000 : 29) ได้สรุปสาระสำคัญในทางทฤษฎีของสำนักกระจายอำนาจทั้ง 3 สำนักและสำนักการรวมศูนย์อำนาจในประเด็นหลักที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างส่วนกลางกับท้องถิ่นที่สำคัญดังปรากฏในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ตัวแบบเชิงปทัสสถานเกี่ยวกับการจัดการปกครองท้องถิ่น

ตัวแบบ	เป้าหมายหลัก	ทัศนคติที่มีต่อ ความเป็น อิสระของ ท้องถิ่น	ทัศนคติที่มีต่อ การมีส่วนร่วม ของประชาชน	กลไกหลักการ จัดบริการ สาธารณะ	กลไก การเมืองหลัก
สำนัก ท้องถิ่นนิยม	เพื่อมุ่ง แสดงออกและ ตอบสนอง ความต้องการ ของชุมชน ท้องถิ่น	เห็นด้วยอย่าง ยิ่งกับความ เป็นอิสระของ ท้องถิ่น	สนับสนุนการ มีส่วนร่วมของ ประชาชนแต่ ให้ความสำคัญ กับตัวแทน ที่มาจากการ เลือกตั้ง มากกว่า	บทบาท เอนกประสงค์ ของผู้บริหาร ท้องถิ่นที่มา จากการ เลือกตั้ง	เป็นการเมือง แบบตัวแทน ผ่านการ เลือกตั้ง ท้องถิ่น
สำนักปัจเจก ชนนิยม	เพื่อสร้าง หลักประกัน ให้กับทางเลือก ของปัจเจกชน และการ ตอบสนองการ บริการ สาธารณะ	มีแนวโน้มเห็น ด้วยกับความ เป็นอิสระของ ท้องถิ่นแต่ ตระหนักถึง ความจำเป็นที่ จะต้องมีการ แทรกแซงจาก เบื้องบนเพื่อ ปกป้องปัจเจก ชน	เห็นด้วยกับ การมีส่วนร่วม ในการ ปรึกษาหารือ กับประชาชน ผู้บริโภครวม แต่ไม่ เห็นด้วยกับ การมีส่วนร่วม ของพลเมืองใน รูปแบบขนาด ใหญ่	เป็นกลไกการ แข่งขันระหว่าง ผู้ให้บริการ	เป็นการ ปกป้องสิทธิ ของปัจเจกชน ในฐานะ ผู้บริโภค
สำนักกระดม มวลชน	เพื่อสร้าง การเมืองที่มุ่ง	เห็นด้วยอย่าง ยิ่งกับความ	เห็นด้วยอย่าง ยิ่งกับการมี	เป็นกลไกความ เป็นเพื่อนบ้าน	เป็นการเมือง แบบมีส่วนร่วม

	เปลี่ยนแปลง โดย ผู้ด้อยโอกาส และกลุ่มชาย ขอบให้มี หลักประกันใน การบรรลุผล	เป็นอิสระของ ท้องถิ่นใน ฐานะที่เป็น เงื่อนไขหนึ่ง ของ กระบวนการ เปลี่ยนแปลง	ส่วนร่วมของ ประชาชน	และโครงสร้าง กระจายอำนาจ	ร่วมเชิง พัฒนาการ
สำนักกรม ศูนย์อำนาจ	เพื่อธำรงไว้ซึ่ง มาตรฐานใน ระดับชาติและ ให้ความสำคัญ กับ ประชาธิปไตย แห่งชาติ	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่งกับ ความเป็น อิสระของ ท้องถิ่น	ให้คุณค่าอย่าง จำกัดเกี่ยวกับ การมีส่วนร่วม ของประชาชน	เป็นหน่วยงาน ภายใต้การ ควบคุมของ ส่วนกลาง	เป็นรัฐบาล แห่งชาติที่มี บทบาท ทางด้านนิติ บัญญัติการ ชี้แนะและการ ควบคุม

จากตารางที่ 2 จะพบว่า เนื้อหาสาระของทฤษฎีเกี่ยวกับการกระจายอำนาจและการรวมศูนย์อำนาจในการจัดการปกครองท้องถิ่นนั้นมีความแตกต่างกันระหว่างสำนักคิดต่างๆ ในประเด็นที่สำคัญคือ เป้าหมายหลัก ทศนคติที่มีต่อความอิสระของท้องถิ่น ทศนคติที่มีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน กลไกการจัดบริการหลัก และกลไกการเมืองหลัก ตามรายละเอียดดังนี้ (Miller, Dickson and Stoker, 2000 : 28-32)

ตัวแบบของสำนักท้องถิ่นนิยมเห็นว่าการจัดการปกครองท้องถิ่นควรแสดงออกถึงทางเลือกของท้องถิ่น (local choice) และองค์กรปกครองท้องถิ่นจะต้องรับผิดชอบต่อท้องถิ่นเพื่อสร้างหลักประกันในการที่จะตอบสนองต่อความต้องการของท้องถิ่น ดังนั้น องค์กรปกครองท้องถิ่นจึงต้องมีอิสระเพียงพอในการตัดสินใจเพื่อสะท้อนถึงความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น

สำนักท้องถิ่นนิยมในที่นี้เป็นแนวกระแสหลักในแบบดั้งเดิม ดังนั้น จึงให้ความสำคัญต่อสถาบันการปกครองท้องถิ่นในระบบตัวแทนซึ่งผู้บริหารท้องถิ่นที่มีจากการเลือกตั้งจะเป็นตัวจักรสำคัญในการให้บริการสาธารณะในรูปแบบต่างๆ ถึงแม้ว่าสำนักท้องถิ่นนิยมนี้จะเห็นคุณค่าของการมีส่วนร่วมของประชาชน แต่ก็ยังถือว่าตัวแทนที่มาจากเลือกตั้งจะมีสิทธิในการตัดสินใจในขั้นสุดท้าย

สำนักปัจเจกชนนิยมของทฤษฎีทางเลือกสาธารณะมองเห็นว่า การจัดการปกครองท้องถิ่นควรได้รับการออกแบบเพื่อที่ให้หลักประกันต่อปัจเจกชนผู้บริโภครวมในการมีสิทธิในการบริการสาธารณะเพื่อมุ่งตอบสนองความต้องการส่วนบุคคลมากกว่า ดังนั้น สำนักนี้จึงมีแนวโน้มที่จะเห็นด้วยกับสถาบันท้องถิ่นอย่างยิ่งแต่ควรเป็นองค์กรปกครองท้องถิ่นขนาดเล็กเพื่อจะได้ตอบสนองทางเลือกและสิทธิของปัจเจกชนได้ ในการปกป้องสิทธิและผลประโยชน์ของปัจเจกชนผู้บริโภคนอกสำนักปัจเจกชนเห็นว่า ควรใช้กลไกตลาดให้ผู้จัดบริการสาธารณะมีการแข่งขันกันอย่างกว้างขวาง อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี สำนักปัจเจกชนนิยมไม่ไว้วางใจในการมีส่วนร่วมของประชาชนขนาดใหญ่เนื่องจากการมีส่วนร่วมดังกล่าวมักจะเรียกร้องผลประโยชน์และทรัพยากรจากรัฐโดยให้ผู้เสียภาษีที่เป็นเสียงเงียบของประชาชนส่วนใหญ่เป็นผู้รับภาระ

สำนักระดมมวลชนของกลุ่มนีโอมาร์กซิสต์มีฐานคิดว่าการระดมมวลชนมีความสำคัญเนื่องจากการเมืองที่เคลื่อนไหว “ร่วม” กับประชาชนมากกว่าจะทำ “เพื่อ” ประชาชน ดังนั้นการระดมมวลชนในท้องถิ่นเพื่อจะเปิดโอกาสให้ผู้ด้อยโอกาสให้มีการจัดตั้งผู้ด้อยโอกาสและระดมพลังพันธมิตรทางการเมืองที่จะท้าทายความเหลื่อมล้ำและการกีดกันประชาชน ดังนั้น การจัดการปกครองท้องถิ่นจึงเป็นฐานสำคัญในการที่จะสร้างการเมืองของฝ่ายค้านที่มีประสิทธิผล นอกจากนี้ ในการระดมทางการเมืองเพื่อเคลื่อนไหวการเมืองท้องถิ่นนั้นมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยหลักความเป็นอิสระของท้องถิ่นเป็นเงื่อนไขให้สามารถพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชน

ในเรื่องของการจัดบริการสาธารณะนั้นสำนักระดมมวลชนสนับสนุนโครงสร้างที่มีการกระจายอำนาจลงสู่ในระดับความเป็นเพื่อนบ้านกันเนื่องจากลดขนาดระบบราชการจะทำให้ข้าราชการต้องระแวงระวังบทบาทของประชาชนชายขอบที่ถูกกีดออกไป ดังนั้น องค์กรในระดับความเป็นเพื่อนบ้านกันจึงจัดบริการสาธารณะที่ค่อนข้างตอบสนองชุมชนของผู้ด้อยโอกาสในท้องถิ่น นอกจากนี้ โครงสร้างที่กระจายอำนาจดังกล่าวก็จะช่วยในการจัดหาทรัพยากรท้องถิ่นได้ดียิ่งขึ้น

สำนักกรรมศูนย์อำนาจเป็นสำนักของนักปฏิบัติการที่ไม่เห็นด้วยกับการเมืองท้องถิ่น สำนักนี้ให้ความสำคัญกับประชาธิปไตยระดับชาติที่จะช่วยสร้างหลักประกันว่าพลเมืองทุกคนจะต้องสามารถเข้าถึงบริการที่มีคุณภาพในระดับเดียวกันและต้องมีมาตรฐานแห่งชาติเหมือนกัน ดังนั้น สำนักกรรมศูนย์อำนาจจึงไม่เห็นด้วยกับหลักการอิสระของท้องถิ่นและไม่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในกรณีของการจัดการบริการสาธารณะนั้นสำนักกรรมศูนย์อำนาจเห็นว่าหน่วยงานการจัดบริการสาธารณะของท้องถิ่นจะต้องอยู่ภายใต้ทิศทางและการควบคุมของส่วนกลางเพื่อเป็นหลักประกันในการบรรลุวัตถุประสงค์แห่งชาติ ดังนั้น จึงต้องมีการตั้งเป้าหมายผลการดำเนินงานที่จะต้องบรรลุในระดับชาติ นอกจากนี้ รัฐบาลและรัฐสภาในระดับชาติจะต้องรับผิดชอบในการใช้อำนาจนิติบัญญัติชี้แนะและการควบคุมท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นใจว่าเจตนารมณ์ของประชาชนในระดับชาติได้รับการขับเคลื่อนจนประสบความสำเร็จ

จากการสำรวจงานวิชาการในปัจจุบันเรายังพบอีกว่า นอกจากทฤษฎีเกี่ยวกับการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นและการรวมศูนย์อำนาจของส่วนกลางแล้วยังมีแนวคิดทฤษฎีที่อยู่นอกเหนือกระแสดังกล่าวในที่นี้จะนำเสนอกระบวนทัศน์ใหม่เกี่ยวกับอำนาจและการเมืองในความหมายใหม่คือแนวคิดของมิเชล พูโกต์ (John Gaventa, 2003 ;ชัชยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2558)

พูโกต์วิเคราะห์แนวความคิดเกี่ยวกับอำนาจแตกต่างจากแนวคิดที่มีอยู่เดิมอย่างถอนรากถอนโคนจนไม่สามารถที่จะบูรณาการเข้ากันได้เนื่องจากพูโกต์มองว่าอำนาจเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ทุกหนทุกแห่งไม่ใช่อยู่ที่ผู้กระทำการซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจเป็นเครื่องมือของการบังคับและก็ไม่ใช่ว่าดำรงอยู่ในโครงสร้างที่ผู้กระทำการดังกล่าวขับเคลื่อนด้วย แต่อำนาจกระจายฝังแน่นอยู่ในวาทกรรมความรู้และชุดของความจริง (regimes of truth)

นอกจากนี้ พูโกต์ยังมองการเมืองว่า เป็นเรื่องความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจระหว่างมนุษย์ โดยพูโกต์ใช้ความหมายของอำนาจในฐานะที่เป็นการกระทำของมนุษย์คนหนึ่งที่มีผลต่อการกระทำของคนอื่น ดังนั้น การเมืองจึงเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในทุกหนทุกแห่งของสังคมซึ่งเปรียบเสมือนตาข่ายที่ครอบคลุมไปทั่วสังคม การเมืองในที่นี้จึงไม่ใช่กิจกรรมที่เกิดขึ้นเฉพาะในสถาบันทางการเมือง เช่น รัฐ หรือ พรรคการเมือง กล่าวโดยสรุปแล้ว พูโกต์เห็นว่าการมีชีวิตของมนุษย์นั้นล้วนดำรงอยู่ในเครือข่ายของความสัมพันธ์เชิงอำนาจทั้งสิ้น ดังนั้น การต่อสู้ทางการเมืองที่มองศูนย์กลางอยู่ที่รัฐรวมถึงการปฏิวัติทางสังคมจึงไม่ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระเบียบสังคมแต่เพียงอย่างเดียว

อย่างไรก็ดี พูโกต์ ได้แบ่งการเมืองออกเป็น 2 ระดับคือ การเมืองระดับจุลภาค (micro politics) และการเมืองระดับมหภาค (macro politics) การเมืองระดับจุลภาค เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างชายและหญิง หรือความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และลูกในครอบครัว เป็นต้น พูโกต์ ถือว่าเป็นการเมืองจุลภาคที่เป็นอิสระนั้นจากสถาบันทางการเมืองซึ่งถือว่าเป็นการเมืองระดับมหภาค เนื่องจากตามประวัติศาสตร์นั้น การเมืองระดับจุลภาคจะเป็นฐานในการพัฒนาการอุปให้เกิดการเมืองในระดับมหภาคขึ้นมา เช่น การใช้อำนาจรัฐ ในระดับมหภาคจะพบว่า มีการพัฒนามาจากฐานอำนาจในระดับจุลภาคเป็นเบื้องต้น หลังจากนั้นรัฐจึงกลับมาเป็นผู้กำหนดสภาพแวดล้อมของการเมืองในระดับจุลภาคอีกทีหนึ่ง นั่นหมายความว่า รัฐมีอิทธิพลต่อชีวิตประจำวันของมนุษย์ก็เพียงระดับหนึ่งเท่านั้น

การเมืองในฐานะที่เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างมนุษย์ตามทัศนะของพูโกต์ที่กล่าวมาจะปรากฏออกมาเป็น 2 รูปแบบในประวัติศาสตร์ของตะวันตก คือ รูปแบบการใช้อำนาจเชิงลบ และรูปแบบการใช้อำนาจเชิงบวก

รูปแบบการใช้อำนาจเชิงลบเป็นการเมืองในสังคมสมัยเก่า การเมืองแบบนี้มุ่งใช้การกดขี่อย่างเปิดเผย และดำเนินการปกครองจากระดับบนลงสู่ระดับล่าง แต่จะมีขอบเขตการใช้อำนาจในแต่ละท้องถิ่น ๆ ไป เช่น การเมืองช่วงในยุคกลางของยุโรป เป็นต้น

รูปแบบการใช้อำนาจเชิงบวก เป็นการเมืองในสังคมสมัยใหม่หลังยุคกลางของยุโรป การเมืองในรูปแบบนี้มุ่งใช้อำนาจเพื่อทำให้ประชาชนเป็นคนหัวอ่อน และ เป็นผู้ถูกกระทำจนมองการใช้อำนาจที่มีต่อตนเหมือนเป็นสิ่งปกติที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ดังนั้น อำนาจเชิงบวกจึงเป็นอำนาจในแบบอ่อนเร้น ยากที่คนทั่วไปจะรู้สึกได้ง่าย การใช้อำนาจในสังคมสมัยใหม่จะดำเนินการจากระดับล่างขึ้นสู่เบื้องบน และมีขอบเขตกว้างไปทุกหนทุกแห่งในสังคม เช่น การใช้อำนาจผ่านสื่อมวลชนหรืออินเทอร์เน็ต เป็นต้น

แนวความคิดเกี่ยวกับอำนาจและการเมืองของพูโกต์จึงไม่ได้ให้ความสำคัญกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นในกรอบของรัฐ แต่แนวความคิดดังกล่าวมีผลต่อการเคลื่อนไหวและต่อต้านอำนาจรวมศูนย์ โดยการสร้างมุมมองใหม่ให้เราสามารถถอนตัวออกจากอำนาจที่ครอบงำอยู่และใช้วาทกรรมของตัวเองต่อสู้เชิงวิพากษ์เพื่อการท้าทาย รวมถึงปรับวาทกรรมหลักที่ดำรงอยู่ในสังคม

เอกสารวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อลงกรณ์ คุณตระกูล (2553) ได้ศึกษาเรื่อง นวัตกรรมสังคม: กรณีศึกษาโครงการของท้องถิ่น ในเขตภาคเหนือของประเทศไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษานวัตกรรมสังคมที่ริเริ่มโดยชุมชน ท้องถิ่นในมิติต่าง ๆ ทั้งกระบวนการนวัตกรรมสังคม พลวัตของนวัตกรรมสังคม รวมไปถึงเงื่อนไขที่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จของกระบวนการนวัตกรรมสังคม และมุ่งเสนอกรอบแนวคิดที่ใช้ทำความเข้าใจนวัตกรรมสังคมที่ริเริ่มโดยชุมชนท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยเลือกโครงการของท้องถิ่นในเขตภาคเหนือของประเทศไทยที่มีความเป็นนวัตกรรมสังคม (มีคุณค่าเชิงสังคม เป็นสิ่งใหม่ และเกิดขึ้นจากแรงจูงใจเชิงสังคม) และมีความแตกต่างกันในด้านจุดเน้น อายุโครงการ และที่มาของโครงการ มาเป็นกรณีศึกษาหลัก 3 โครงการ โดยศึกษากระบวนการ พลวัต และเงื่อนไขที่ผลต่อการบูรณาการนวัตกรรมสังคมที่เป็นกรณีศึกษาเหล่านี้ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังศึกษากรณีการขยายผลของนวัตกรรมสังคมเป็นกรณีศึกษาย่อยเพิ่มเติมอีก 6 กรณีศึกษา

ข้อมูลในการศึกษามาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับโครงการดังกล่าวรวมถึงข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยพบว่าโครงการจัดการหนี้สินของบ้านสามขา เริ่มมาจากการรวมกลุ่มเพื่อสนับสนุนทางการเงินซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิก จนกระทั่งรวมกันในระดับหมู่บ้านตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ขึ้น ภายหลังมีการทำบัญชีครัวเรือนและการก่อตั้งกลุ่มอาชีพ เป็นกิจกรรมหลัก จากนั้นจึงเพิ่มการปรับโครงสร้างหนี้ด้วยการรวมหนี้เป็นกองเดียวเข้า โครงการจัดการหนี้สินทำให้ชาวบ้านสามขาสามารถอยู่กับหนี้ได้อย่างมีความสุขมากขึ้น โครงการงดเหล้าในงานศพบ้านดงเป็นการขอความร่วมมือจากเจ้าภาพงานศพให้งดการเลี้ยงเหล้าและพัฒนาเป็นระเบียบปฏิบัติที่มีบทลงโทษหากไม่ปฏิบัติตาม เมื่อสามารถทำให้งานศพปลอดเหล้าได้แล้ว ชาวบ้านดงก็ได้สานต่อการดำเนินการด้วยการขยายผลไปสู่การลดค่าใช้จ่ายในงานศพส่วนอื่น ๆ ด้วยตัวเอง และสุดท้ายโครงการจัดการขยะบ้านไร่ค่อยเป็นโครงการที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชาวบ้านตระหนักถึงความสำคัญของการจัดการขยะด้วยตัวเองก่อนที่ มีการคัดแยกขยะเป็นหมวดหมู่ก่อนที่ ขยายขยะที่สามารถขายได้ให้แก่ศูนย์คัดแยกขยะที่ก่อตั้งขึ้น และแปรรูปขยะบางชนิดให้เป็นปุ๋ยหมักชีวภาพ

เมื่อวิเคราะห์ข้ามกรณีศึกษาพบว่า ขั้นตอนในกระบวนการนวัตกรรมสังคมที่พบในทุกกรณีศึกษาได้แก่ (1) การตระหนักถึงปัญหาและการเปิดรับความรู้ใหม่ (2) การขยายแนวร่วมการตั้งทีมงาน และการลงมือปฏิบัติ (3) การทำให้เป็นทางการ การปรับปรุงกิจกรรมที่ได้ทำไปแล้วและการเผยแพร่ผลสำเร็จ และ (4) การประเมินผลการปฏิบัติ และการคิดค้นกิจกรรมใหม่ๆ ผลการวิเคราะห์

กรณีศึกษาต่าง ๆ ยังทำให้สรุปได้ว่า พลวัตนวัตกรรมสังคมมี 6 รูปแบบ ได้แก่ (1) ความคิดดีๆ (2) นวัตกรรมสังคมแบบไม่เต็มรูปแบบ (3) นวัตกรรมสังคมแบบเต็มรูปแบบ (4) ส่วนขยายของนวัตกรรมสังคมเต็มรูปแบบ (5) ความคิดดีๆใหม่ และ (6) นวัตกรรมสังคมที่แพร่กระจายออกไป

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบกรณีศึกษาทั้งหมด 9 กรณี ผู้วิจัยสรุปว่าเงื่อนไขจำเป็นที่น้อยที่สุดในการบูรณาการนวัตกรรมสังคมให้สำเร็จได้แก่ การมีความสามารถในการดูดซับความรู้ของทีมงาน ร่วมกับการมีการร่วมมือกันภายในชุมชน โดยอาศัยข้อมูลจากการวิเคราะห์นวัตกรรมสังคมที่นำมาเป็นกรณีศึกษา ผู้วิจัยสร้าง “กรอบนวัตกรรมสังคม” อันประกอบด้วยกระบวนการ (ทั้งระดับปัจเจกและระดับทีม) พลวัตนวัตกรรมสังคม และเงื่อนไขในการบูรณาการนวัตกรรมสังคม รวมไปถึงปัจจัยภายนอกชุมชนที่มีผลต่อกระบวนการนวัตกรรมสังคมด้วย กรอบนวัตกรรมสังคมสามารถใช้เป็นแนวทางในการทำความเข้าใจในนวัตกรรมสังคมอย่างเป็นระบบได้ ผู้วิจัยนำเสนอยุทธศาสตร์เพื่อสนับสนุนกระบวนการนวัตกรรมสังคมในชุมชนท้องถิ่น 4 ข้อได้แก่ (1) เปิดพื้นที่และโอกาสทางสังคมในชุมชนให้กว้าง (2) ทำให้กระบวนการนวัตกรรมสังคมเป็นกระบวนการเรียนรู้ (3) ให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในกระบวนการนวัตกรรมสังคม และ (4) ทำให้นวัตกรรมสังคมเป็นวัฒนธรรมของสังคม

เสรี ทองมาก และฉัตรวิรัช องค์กรวิทย์ (2560) ได้ศึกษาเรื่อง นวัตกรรมสังคมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยคนสองถิ่น: ชายแดนไทย-พม่า จังหวัดกาญจนบุรี งานวิจัยเชิงคุณภาพนี้เพื่อศึกษารูปแบบและประสบการณ์ความเหลื่อมล้ำ ศึกษาและวิเคราะห์ รูปแบบการต่อสู้ขัดขืน ศึกษาและวิเคราะห์การก่อตัวและการสร้างนวัตกรรมสังคมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยคนสองถิ่น ตามแนวชายแดนไทย-พม่า จังหวัดกาญจนบุรี ใช้วิธีวิทยาแนวปรากฏการณ์วิทยา ผ่านการวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์ข้อมูลในสนาม จากผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นคนสองถิ่น องค์กรประชาสังคม หน่วยงานของรัฐ ผู้นำชุมชนและประชากรไทย ในพื้นที่อำเภอสังขละบุรีและอำเภอนาแก จังหวัดกาญจนบุรี จากการศึกษาพบว่าคนสองถิ่นต้องพบกับความเหลื่อมล้ำที่แสดงออกผ่านการกีดกัน การปิดกั้นทัศนคติทางลบ และการไม่นับรวม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักมีสำนึกร่วมต่อความยากลำบากและเกิดวัตถุประสงค์ร่วมเพื่อการพัฒนาชีวิตที่ดีขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็มีการต่อสู้ขัดขืนที่แสดงออกผ่านการสยบยอม การปกปิดอัตลักษณ์และความรู้สึก การสร้างอัตลักษณ์ใหม่เพื่อให้เกิดความกลมกลืนการผลิตซ้ำความรุนแรงทางสัญลักษณ์ พบว่า ในส่วนของรูปแบบนวัตกรรมสังคมที่สร้างขึ้น ได้แก่ การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์และสินเชื่อขนาดเล็ก อาสาสมัครสาธารณสุข กิจกรรมด้านศาสนาและวัฒนธรรม เป็นทุนทางสังคมที่สามารถแสดงออกผ่าน การมีเครือข่าย บรรทัดฐาน และความไว้วางใจ เพื่อการสร้างคามพึง

พอใจให้กับชีวิตและการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นที่แสดงออกผ่านความเป็นตัวตน ความรู้สึกเป็นเจ้าของ และการได้กลายเป็น

ณัฐชานันท์ วงศ์มูลิทธิกร, สมคิด แก้วทิพย์, ธรรมพร ตันตรา และจันทนา สุทธิจารี (ม.ป.ป.) ได้ศึกษาเรื่อง การส่งเสริมและสนับสนุนนวัตกรรมสังคมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาล ตำบล ในจังหวัดเชียงใหม่ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการส่งเสริมและสนับสนุนนวัตกรรม เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลในจังหวัดเชียงใหม่ รวมถึงลักษณะของนวัตกรรมสังคมเพื่อ การพัฒนาท้องถิ่นที่ได้รับการส่งเสริมโดยเทศบาลตำบลในจังหวัดเชียงใหม่ การวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน โดยในขั้นตอนที่ 1 เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม ผู้ตอบ แบบสอบถามคือปลัดเทศบาลตำบล จำนวน 78 แห่ง ตอนที่ 2 เป็นการวิจัยกรณีศึกษา เพื่อเก็บข้อมูล เกี่ยวกับลักษณะของนวัตกรรมสังคม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยกรณีศึกษาครั้งนี้ คือแบบสัมภาษณ์ สำหรับผู้ให้ข้อมูล คือผู้ที่มีบทบาทสำคัญในโครงการนวัตกรรมสังคมที่ปรากฏข้อมูลจากผลการวิจัยใน ขั้นตอนที่ 1 ว่า เป็นโครงการนวัตกรรมสังคมที่ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากเทศบาลตำบล ใน จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 45 แห่ง

ผลการวิจัยพบว่า นวัตกรรมสังคมที่ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนโดยเทศบาลตำบล ใน จังหวัดเชียงใหม่ มีจำนวนทั้งสิ้น 80 โครงการ โดยมีเทศบาลที่ให้การส่งเสริมและสนับสนุนนวัตกรรม สังคม มากที่สุดคือ 4 โครงการ และมีเทศบาลตำบลถึง 33 แห่ง ที่ไม่มีการส่งเสริมและสนับสนุน นวัตกรรมสังคม สำหรับบทบาทของการส่งเสริมและสนับสนุนนวัตกรรมสังคม สามารถจำแนก บทบาทออกได้เป็น 5 ด้าน โดยจัดลำดับของการแสดงบทบาทจากมากไปน้อย ได้ดังนี้ 1) บทบาทใน การสนับสนุนด้านงบประมาณ 2) บทบาทในการสนับสนุนด้านการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3) บทบาทในการสนับสนุนด้านวิชาการและข้อมูลต่าง ๆ 4) บทบาทในการสนับสนุนด้านการสร้างและ ขยายเครือข่ายของนวัตกรรมสังคม 5) บทบาทในการสนับสนุนด้านการรณรงค์/ให้รางวัล นอกจากนี้ จากการศึกษาลักษณะของนวัตกรรมสังคม สามารถจัดแบ่งโครงการนวัตกรรมสังคมที่พบ ออกเป็น 6 ประเภท ได้แก่ 1) ด้านการพัฒนาและส่งเสริมคุณภาพชีวิตและสวัสดิการสังคม 2) ด้านการส่งเสริม เศรษฐกิจชุมชนและอาชีพ 3) ด้านการส่งเสริม/อนุรักษ์ประเพณีและศิลปวัฒนธรรม 4) ด้านการ จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 5) ด้านสาธารณสุข และ 6) ด้านการรักษาความสงบ เรียบร้อยและความปลอดภัยภายในชุมชน

ข้อเสนอแนะ คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งถือเป็นหน่วยงานภาครัฐที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด และมีภารกิจโดยตรงในการตอบสนองความต้องการและแก้ปัญหาภายในพื้นที่ควรมีบทบาทอย่างจริงจังในการส่งเสริมและสนับสนุนนวัตกรรมสังคม เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นให้ในทุกๆมิติให้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ โดยเฉพาะการเป็นต้นแบบขององค์กรแห่งนวัตกรรม รวมไปถึงการสร้างบรรยากาศให้คนในชุมชนได้พัฒนาคุณสมบัติที่สำคัญในการเป็นนักนวัตกรรมสังคม คือ มีจิตสาธารณะ พร้อมทั้งจะลงมือปฏิบัติสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม และสามารถสื่อสารเพื่อถ่ายทอดแนวคิดและองค์ความรู้กับผู้อื่นได้ อันนำมาซึ่งความผาสุกของสังคมและของประเทศชาติสืบไป

ชินุทัย กาญจนะจิตรา และวาสนา อิมเอม (2544) ได้ศึกษาเรื่อง นวัตกรรมสังคม : การให้ความหมายและลักษณะกิจกรรมในประเทศไทย การศึกษาครั้งนี้ได้ข้อมูลจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องในประเทศไทย การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และการดูงาน ให้ความหมายว่า นวัตกรรมสังคมคือ “สิ่งใหม่ๆ ทั้งที่เป็นกระบวนการทางความคิด (จินตนาการ) หรือการสร้างโอกาส หรือการลงมือปฏิบัติ (action) เพื่อแก้ปัญหาหรือเพื่อทำให้สังคมดีขึ้น สิ่งใหม่ๆ นี้รวมถึงการปรับหรือพัฒนาบนฐานเดิมด้วย” ลักษณะร่วมของกิจกรรมหรือภารกิจที่เป็นนวัตกรรมสังคม คือ การเปิดพื้นที่ทางปัญญาและพื้นที่ทางสังคมให้กว้างขวางที่สุด เกิดจากการรวมตัว ร่วมคิดร่วมสร้างของคนในสังคม/ชุมชน ไม่ใช่เกิดจากการสั่งการจากภายนอก เกิดจิตสำนึกร่วมต่อสาธารณะประโยชน์ต่อสังคมมาก่อน ประโยชน์ส่วนตนหรือของกลุ่มมีพัฒนาการ ไม่เกิดขึ้นและหายไปอย่างรวดเร็ว แต่อาจมีการเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลจากการคิดสร้างสรรค์ มุ่งมั่น และลงมือปฏิบัติ จากการศึกษาเอกสารถึงการดำเนินงานขององค์กรในประเทศไทยที่ให้การสนับสนุนนวัตกรรมสังคมจำนวน 5 แห่งพบว่า ให้การสนับสนุนได้ทั้งปัจเจกบุคคล องค์กร หรือชุมชน โดยสนับสนุนหลายรูปแบบ ได้แก่ ให้เงินทุนทำกิจกรรม ให้ค่าใช้จ่ายส่วนตัว ให้การสนับสนุนด้านวิชาการ การจัดเวที สร้างเครือข่าย ตลอดจนการยกย่องสนับสนุนให้รางวัลนวัตกรรมสังคม โดยส่วนใหญ่ให้การสนับสนุนในทุกขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาการเกิดนวัตกรรมสังคม นับตั้งแต่การพัฒนาความคิด นำความคิดไปสู่การปฏิบัติ การพัฒนารูปแบบการดำเนินงานและการขยายผลไปสู่ชุมชน/สังคมที่กว้างขึ้น ข้อเสนอการดำเนินงานของสำนักงานนวัตกรรมสังคม มีดังนี้ สำนักงานควรเน้นการสนับสนุนเฉพาะสิ่งใหม่ๆ ไม่ว่าจะเป็นความคิดใหม่ วิธีการใหม่ๆ กระบวนการใหม่ รูปแบบใหม่ ทั้งที่เป็นสิ่งที่ไม่เคยมีมาก่อน หรือพัฒนาจากสิ่งเดิม สร้างภาคีเครือข่ายระหว่างหน่วยงานที่ทำงานในลักษณะใกล้เคียงกัน เพื่อเชื่อมต่อ

กิจกรรม และประสานงานกัน สำนักงานควรเติมเต็มช่องว่างของการดำเนินงานเดิม ต่อยอดของเดิม และผสมผสานของใหม่และของเก่าเข้าด้วยกัน รวมทั้งการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ การสนับสนุนควรให้แก่ทั้งปัจเจกบุคคล องค์กร และชุมชน โดยมุ่งเน้นที่การมีคุณลักษณะ 5 ประการ คือ ไม่จําแนกต่อปัญหา มีจินตนาการที่สร้างสรรค์ มีจิตใจสาธารณะ พร้อมทั้งจะลงมือปฏิบัติ และสามารถสื่อสารกับผู้อื่นได้ กิจกรรมที่อาจดำเนินการได้คือ การค้นหา หรือเสนอชื่อผู้ที่เข้าข่ายเป็นนวัตกรรมสังคม ให้การสนับสนุนเพื่อให้เกิดพัฒนาความคิด สนับสนุนการนำความคิดไปทดลองปฏิบัติ สนับสนุนการขยายผล โดยการสนับสนุนมีทั้งในรูปเงินทุน วิชาการ การจัดเวที การสร้างเครือข่าย เป็นต้น การให้การสนับสนุนควรอยู่บนปรัชญา 3 ประการคือ เป็นการทำงานแนวราบ ทำงานเชิงรุกมากขึ้น สร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการทำงาน สิ่งที่ไม่น่าจะเข้าข่ายนวัตกรรมสังคม คือ สิ่งที่เป็นของเดิม เรื่องเดิมที่รู้จักกันไป สิ่งที่เป็นผลประโยชน์ส่วนตน กิจกรรมที่มีลักษณะเป็นครั้งคราว หรือตามแพชชั่น สิ่งที่เกิดจากการสั่งการ หรือจากภายนอก

พลอยพิณญา หาญฤทธิวัลค์, ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และชัยณรงค์ เครือนวน (2563) ได้ศึกษาเรื่อง นวัตกรรมสังคมรากหญ้ากับการพัฒนาท้องถิ่นชุมชนภาคตะวันออกเฉียง การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบนวัตกรรมสังคมรากหญ้าในชุมชนท้องถิ่นตะวันออกเฉียง ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการสร้างนวัตกรรมเหล่านั้น ตลอดจนศึกษาความสัมพันธ์ของนวัตกรรมสังคมจากรากหญ้ากับการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ซึ่งชุมชนท้องถิ่นที่ใช้เป็นตัวแทนของชุมชนภาคตะวันออกเฉียงที่ผู้วิจัยศึกษานั้นประกอบไปด้วยชุมชนวนเกษตรพวา ชุมชนเครือข่ายสัจจะสะสมทรัพย์ จ.ตราด ชุมชนริมน้ำจันทบูร และชุมชนพลอยจันทบุรี ทั้ง 4 ชุมชนนี้ถือเป็นตัวแทนของนวัตกรรมแนวคิดใหม่เพื่อการพัฒนาวัฒนธรรมทางด้านการจัดการบริหารองค์กร นวัตกรรมทางด้านผลิตภัณฑ์ และนวัตกรรมกระบวนการผลิตและแปรรูปตามลำดับ ผู้วิจัยได้อาศัยแนวคิดด้านนวัตกรรมรากหญ้า และเครือข่ายชุมชนเป็นแนวคิดหลักในการศึกษาวิจัย ทางผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ และศึกษางานวิจัยเพิ่มเติม รวมถึงวิเคราะห์ในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง ซึ่งประกอบไปด้วยแนวคิด GI/ Murphy/ George C.Homans เป็นกรอบในการศึกษา ผลการวิจัยพบว่ารูปแบบของนวัตกรรมรากหญ้าในเครือข่ายชุมชนภาคตะวันออกเฉียงมีรูปแบบความสอดคล้องกับเชื่อมโยงกันระหว่างนวัตกรรมและบทบาทของสังคมในแต่ละสังคมอย่างเห็นได้ชัดและแตกต่างกัน นวัตกรรมดังกล่าวกลมกลืนเข้ากับวิถีชีวิตของคนในแต่ละชุมชนทั้งด้านการดำรงชีพและการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ รูปแบบของนวัตกรรมเหล่านี้ยังช่วยส่งผลให้เกิดส่งผลให้เกิดความยั่งยืนในชีวิต

ของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยเห็นได้ชัดจากทั้งชุมชนวนเกษตรพาซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการอยู่ร่วมกันกับสัตว์อย่างช้างป่าได้อย่างยั่งยืนผ่านนวัตกรรมวนเกษตร และชุมชนสัจจะสะสมทรัพย์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องของการดำรงชีพและการตั้งมั่นในคุณธรรมที่ส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนเป็นไปได้อย่างราบรื่นและส่งผลต่อความเจริญของชุมชนอย่างไรก็ตามนวัตกรรมรากหญ้าไม่เพียงแต่เป็นสิ่งที่ต้องได้รับการผลักดันจากคนในชุมชนเท่านั้น แต่ยังต้องได้รับการสนับสนุนและช่วยเหลือจากรัฐบาลต่อไปเพื่อก่อให้เกิดความก้าวหน้าและยั่งยืน รัฐบาลจึงจำเป็นต้องเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมให้นวัตกรรมเหล่านี้ โดยเฉพาะผู้ประกอบการด้านการทำเสื้อกันหนาวและพลอยจันทบุรีสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ในอนาคต

บทที่ 3

วิธีการศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแนวประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นการหาความจริงอย่างวิเคราะห์ เห็นภาพรวมและพัฒนาการ โดยมีขั้นตอนดำเนินการวิจัยดังนี้

วิธีวิทยาในแนวกรณีศึกษา Case study methodology

เป็นการศึกษาแบบวิเคราะห์เจาะลึก เกี่ยวกับเหตุการณ์หรือสถานการณ์หนึ่งหรือหลายเหตุการณ์ เช่น ชุดของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Settings) โปรแกรม (Programs) กลุ่มของสังคม (Social Groups) ชุมชน (Communities) บุคคล (Individuals) หรือสิ่งอื่น ๆ อย่าง มีระบบ ซึ่งบางครั้ง การศึกษา Case (กรณี) ใด Case หนึ่งอาจสามารถอ้างอิงไปยัง Case อื่น ๆ ที่มีลักษณะ คล้ายคลึงกันได้ ซึ่งเรียกว่า Micro – Macro Problem การศึกษาโดยใช้การศึกษาแบบกรณีศึกษา ส่วนใหญ่จะใช้วิธีการสังเกต หรือเฝ้าดูอย่างใกล้ชิดแต่บาง Case ก็อาจต้องใช้หลาย ๆ วิธีการ เพราะแต่ละ Case มีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างกัน

วิธีการศึกษาแบบกรณีศึกษา คำนึงถึงประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. ยุทธวิธีในการเลือกกลุ่มตัวอย่าง (Purposeful Sampling Strategies) ดังต่อไปนี้ (1) การเลือกแหล่งวิจัยที่เหมาะสม (Site selection) (2) เลือกกรณีที่จะศึกษาอย่างชัดเจน (Comprehensive sampling) (3) ระบุความแตกต่างของตัวอย่างให้มากที่สุด (Maximum variation sampling) (4) กำหนดเครือข่ายของตัวอย่าง (Network sampling)

2. การกำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยคำนึงถึงประเภทของแต่ละกรณี (Sampling by case type) ดังต่อไปนี้ (1) ตัวอย่าง ที่มีลักษณะ สุดโต่ง (Extreme – case sampling) (2) ตัวอย่างที่มีลักษณะเด่นในด้านใดด้านหนึ่ง (Intense – case sampling) (3) ตัวอย่างที่มีลักษณะลักษณะเฉพาะตัว (Typical – case sampling) (4) ตัวอย่างที่มีลักษณะไม่มีใครเหมือน (Unique – case sampling) (5) ตัวอย่างที่มีลักษณะมีคนรู้จักมาก (Reputation – case sampling) (6) ตัวอย่างที่มีลักษณะน่าวิเคราะห์ (Critical – case sampling) (7) ตัวอย่างที่มีลักษณะต้องใช้หลักทฤษฎี อ้างอิง

(Concept / theory – based Sampling) (8) ตัวอย่างที่ต้องใช้วิธีการสุ่มหลายอย่าง รวมกันอย่างมีวัตถุประสงค์ (Combination of purposeful sampling strategies)

3. การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง (Sample Size) ต้องเชื่อมโยงสัมพันธ์กับ วัตถุประสงค์ที่จะศึกษาปัญหาการวิจัย เทคนิคหลักของการเก็บข้อมูล และ ประสิทธิภาพของข้อมูลที่เป็นจริงถูกต้อง หรือความสมบูรณ์ของข้อมูล (information – rich cases) สิ่งที่สำคัญของ การวิจัยเชิงคุณภาพ ไม่ได้ขึ้นกับขนาดของกลุ่มตัวอย่างแต่ขึ้นกับความสมบูรณ์ของข้อมูล จาก case และ ความสามารถในการวิเคราะห์ของผู้วิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลวิธีการได้มาซึ่งข้อมูล ผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมแหล่งข้อมูล 3 แหล่งหลักๆ คือ การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เจาะลึก และสังเกตการณ์ ดังรายละเอียด คือ

1. การศึกษาเอกสาร ทั้งเอกสารชั้นต้น (Primary Data) และเอกสารชั้นรอง (Secondary Data) โดยเฉพาะการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสร้างนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้า จากผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มต่างๆ

2. การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interviews) ซึ่งมีแนวสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure Interview) เป็นเครื่องมือ โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key-Informants) การกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักจะใช้เทคนิคการเก็บตัวอย่างในเชิงคุณภาพ คือ การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักโดยพิจารณาจากวัตถุประสงค์การวิจัย สำหรับผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วย (1) กลุ่มผู้บริหารและบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (2) ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ (3) นักวิชาการ

3. การสังเกตการณ์ (Observation) ในที่นี้เป็นวิธีการรวบรวมข้อมูลจากการเฝ้าดูการกระทำ หรือพฤติกรรม ที่ผู้วิจัยสามารถรับรู้ทำความเข้าใจและจดบันทึกเป็นข้อมูลได้ ซึ่งการสังเกตการณ์ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม

การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ข้อมูลมีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือ การตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพผู้วิจัยจะใช้หลักการสามเส้า (Triangulation) โดยใช้วิธีการดังนี้

การคืนข้อมูลสู่ชุมชน (ในการตรวจสอบข้อมูล)

1. การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) คือ การพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีการตรวจสอบของข้อมูลนั้น จะต้องตรวจสอบแหล่งที่มา 3 แหล่ง ได้แก่ เวลา สถานที่ และบุคคล

1.1 การตรวจสอบแหล่งเวลา หมายถึง การตรวจสอบข้อมูลในช่วงเวลาที่ต่างกัน เพื่อให้ทราบว่าข้อมูลที่ได้รับในช่วงเวลาต่าง ๆ นั้น เหมือนกันหรือไม่

1.2 การตรวจสอบสถานที่ หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างสถานที่กันจะเหมือนกันหรือไม่

1.3 การตรวจสอบบุคคล หมายถึง ถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่

2. การเปรียบเทียบจากการใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธี (Methodological Triangulation) เช่น การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างกันเพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน การใช้สังเกตควบคู่กับการซักถาม การศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากแหล่งเอกสาร การซักถามผู้ให้ข้อมูลหลังจากรุปลผลการศึกษา เป็นต้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ เป็นการนำเอาข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าวิจัย มาจัดกระทำให้เป็นระบบและหาความหมาย แยกแยะองค์ประกอบ รวมทั้งเชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูล โดยอาศัยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ในการวิเคราะห์ข้อมูล จะวิเคราะห์ผู้กระทำการทางสังคม (Agency) ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่มีเจตจำนงในการปฏิบัติการทางสังคมลักษณะใดลักษณะหนึ่ง โดยผู้กระทำการอาจมีการรวมตัวในรูปพันธมิตร (Alliance) เพื่อระดมทรัพยากร หรือต่อสู้ทางสังคม (Social Struggle) เพื่อช่วงชิงการนำรวมทั้งทำให้ได้มาซึ่งสิ่งที่พึงประสงค์ หรือขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ด้วย

ทั้งนี้สามารถสรุปกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการสรุปผลการวิจัย มีกระบวนการดำเนินการที่สำคัญ คือ หนึ่ง การจัดระเบียบข้อมูล (Data Organizing) เป็นกระบวนการจัดการ ด้วยกรรมวิธีต่าง ๆ เพื่อให้ข้อมูลเป็นระเบียบ ทั้งในทางกายภาพและในเชิงเนื้อหา สอง การแสดงข้อมูล (Data Display) เป็นกระบวนการนำเสนอข้อมูล จะนำเสนอในรูปแบบของพรรณนา ซึ่งเกิดขึ้นจากการเชื่อมโยงข้อมูลเข้าด้วยกัน และสาม การตีความและการตรวจสอบความถูกต้องตรงประเด็นของผลการวิจัย (Conclusion, Interpretation and Verification) เพื่อให้ได้ข้อค้นพบการวิจัย รวมถึงการตรวจสอบว่า ข้อสรุปหรือความหมายที่ได้นั้น มีความถูกต้องตรงประเด็นและน่าเชื่อถือเพียงใด

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การนำเสนอผลการศึกษาเรื่อง นวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ผู้วิจัยมีการนำเสนอในสาระสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ หนึ่ง ข้อมูลบริบทพื้นฐานของเทศบาลตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา สอง การก่อรูปของนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่อง สาม การมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่องที่มีต่อนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้า และสี่ ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่อง โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

ข้อมูลบริบทพื้นฐานของเทศบาลตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

บ้านช่อง ถือว่าเป็นตำบลแห่งหนึ่งในอำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา มีประวัติการก่อตั้งมานานกว่าสองร้อยปี จากการชองสุ่มผู้คนที่แตกทัพหนีมาจากกรุงศรีอยุธยา เพื่อรวมทัพกับพระเจ้าตากสินจึงได้มีการตั้งชื่อพื้นที่แถบนี้ว่า “บ้านช่อง” และจากการบอกเล่าอีกนัยหนึ่งบอกกล่าวบ้านช่อง แต่เดิมเป็นช่องทางผ่านมาของพ่อค้าแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นพ่อค้าวัว กระบือ และกำนันคนแรกที่ปกครองบ้านช่องชื่อ “ขุนช่อง” จึงมีการขนานนามชื่อตำบลใหม่ คือ บ้านช่อง เพื่อให้เกียรติแก่ขุนช่องที่ได้เข้ามาบุกเบิกและเป็นกำนันปกครองตำบลบ้านช่องคนแรก (สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้, 2562; เทศบาลตำบลบ้านช่อง, 2566) ซึ่งบริบทของชุมชนบ้านช่องก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมาบริบทและกาลเวลาจนมาถึงยุคปัจจุบันที่ชุมชนบ้านช่องมีการยกระดับการปกครองตนเองอยู่ในรูปแบบเทศบาลตำบลบ้านช่อง อันเป็นรูปแบบการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นของรัฐบาลส่วนกลางของประเทศไทย โดยในแต่ละด้านหรือบริบทของบ้านช่อง สามารถอธิบายตามรายละเอียดต่อไปนี้

1. บริบททางด้านเศรษฐกิจ

เนื่องจากสภาพพื้นที่ของเทศบาลตำบลบ้านช่องส่วนใหญ่จะเป็นที่ราบลุ่มและที่ราบลูกฟูกเชิงเขา ดินมีความอุดมสมบูรณ์ จึงทำให้เหมาะสำหรับการเกษตร โดยมีการปลูกพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ข้าวนาปี มันสำปะหลัง ยางพารา ปาล์มน้ำมัน ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และไม้ผลยืนต้น เช่น มะม่วง ขนุน เป็นต้น มีการประมงบางส่วน ได้แก่ ปลาน้ำจืด กระจับ และกุ้ง เป็นต้น และมีการเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ กระบือ สุกร เป็ด ไก่ โดยภายในพื้นที่ตำบลบ้านช่องมีโรงเรียนปศุสัตว์ จำนวน 326 โรงเรียน แบ่งเป็นฟาร์มเลี้ยงสุกร จำนวน 180 โรงเรียน และฟาร์มเลี้ยงไก่/เป็ด จำนวน 146 โรงเรียน (ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ, ม.ป.ป.)

สำหรับประชากรในเทศบาลตำบลบ้านช่องส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป รองลงมาเป็นอาชีพการเกษตร อาชีพอื่น ๆ ค้าขาย พนักงานบริษัท ธุรกิจส่วนตัว พนักงานรับราชการ และรัฐวิสาหกิจ ตามลำดับ มีอาชีพเสริม เช่น กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้ามิตรสัมพันธ์ (หมู่ที่ 7 บ้านธารพุด) กลุ่มทำขนมทองม้วน (หมู่ที่ 7 บ้านธารพุด)

นอกจากนี้เทศบาลตำบลบ้านช่องยังมีสินค้า OTOP โดยที่มีรายชื่อผู้ที่ได้รับการลงทะเบียนผลิตภัณฑ์สินค้าตำบลบ้านช่อง ได้แก่ (1) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มธารทิพย์ ผลิตภัณฑ์ข้าวซ้อมมือมะลิแดง (2) กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้ามิตรสัมพันธ์ ผลิตภัณฑ์เสื้อมัด สี กุ้งสด ชุดถือศีล ฯลฯ (3) วิสาหกิจชุมชนเห็ด และผักปลอดสารพิษบ้านหนองหว้า ผลิตภัณฑ์เห็ดฟางสด น้ำพริกเห็ดฟาง แหนมเห็ดฟางเพื่อสุขภาพ ฯลฯ (4) นายหอมจันทร์ รัตนวรรณ ผลิตภัณฑ์ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ (5) กลุ่มทำขนมทองม้วน ผลิตภัณฑ์บงกชทองม้วน ข้าวเกรียบสมุนไพร ฯลฯ (6) นายสายชล จันทนา ผลิตภัณฑ์รองเท้าแตะ เสื้ออก ฯลฯ และ (7) นายเฉลิมศักดิ์ วระสิงห์ ผลิตภัณฑ์หุ่นเหล็ก (เทศบาลตำบลบ้านช่อง, ม.ป.ป.)

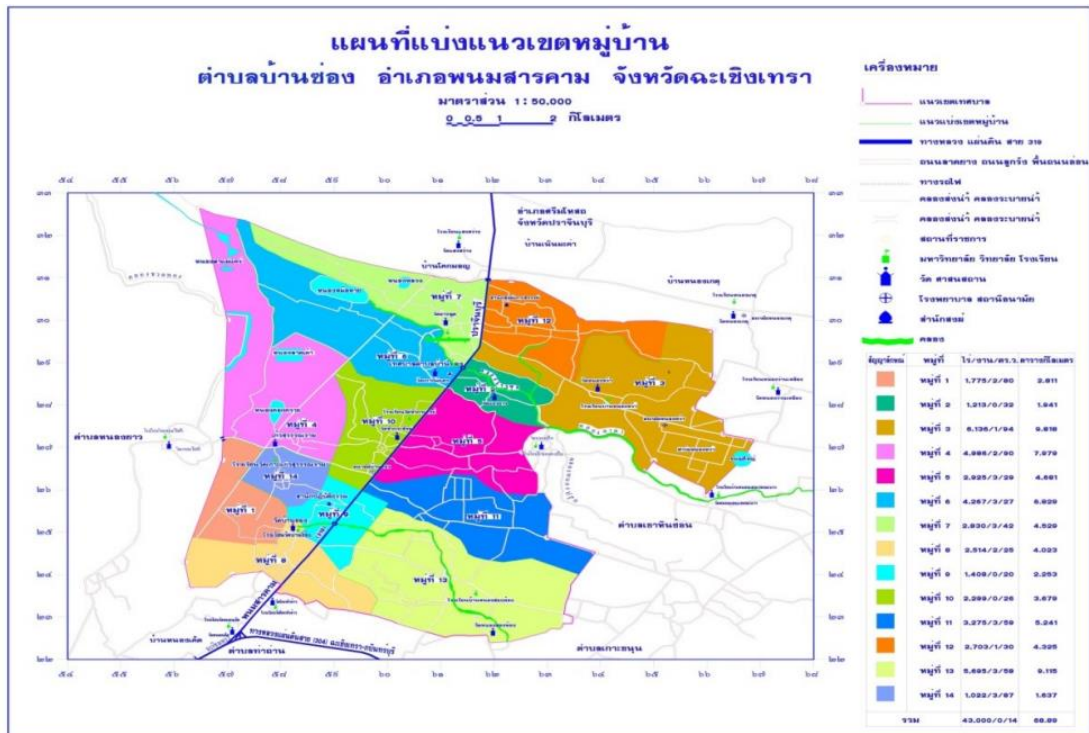
2. บริบททางด้านสังคมและวัฒนธรรม

ประชาชนในเทศบาลตำบลบ้านช่องมีหลายเชื้อสาย ส่วนใหญ่ใช้ภาษาไทยในการสื่อสาร มีบางส่วนที่ใช้ภาษาพวน คือ ประชากรในหมู่ 5 และหมู่ 10 แต่ทุกคนก็รู้ภาษาไทย และสามารถอ่านออก เขียนได้ ประชาชนในเทศบาลตำบลมีหลายเชื้อสาย แต่ประชาชนส่วนใหญ่ก็นับถือศาสนาพุทธ ประเพณี และวัฒนธรรม จึงเหมือนกับชาวพุทธทั่ว ๆ ไป แต่ในกลุ่มชนเชื้อสายไทยพวนมีประเพณีที่ปฏิบัติกันเป็นประจำ คือ ประเพณีบุญกลางเดือน 3 โดยจะกระทำกันในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ซึ่งตรงกับเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี มีการทำบุญด้วยข้าวหลาม ส่วนประเพณีคนจีน คือ การไหว้เจ้าและ

บรรพบุรุษ หรือตรุษจีนและสารทจีนนั้น ประชาชนก็จะทำกันทุกครัวเรือน (เทศบาลตำบลบ้านช่อง, ม.ป.ป.)

3. บริบททางด้านการเมืองและการปกครอง

เทศบาลตำบลบ้านช่อง เดิมได้รับการจัดตั้งเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลขนาดเล็ก เมื่อวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2539 ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 19 มกราคม 2539 ซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษาฉบับประกาศทั่วไป เล่ม 113 ตอนที่ 9 ลงวันที่ 30 มกราคม 2539 เป็นหน่วยบริหารราชการส่วนท้องถิ่นและมีฐานะเป็นนิติบุคคล ต่อมาได้รับจัดตั้งเป็นเทศบาลตำบล เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2551 ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 15 กรกฎาคม 2551 และเมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2556 คณะกรรมการพนักงานเทศบาลจังหวัดฉะเชิงเทรา ได้มีมติเห็นชอบในการประชุมครั้งที่ 6/2556 ให้ปรับขนาดเทศบาลตำบลบ้านช่อง จากเทศบาลขนาดเล็กเป็นเทศบาลขนาดกลางอาศัยอำนาจ ตามความในมาตรา 15 และมาตรา 23 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารงานบุคคลส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ประกาศคณะกรรมการพนักงานเทศบาลจังหวัดฉะเชิงเทรา เรื่องหลักเกณฑ์การกำหนดขนาดเทศบาลและการกำหนดระดับตำแหน่งผู้บริหารเทศบาล (แก้ไขเพิ่มเติม) พ.ศ. 2553 ลงวันที่ 29 กรกฎาคม 2553 ประกอบกับมติคณะกรรมการพนักงานเทศบาลจังหวัดฉะเชิงเทรา ในการประชุมครั้งที่ 6/2556 เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2556 มีมติเห็นชอบให้เทศบาลตำบลบ้านช่องปรับขนาดเทศบาลจากเทศบาลขนาดเล็กเป็นเทศบาลขนาดกลาง ทั้งนี้ ตั้งแต่วันที่ 28 มิถุนายน 2556 เป็นต้นไป (เทศบาลตำบลบ้านช่อง, ม.ป.ป.)

ภาพที่ 2 แผนที่การแบ่งเขตหมู่บ้านของเทศบาลตำบลบ้านช่อง (เทศบาลตำบลบ้านช่อง, 2566)

เทศบาลตำบลบ้านช่อง แบ่งการปกครองออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การปกครองท้องที่ ประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้านและกำนัน จำนวน 14 หมู่บ้าน และการปกครองท้องถิ่น ที่ประกอบด้วย คณะกรรมการชุมชน จำนวน 14 ชุมชน ดังนี้

หมู่ที่ 1 บ้านช่อง	ชุมชนบ้านช่องร่วมใจพัฒนา
หมู่ที่ 2 บ้านแถวธาร	ชุมชนบ้านแถวธารพัฒนา
หมู่ที่ 3 บ้านหนองหว้า	ชุมชนบ้านหนองหว้าสามัคคี
หมู่ที่ 4 บ้านต้นสำโรง	ชุมชนบ้านต้นสำโรง
หมู่ที่ 5 บ้านหัวกระสังข์	ชุมชนบ้านหัวกระสังข์ หมู่ที่ ๕
หมู่ที่ 6 บ้านหัวกระพี	ชุมชนบ้านกระพีแดงพัฒนา
หมู่ที่ 7 บ้านธารพุด	ชุมชนบ้านธารพุด
หมู่ที่ 8 บ้านไร่	ชุมชนบ้านไร่สังสรรค์สามัคคีพัฒนา

หมู่ที่ 9 บ้านหนองน้ำพุ	ชุมชนหมู่ ๙ หนองน้ำพุสามัคคี
หมู่ที่ 10 บ้านหัวกระสังข์	ชุมชนบ้านหัวกระสังข์ หมู่ที่ ๑๐
หมู่ที่ 11 บ้านหนองตารอด	ชุมชนบ้านหนองตารอดพัฒนา
หมู่ที่ 12 บ้านห้วยปลี๊ก	ชุมชนบ้านห้วยปลี๊กร่วมใจ
หมู่ที่ 13 บ้านหนองสองห้อง	ชุมชนบ้านหนองสองห้องสามัคคี
หมู่ที่ 14 บ้านเกาะสุวรรณ	ชุมชนบ้านเกาะสุวรรณ

4. บริบทด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เทศบาลตำบลบ้านช่องมีเนื้อที่ประมาณ 68.89 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 43,052 ไร่ ทางทิศเหนือ มีอาณาเขตติดต่อกับ ตำบลโคกไทย อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี ทางทิศใต้ มีอาณาเขตติดต่อกับ ตำบลท่าถ่าน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ทางทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลเขาหินซ้อน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา และทางทิศทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลหนองยาว อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

ลักษณะสภาพพื้นที่ของเทศบาลตำบลบ้านช่องส่วนใหญ่จะเป็นที่ราบลุ่มและที่ราบลูกฟูกเชิงเขาลาดจากตอนตะวันออกเฉียงใต้มายังด้านตะวันตกเฉียงเหนือ และทางด้านตะวันตกของตำบล พื้นที่มีความลาดชันประมาณ 2% มีความสูงจากระดับน้ำทะเล 10-40 เมตร ดินมีความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง มีการระบายน้ำดี สภาพพื้นที่เหมาะสำหรับการเกษตรประมาณร้อยละ 95 ของพื้นที่ทั้งหมด

5. บริบททางด้านยุทธศาสตร์และด้านการบริหารงานของเทศบาลตำบลบ้านช่อง (ประจำปี พ.ศ. 2566-2570)

5.1 ยุทธศาสตร์การพัฒนา

- ยุทธศาสตร์ที่ 1 พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน
- ยุทธศาสตร์ที่ 2 จัดระเบียบชุมชน สังคม และรักษาความสงบเรียบร้อย
- ยุทธศาสตร์ที่ 3 บริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- ยุทธศาสตร์ที่ 4 ส่งเสริมคุณภาพชีวิต การศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ยุทธศาสตร์ที่ 5 ส่งเสริมการลงทุน พาณิชยกรรม การท่องเที่ยว การขนส่ง และการสื่อสาร

ยุทธศาสตร์ที่ 6 พัฒนาการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี

5.2 นโยบายการบริหารของนายกเทศมนตรีตำบลบ้านช่อง

นโยบายการบริหารงานของนายกเทศมนตรี ที่แถลงต่อสภาเทศบาลตำบลบ้านช่อง เมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม 2564 โดยนโยบายนี้ ตั้งอยู่บนกรอบและอำนาจหน้าที่ของเทศบาลตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2596 และที่แก้ไขเพิ่มเติมถึงปัจจุบัน (ฉบับที่ 14) พ.ศ. 2562 มาตรา 50 (เทศบาลตำบลบ้านช่อง, 2566) ดังนี้

1. นโยบายด้านโครงสร้างพื้นฐาน สาธารณูปโภค และสาธารณูปการ

1.1 สนับสนุน ส่งเสริม และจัดให้มีระบบการคมนาคม การขนส่ง ที่เชื่อมต่อระหว่างชุมชน/หมู่บ้าน ในเขตเทศบาลตำบลบ้านช่องและเขตติดต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใกล้เคียง โดยการก่อสร้างปรับปรุง ซ่อมแซม ถนน สะพาน ตามมาตรฐาน

1.2 สนับสนุน ส่งเสริม และจัดให้มีระบบ ระบายน้ำในชุมชน/หมู่บ้าน เพื่อความสะอาดในการระบายน้ำและแก้ปัญหาน้ำท่วม น้ำขัง

1.3 พัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค การเกษตรกรรม และอุตสาหกรรม อย่างเพียงพอและทั่วถึง เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาภัยแล้งและปัญหาน้ำขาดแคลน

1.4 สนับสนุนส่งเสริมบูรณาการร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการวาง และจัดทำผังเมืองรวม เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการใช้ที่ดินอย่างเป็นระบบ

1.5 สนับสนุนส่งเสริมและจัดให้มีระบบไฟฟ้าสาธารณะอย่างทั่วถึง เพื่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนชาวตำบลบ้านช่อง

2. นโยบายด้านสังคม การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

2.1 ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็ก สตรี คนชรา ผู้พิการ ผู้ด้อยโอกาส และการสังคมสงเคราะห์ต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

2.2 ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาให้เป็นรูปธรรม ตั้งแต่ระดับก่อนปฐมวัยถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เพื่อเพิ่มโอกาสทางการศึกษาอย่างทั่วถึงและสามารถแข่งขันกับโรงเรียนนอกเขตเทศบาลได้ เป็นโรงเรียนที่มีคุณภาพให้กับเด็กนักเรียนและประชาชนทั้งในระบบและนอกระบบอย่างเต็มกำลังความสามารถเท่าที่ระเบียบกฎหมายจะทำได้

2.3 ส่งเสริม สนับสนุน และบูรณาการร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการป้องกันปราบปราม แก้ไขปัญหายาเสพติด และอาชญากรรม

2.4 ส่งเสริม สนับสนุน ทำนุบำรุงศาสนา อนุรักษ์ฟื้นฟูศิลป วัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป

2.5 ส่งเสริมและสนับสนุนสถาบันครอบครัวให้มีความอบอุ่นและเข้มแข็ง

2.6 ดำเนินการและร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยที่เกิดขึ้นในเขตพื้นที่เทศบาลและพื้นที่ใกล้เคียง

2.7 ส่งเสริม สนับสนุนให้มีการพัฒนาและนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารใหม่ ๆ มาใช้ในองค์กรและชุมชน

2.8 ส่งเสริม สนับสนุน กลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในเขตเทศบาล โดยการให้การสนับสนุน ประสานงาน งบประมาณกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งทางด้านวิชาการ ด้านเทคนิคและบุคลากร

3. นโยบายด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว

3.1 ส่งเสริมให้ประชาชนน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพและดำเนินชีวิตประจำวัน

3.2 ส่งเสริม พัฒนา สนับสนุนจัดให้มีสถานที่จำหน่ายสินค้าหรือตลาดกลาง เพื่อให้เกษตรกร และประชาชนในพื้นที่ที่มีสถานที่จำหน่ายสินค้า

3.3 ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาสินค้า ยกระดับสินค้า OTOP ของตำบลบ้านช่องสู่สากลต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ใช้นวัตกรรมพัฒนาผลิตภัณฑ์ ขยายช่องทางสู่ตลาดออนไลน์ เพื่อเพิ่มลูกค้าทั้งในและนอกพื้นที่

3.4 ส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตลอดจนเกษตรกรรุ่นใหม่ (Young Smart Farmers) โดยการอบรมให้ความรู้ด้านการตลาด พัฒนาให้เป็นผู้ประกอบการโดยยึดหลักอุปสงค์และอุปทาน (Demand and Supply)

3.5 ส่งเสริม สนับสนุน เกษตรอัจฉริยะ ลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มผลผลิต โดยนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาปรับใช้กับเกษตรกรรมในพื้นที่ ช่วยเพิ่มปริมาณและคุณภาพ สร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลผลิต

3.6 ส่งเสริม สนับสนุน การเกษตรแบบผสมผสานและเกษตรอินทรีย์เพื่อให้ผลผลิตทางการเกษตรมีคุณภาพ ปลอดภัยจากสารเคมีและสารพิษ

3.7 ส่งเสริม สนับสนุน ประสานงาน บูรณาการร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการปรับปรุงภูมิทัศน์สองข้างทางถนน บ้านเรือนประชาชน ที่สาธารณประโยชน์ คู คลอง ให้สะอาด สวยงามปราศจากสิ่งปฏิกูล ส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว สถานที่พักผ่อนออกกำลังกายของประชาชน

3.8 ส่งเสริมให้ประชาชน ชุมชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน หมู่บ้านให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร เชิงวัฒนธรรม และเชิงอนุรักษ์ เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

4. นโยบายด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4.1 ส่งเสริมและสนับสนุน ปลูกฝังจิตสำนึกของประชาชนและเยาวชนในการร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4.2 ส่งเสริม สนับสนุนให้ประชาชนและชุมชนคัดแยก กำจัดขยะมูลฝอย และสิ่งปฏิกูล โดยเริ่มตั้งแต่ต้นทาง กลางทาง และปลายทางอย่างถูกวิธี เพื่อลดปริมาณขยะและใช้ประโยชน์จากขยะที่คัดแยก รวมถึงประสานงานกับทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐและเอกชนในการดำเนินงาน

4.3 ส่งเสริม รณรงค์ในการจัดการมลพิษต่าง ๆ รวมทั้งฝุ่นละออง (PM 2.5) ที่ส่งผลเสียต่อสุขภาพของประชาชน

4.4 ส่งเสริม รณรงค์ให้มีการประหยัดพลังงานและแก้ไขปัญหาภาวะโลกร้อนในปัจจุบัน โดยส่งเสริมให้มีการปลูกต้นไม้ และเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้มากขึ้น

4.5 ส่งเสริม สนับสนุนให้มีการพัฒนาถนน แหล่งน้ำให้สะอาด สวยงาม เป็นระเบียบ เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว และสถานที่พักผ่อนหย่อนใจออกกำลังกายของประชาชน

4.6 พัฒนา คู ลำธาร คลอง ให้สะอาดปราศจากน้ำเน่าเสีย และรณรงค์กำจัดผักตบชวาและวัชพืชอื่น ๆ เพื่อไม่ให้กีดขวางทางระบายน้ำ และสามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้ได้ในทุกฤดูแล้ง

4.7 ส่งเสริม สนับสนุน และบูรณาการร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดระเบียบ สุนัข และแมวจรจัด ให้มีที่อยู่และมีการดูแลที่เหมาะสม รวมทั้งป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า

5. นโยบายด้านสาธารณสุขและการกีฬา

5.1 สนับสนุน ส่งเสริม ภารกิจงานด้านสาธารณสุขเพื่อเสริมสร้างสุขภาพที่ดีให้กับประชาชน รวมทั้งสนับสนุนงบประมาณให้กับสถานพยาบาลในพื้นที่ (รพสต.) กลุ่มองค์กรด้านสุขภาพ เป็นต้น เพื่อให้ประชาชนได้รับการดูแลรักษาอย่างทั่วถึง

5.2 ส่งเสริม สนับสนุนให้มีการดูแลป้องกันโรคระบาด เช่น โรคไข้เลือดออก โรคพิษสุนัขบ้า รวมถึงโรคโควิด 19

5.3 ออกเทศบัญญัติและปรับปรุงเทศบัญญัติที่มีอยู่ให้ทันสมัยและเป็นปัจจุบัน

5.4 ส่งเสริม สนับสนุนและดำเนินการปรับปรุงภูมิทัศน์ตามสถานที่ต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนได้พักผ่อน

5.5 ส่งเสริม สนับสนุนให้มีสถานที่พร้อมทั้งวัสดุอุปกรณ์ในการออกกำลังกายในทุกชุมชน/หมู่บ้าน และจัดให้มีสนามกีฬา สถานที่แข่งขันกีฬา เพื่อสุขภาพที่ดีของประชาชน

5.6 ส่งเสริม สนับสนุนการกีฬาของเด็ก เยาวชน ประชาชน โดยจัดให้มีการแข่งขันกีฬาประเภทพื้นบ้านและกีฬาสากล ทั้งในและนอกสถานที่ เพื่อให้ประชาชนได้ออกกำลังกาย และต่อยอดไปสู่นักกีฬาอาชีพต่อไป

6. นโยบายด้านการเมือง การบริหาร

6.1 ส่งเสริมให้มีการใช้หลักธรรมาภิบาล (Good Governance) มาเป็นแนวทางในการบริหารงาน โดยยึดประโยชน์สูงสุดของประชาชนเป็นสำคัญ ให้ข้าราชการมีขวัญและกำลังใจที่ดีพร้อมปฏิบัติงานเพื่อองค์กร

6.2 ส่งเสริมสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น และกลุ่มองค์กรต่าง ๆ เพื่อร่วมใจกันในการพัฒนาท้องถิ่น ส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาในชุมชน

6.3 ส่งเสริมให้มีการพัฒนาความรู้ ความสามารถ เพิ่มพูนทักษะ ประสบการณ์ทั้งด้านวิชาการและเทคโนโลยีที่ทันสมัยแก่บุคลากรในองค์กร เพื่อให้ปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และทันต่อเหตุการณ์

6.4 ปรับปรุงอาคารสถานที่ และจัดหาเครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์และเทคโนโลยีทันสมัยมาใช้ในองค์กรเพื่อให้บริการประชาชนได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

6.5 ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีความรู้ในเรื่องการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และมีความรู้ในกิจการของเทศบาล

6.6 ปรับปรุงพัฒนารายได้ของเทศบาลให้มีประสิทธิภาพและเป็นธรรม

6.7 รมรงค์ส่งเสริมให้มีการต่อต้านการทุจริต คอร์รัปชันทุกรูปแบบภายในองค์กร
กลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในพื้นที่

6. การวิเคราะห์ SWOT เพื่อพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่อง

การวิเคราะห์ SWOT เทศบาลตำบลบ้านช่อง จากข้อมูลด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้าน
ความมั่นคงและความสงบเรียบร้อย และด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (เทศบาลตำบลบ้าน
ช่อง, 2566) สามารถสรุปได้ดังนี้

6.1 จุดแข็ง (Strengths)

1. มีพื้นที่เหมาะต่อการทำเกษตรกรรม
2. มีเส้นทางคมนาคมที่สะดวกสามารถ ติดต่อได้หลายจังหวัด
3. มีโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่
4. มีบุคลากรมีองค์ความรู้ด้านการเกษตรในด้านต่าง ๆ
5. มีภูมิปัญญาท้องถิ่นและปราชญ์ชาวบ้าน
6. มีแกนนำหมู่บ้าน/ชุมชนที่เข้มแข็งและมีความสามัคคี
7. มีแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่หลากหลายในชุมชน
8. มีหน่วยงานต่าง ๆ ให้การช่วยเหลือและสนับสนุนการดำเนินงาน

6.2 จุดอ่อน (Weaknesses)

1. เกษตรกรบางส่วนมีที่ดินทำการเกษตรไม่เพียงพอ
2. เกษตรกรขาดแหล่งน้ำและระบบชลประทานเพื่อการเกษตร
3. ประชาชนขาดทักษะในการพัฒนาด้านอาชีพ การตลาด การต่อยอดผลิตภัณฑ์
4. เกษตรกรบางส่วนยังพึ่งพาสารเคมีในการทำการเกษตร
5. ประชาชนไม่ตระหนักในการดูแลสุขภาพของตนเอง
6. เกษตรกรบางส่วนขาดการรวมกลุ่ม เพื่อต่อรองราคาสินค้าเกษตรกับพ่อค้าคน

กลาง

6.3 โอกาส (Opportunities)

1. มีหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ เข้ามาสนับสนุนด้านงบประมาณและด้านวิชาการ
2. มีเส้นทางคมนาคมติดต่อกันหลายจังหวัด สามารถอำนวยความสะดวกในการ
ขนส่งผลิตภัณฑ์และสินค้าเกษตร

3. มีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย สำหรับการเรียนรู้ของคนในชุมชน/ท้องถิ่น

6.4 อุปสรรค (Threats)

1. พื้นที่การเกษตรบางส่วนประสบปัญหาสาหร่าย
2. ผู้ประกอบการบางรายไม่ตระหนักถึงการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม
3. ผลผลิตสินค้าทางการเกษตรมีราคาไม่แน่นอนและมีความแปรปรวนทางการตลาดสูง

การตลาดสูง

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า ข้อมูลบริบทพื้นฐานของเทศบาลตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรานั้น เริ่มต้นจากการเป็นชุมชนบนเส้นทางการค้าจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเป็นทางผ่านของพ่อค้าวัว กระบือ และมีกำนันคนแรกที่ชื่อ ชุนช่อง จึงทำให้มีการขนานนามตำบลใหม่เป็น บ้านช่อง โดยที่ปัจจุบันชุมชนตำบลบ้านช่อง ประชากรส่วนใหญ่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติที่มีการอาศัยอยู่ร่วมกันภายในพื้นที่ และส่วนใหญ่ยังคงยึดถือการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักในการเลี้ยงชีพของตนเอง ส่วนในด้านการปกครองพื้นที่ ในปัจจุบันมีการจัดตั้งหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขึ้นมาทำหน้าที่ในการปกครองพื้นที่ของตนเอง โดยเริ่มต้นจากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านช่องจนมีการยกระดับฐานะขึ้นมาเป็นเทศบาลตำบลบ้านช่อง ซึ่งได้มีการขับเคลื่อนและพัฒนาพื้นที่ให้เกิดความเจริญต่อไป

การก่อรูปของนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

สำหรับการก่อรูปของนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรานั้น ผู้วิจัยนำเสนอผลการศึกษาผ่านการเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้น นับตั้งแต่จุดเริ่มต้นของการปกครองจากการเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านช่องจนถึงการเข้าสู่การเป็นเทศบาลตำบลบ้านช่องในปัจจุบัน ที่มีการพัฒนาการอันก่อให้เกิดรูปของนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้าขึ้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ในช่วงเวลาก่อนปี 2530 ชุมชนตำบลบ้านช่องอยู่ภายใต้การปกครองที่เป็นระบบสั่งการผู้ใหญ่บ้าน เป็นแบบทำงานเอาใจนายมากกว่าเอาใจประชาชน แต่ในสมัยของกำนันเล็ก จงโชคดี (ซึ่งเป็นกำนันที่รับฟังความคิดเห็นของชาวบ้าน) จนเข้าสู่ช่วงปี 2539 ที่ชุมชนตำบลบ้านช่องได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครอง โดยมีการจัดตั้งเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านช่อง อันเป็น

รูปแบบการปกครองท้องถิ่นรูปแบบหนึ่งในการกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่น และเป็นการเข้ามาแก้ไข ปัญหาความเดือดร้อนของชาวบ้านในชุมชน มีการเลือกผู้นำชุมชนที่สามารถนำการเปลี่ยนแปลงมาสู่ ชุมชนตำบลบ้านช่องได้ โดยการใช้เสียงประชาธิปไตยเป็นหลักในการบริหารงานชุมชน มีการประชุม ออกความคิดเห็น ห้ามตีที่ประชุม และหาทีมงานแกนนำมาช่วยกันรับผิดชอบงานของชุมชน ฝ่าย ปกครองเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้พูด ได้ระบาย เหมือนถึงขยะที่รองรับก่อนแล้วค่อยคัดเลือกประเด็น ต่าง ๆ มาพัฒนา ประชาชนและผู้นำชุมชนได้รับการปรับทัศนคติว่าข้าราชการต้องเกรงใจชาวบ้าน เพราะมานั่งประชุมมีเบี้ยเลี้ยง ในขณะที่ชาวบ้านมีดอกเบี้ย ธกส. ดิดหลังมาประชุม ดังนั้นเวลา ประชุมจึงขอให้ชาวบ้านได้พูดบ้าง กระตุ้นให้เขามีปากมีเสียงให้ข้อเสนอแนะ จะได้แก้ปัญหาได้ตรง กับสาเหตุ (ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้, 2552, หน้า 7)

“...จุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงของตำบล มันก็จะเป็นตอนที่ขึ้นมา เป็น อบต. ปี 2539 ประมาณเดือนมกราคม เป็นการกระจายอำนาจให้เป็น อบต. ซึ่งตอนเริ่มต้นเป็น อบต. ก็มีสภาตำบล ช่วงแรก ๆ ก็มีกำนันเป็น ประธานกรรมการบริหาร ตอนนั้นก็กึ่ง ๆ มีรูปแบบของผู้นำท้องถิ่นที่เป็นคณะ บริหาร แล้วก็มีการเลือกตั้งเข้ามาชุดหนึ่ง ก็คือ จุดเริ่มต้นในเรื่องของการ กระจายอำนาจก่อนครับ แล้วค่อยมาเป็นการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ซึ่งมันก็ อาจจะมามีมาบ้างแล้ว...” (วิรัช มณีคง, สัมภาษณ์, 7 พฤศจิกายน 2566)

นอกจากนี้แล้ว ศักยภาพของเทศบาลตำบลบ้านช่องในการขับเคลื่อนจัดการปกครอง ท้องถิ่นของผู้นำที่ครองใจชาวบ้าน เป็นกระบวนการของการจัดการปกครองท้องถิ่นรูปแบบ “ครอง คน ครองงาน” ซึ่งหมายถึง การสร้างกระบวนการจัดการปกครองท้องถิ่นตามแนวคิดใหม่ที่องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นยึดโยงกับเครือข่ายชุมชนและให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมถึงขั้นในระดับการ ตัดสิน โดยนายกเว้นวรรคอำนาจตัดสินใจของตัวเอง ดังนั้น จากการมีผลงานเป็นที่ประจักษ์จึงทำให้ นายกเทศมนตรีสามารถครองใจชาวบ้าน ดังจะเห็นได้จากการเลือกตั้งที่ไม่มีคู่แข่ง ตัวแบบการ จัดการปกครองท้องถิ่นรูปแบบครองคน ครองงาน มีผลทำให้นายสมชาย จันธรรมาพิทักษ์ สามารถ ดำรงตำแหน่งนายกเทศมนตรีอย่างต่อเนื่องรวมกัน และเมื่อนับรวมกับการรักษาการในตำแหน่งตาม

คำสั่งคณะปฏิบัติ พ.ศ. 2457 ด้วยแล้ว ถึงปัจจุบันรวมระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งดังกล่าวได้ 20 ปีเต็ม (สมชาย จันธรรมาพิทักษ์, สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2566) ดังจะเห็นได้จากการสัมภาษณ์ที่ว่า

“...การเมืองของที่นี่ไม่ค่อยมีปัญหาอะไรมาก การเมืองค่อนข้างนิ่ง ตั้งแต่นายกสมชายเข้ามาเป็นเหมือนผู้บริหารก็ราว ๆ 20 ปีเต็ม แกบริหารงานที่นี้มานาน โดยไม่มีคู่แข่งเลย ที่ทุกคนยอมรับก็เพราะเขาทำงานเก่ง เขาก็ทำอะไรหลาย ๆ เพื่อประชาชน รับฟังเสียงของประชาชน...”
(วริษฐ์ มณีคง, สัมภาษณ์, 7 พฤศจิกายน 2566)

สำหรับบุคลิกภาพส่วนบุคคลของนายกสมชายที่ได้รับการยอมรับจากประชาชน ในการศึกษาพฤติกรรมส่วนบุคคลที่ถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์เสริมความโดดเด่น จนทำให้สามารถครองใจชาวบ้านตำบลบ้านช่องได้อย่างยาวนาน ได้แก่ สามารถเข้าถึงและพูดคุยได้กับประชาชนทุกกลุ่มโดยไม่มี การถือตัวการยิ้มแย้มแจ่มใสเข้ากับคนง่ายและสามารถปรับตัวเข้าได้กับทุกกลุ่ม ความอ่อนน้อม ถ่อมตนการไม่แบ่งพรรคเล่นพรรคการดำเนินนโยบายที่เห็นผลเป็นรูปธรรมสามารถจับต้องได้ การมีวิสัยทัศน์มองภาพรวมทั้งตำบล และการปฏิบัติตามระเบียบข้อกฎหมาย (สุรเชษฐ์ ศรีระสาห์, 2563 อ้างถึงใน ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และคณะ, 2563)

นอกจากนี้ในเรื่องการเมืองสมานฉันท์ของเทศบาลตำบลบ้านช่องนั้น เป็นการสร้างวิถีการวางตัวเป็นกลางทางการเมือง แม้ว่าบางครั้งจะเกิดความแตกแยกทางการเมือง นายกสมชายก็จะพยายามเป็นกลางโดยไม่ฝักใฝ่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด และถ้าหากมีความจำเป็นจะต้องให้การช่วยเหลือก็จะตัดสินใจช่วยเหลือแบบเสมอภาค กล่าวคือการช่วยเหลือทั้งสองฝ่ายแบบ “ไม่แบ่งแยกพวกเอ็งพวกข้า” (สมชาย จันธรรมาพิทักษ์, สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2566)

“แนวทางที่เราให้ความสำคัญ เราทำตัวอย่างให้เห็นว่า เราเนี่ยนายกเราเนี่ยกำนัน อาศัยอยู่ในหมู่เนี่ย เรายังไม่เอาเลย เราให้คนอื่นก่อน มันก็ได้ใจ และทุกคนก็มองเห็นแล้วว่า สมชายมีความเป็นธรรม มีความเสมอภาค ซึ่งความเป็นธรรม ความเป็นธรรมเนี่ยสำคัญที่สุด ไม่ใช่ว่า เรามีอำนาจแล้ว เรา

จะไปทำอะไรก็ได้ ไม่ใช่ เราต้องคืนอำนาจให้ชาวบ้าน ทุกอย่างเวลาผมไปคุยในพื้นที่เนี่ย ตอนนี้ผมคืนอำนาจให้พวกเขา ผมจะทำอะไร ๆ ผมก็มีหน้าที่ทำไปตามความต้องการของชาวบ้าน แก้ไขเรื่องของชาวบ้าน แล้วก็เซ็นต่อนุมัติตามที่ฝ่ายสภา ตามที่พวกเราต้องการ มันก็เป็นผลงาน และก็ทำให้เราอยู่มาถึง 4 สมัย เราไม่มีการแข่งขัน ผมลงคนเดียว 4 สมัย คือ 16 ปี พอตีมีคสช. เข้ามา ต่อให้อีกวาระหนึ่งก็เลยกินเวลาเป็น 20 มันก็เป็นการแสดงให้เห็นว่า กระบวนการมีส่วนร่วม การให้เกียรติกัน ความเป็นธรรม และความเสมอภาค ก็ส่งผลมาถึงการเมืองที่เข้มแข็งครับของชุมชนที่นี่...” (สมชาย จันธรรมาพิทักษ์, สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2566)

ตัวอย่างของการเป็นผู้นำของนายกสมชาย ได้มีการกล่าวถึงเห็นได้จากเหตุการณ์ในปีช่วงราว ๆ ปี 2551-2552 ที่ตำบลบ้านช่องประสบปัญหาเรื่องน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคอย่างมาก นายกสมชายได้ใช้วุฒิภาวะความเป็นผู้นำด้วยการตัดสินใจ พิจารณางบประมาณในการแก้ไขปัญหาให้กับหมู่ที่ 14 ได้รับไปก่อน ทั้ง ๆ ที่หมู่ที่ 14 ถือได้ว่าเป็นหมู่บ้านที่เป็นฐานเสียงของฝ่ายการเมืองตรงกันข้ามกับนายกสมชาย โดยตัดสินใจที่จะให้งบประมาณเพื่อเยียวยาความเดือดร้อนในประเด็นเดียวกัน ให้แก่หมู่ที่ 5 ที่ถือว่าเป็นฐานเสียงสำคัญและเป็นหมู่ที่เป็นบ้านเกิดของนายกสมชายในภายหลัง ซึ่งเป็นการต่อยอดวิธีการแก้ไขปัญหาสาธารณะแบบไม่เลือกปฏิบัติจากนั้นแล้วก็จะมีการเปิดใจกว้างรับฟังปัญหาต่าง ๆ อย่างทั่วถึงและเป็นธรรมโดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ

“...ยกตัวอย่างสิ่งที่นายกสมชายเขามุ่งมั่นมากที่สุด คือ เรื่องของน้ำระบบน้ำ เนื่องจากว่าน้ำในเขตตำบลบ้านช่อง อย่างที่พี่บอกว่า บางที่มันอยู่ติดกับเขาหินซ้อนกับท่าถ่าน มันมีพวกโรงงานขยะมาตั้งอยู่ใกล้ ๆ กับพวกโรงงานรีไซเคิลของเสีย ปรากฏว่า มันมีการปนเปื้อน นายกสมชายมีนโยบายเลยว่า เอาน้ำประปาเข้าถึงในบ้านช่องหมดเลย ลงทุนเยอะมาก และตอนที่พี่ไปอยู่ พี่ก็ไปเป็นกรรมการตรวจรับเรื่องการขยายเขตประปา เราก็จ้างเอกชนมาทำประมานี้ แล้วเราก็ขยายเขตไป จริง ๆ ตอนนี้น้ำจะประมาณ 80-90 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่บ้านช่องแล้ว มีน้ำใช้ประปาหมด เป็นประปาภูมิภาค

ไม่ใช่ประปาหมู่บ้าน เพราะว่าประปาหมู่บ้านมันต้องใช้น้ำจากใต้ดินหรือผืนดิน อันนี้ก็เป็นที่นายกทำให้เกิดมีนโยบายเรื่องนี้ขึ้น” (วิรัช มณีคง, สัมภาษณ์, 7 พฤศจิกายน 2566)

จากในส่วนนี้ จะเห็นได้ว่า ส่วนที่สำคัญที่สุดที่สะท้อนออกมา ก็คือ ในเรื่องของปัจจัยผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่เข้ามามีบทบาทในการมาเป็นผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงและการปกครองภายในพื้นที่ ก่อให้เกิดรูปแบบการพัฒนาที่มีการให้ความสำคัญกับพื้นที่และประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มากกว่า การสร้างฐานเสียงทางการเมืองเพื่อการเลือกตั้งท้องถิ่นครั้งต่อไป รวมถึงการที่เป็นผู้บริหารที่รับฟังเสียงของประชาชนต่อการแก้ไขปัญหาและสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนตำบลบ้านช่องร่วมกับหลายภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานต่าง ๆ หรือหน่วยงานที่ทำงานเชิงพื้นที่ของชุมชนตำบลบ้านช่อง ก็มีการบูรณาการเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานเชิงพื้นที่ เชื่อมโยงกับเทศบาลตำบลบ้านช่องด้วย และนอกจากนี้ สิ่งหนึ่งที่ขาดไม่ได้เลยก็คือ ฐานวิธีการคิดของนายกสมชายนั้น ให้ความสำคัญกับการที่คืนอำนาจให้กับประชาชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเองร่วมกัน โดยส่งเสริมทั้งในด้านความเป็นธรรมต่อทุกฝ่ายไม่ว่าจะอยู่ฝ่ายใดก็ตามและให้ความเสมอภาคต่อทุกกลุ่มที่อาศัยอยู่ร่วมในภายในพื้นที่

นอกจากนี้ การก่อกำเนิดเกิดขึ้นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เข้ามายังตำบลบ้านช่องจากการที่แต่เดิมนั้น เป็นการปกครองในรูปแบบท้องที่ ที่มีกำนันและผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาภายในพื้นที่ แต่เมื่อมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองรูปแบบใหม่ที่เพิ่มเข้ามาในชุมชน ก็คือ รูปแบบการปกครองท้องถิ่นในการเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งชุมชนตำบลบ้านช่อง ก็ได้มีการจัดตั้งขึ้นมาเป็น องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านช่องก่อน ในปี 2539 และในปี 2556 ก็ได้มีการยกระดับเป็นเทศบาลตำบลบ้านช่อง จากการเกิดขึ้นของรูปแบบการปกครองท้องถิ่นนี้เอง กลับเป็นตัวสะท้อนให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นทั้งในเรื่องของการมีสิทธิที่จะเลือกผู้นำที่เป็นผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของตนเอง ด้วยการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตย ทำให้เกิดการเลือกผู้นำที่มาจากความต้องการของประชาชนในพื้นที่อย่างแท้จริง และยังมีการสร้างการมีส่วนร่วมในการกำหนดความต้องการในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาชุมชน ผ่านการสะท้อนความต้องการของประชามหมู่บ้านในการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาในด้านต่าง ๆ ลงในแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของตำบลบ้านช่อง

ต่อมา สิ่งที่เขาไม่ได้เลยก็คือ ประชาชนในพื้นที่ตำบลบ้านช่อง ซึ่งสังคมภายในเขตเทศบาล ตำบลบ้านช่อง เป็นสังคมการเกษตรกรรม และเมื่อความทันสมัยเข้ามาทำให้วัฒนธรรมในการครองชีพต่างไปจากอดีตที่มีลักษณะครอบครัวขยาย ก็กลายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ้วยทำงานออกไปรับจ้าง หรือเป็นพนักงานเอกชนมากขึ้น อีกเหตุผลหลัก ๆ คือ ผลผลิตทางการเกษตรมีปัญหาและทำให้ไม่สามารถดำรงชีพกับค่าครองชีพที่เพิ่มขึ้น รวมถึงสิ่งที่อำนวยความสะดวกมากขึ้น ค่าใช้จ่ายก็มากขึ้นด้วย (พรศิริ นาคลาภา, 2557)

จากที่ได้กล่าวไว้ว่า แต่เดิมนั้นชุมชนเป็นช่องทางของพ่อค้าโค กระบือจากอีสานสู่อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี โดยที่ชุมชนตำบลบ้านช่องในอดีตถือได้ว่ามีวิถีแบบเศรษฐกิจพอเพียงมาตั้งต้น เป็นชุมชนที่ทุกครอบครัวเลี้ยงชีพด้วยการทำนา เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่เนื้อเป็นหลัก ขณะที่สภาพทางภูมิศาสตร์เป็นที่ราบลุ่ม ได้รับประโยชน์ของแหล่งน้ำตามธรรมชาติจากอ่างเก็บน้ำแควระบมสียัด ที่ถือว่าเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติใหญ่สำหรับใช้ในการเพาะปลูก การอุปโภคบริโภคและการเลี้ยงสัตว์ ด้วยเหตุนี้เองพื้นที่ของตำบลบ้านช่องจึงเหมาะแก่การเพาะปลูกข้าว ถึงปัจจุบันมีการพัฒนามาเป็นการปลูกข้าวรูปแบบนาปรัง สามารถผลิตข้าวเพื่อขายได้ปีละประมาณ 3 ถึง 4 ครั้ง ขณะที่การเลี้ยงหมู และการเลี้ยงไก่เนื้อ จะมีลักษณะของการเลี้ยงแบบฟาร์ม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการขายเป็นหลัก และด้วยตำบลบ้านช่องในอดีตเป็นเศรษฐกิจแบบเพื่อยังชีพ ผนวกกับมีวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาติพันธุ์ไทยพวน (วริษฐ์ คงมณี, 2562 อ้างถึงใน ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และคณะ, 2563)

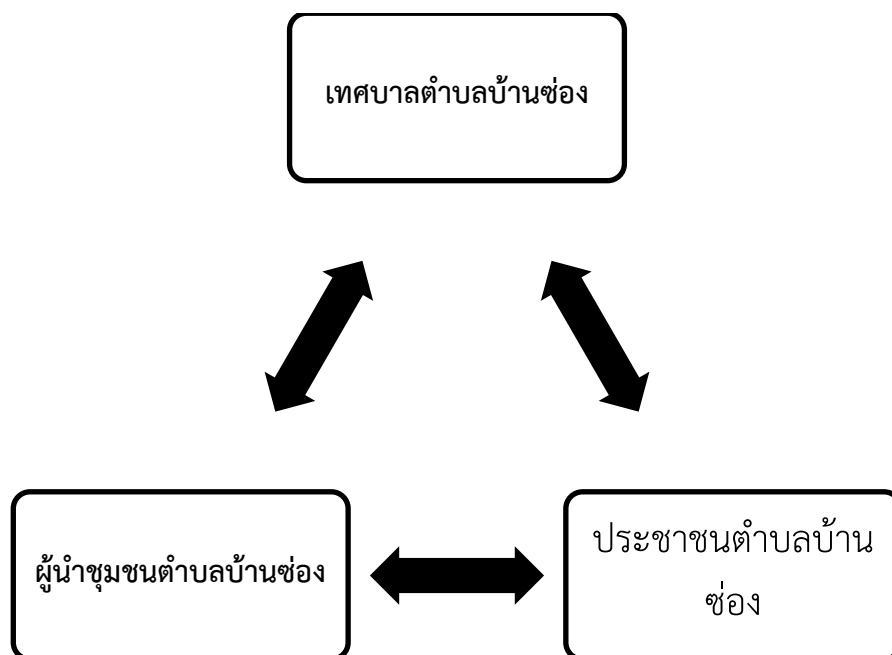
การดำเนินวิถีเศรษฐกิจแบบยังชีพของชุมชนตำบลบ้านช่องในอดีตที่มีการตั้งถิ่นฐานอยู่บนกลไกของระบบเครือญาติและวัฒนธรรมไทยพวน กล่าวคือ มีการแลกเปลี่ยนแรงงานกันโดยการโยกความสัมพันธ์ผ่านเครือญาติ เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าวหรือแม้กระทั่งการช่วยเหลือกันในการซ่อมสร้างบ้านเรือน การขุดบ่อน้ำ การลอกคูคลองน้ำธรรมชาติ การพัฒนาถนนหนทาง เป็นต้น นอกจากนี้ระบบของการนับถือกันเป็นเครือญาตินั้น ยังช่วยให้ชุมชนบ้านช่องสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยมีระบบการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การแลกเปลี่ยนอาหาร ของกินของใช้และเครื่องอุปโภคภายในชุมชน เช่น การนำข้าวไปแลกน้ำผึ้งและของป่า การนำเอาปลาเค็มไปแลกมะขามเปียก เป็นต้น และเมื่อในเขตชุมชนมีงานชาวบ้านก็มักช่วยเหลือกันอย่างเต็มความสามารถ ทั้งนี้รวมตลอดไปถึงงานของชาวบ้านด้วยตนเอง เช่น งานบวช งานศพ งานแต่งงาน เป็นต้น ก็จะเป็นภาพของการมีน้ำใจช่วยเหลือเกื้อกูลโดยไม่มีการตอบแทนกันด้วยเงินตรา ส่วนพื้นฐานวัฒนธรรมไทยพวนได้กลายมาเป็นประเพณีปฏิบัติกันเป็นประจำ เช่น ประเพณีบุญกลางเดือน 3 โดยจะกระทำกันในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน

3 ซึ่งตรงกับเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี มีการทำบุญด้วยข้าวหลาม และยังผสมผสานกับประเพณีของคนจีน คือ การไหว้เจ้าและบรรพบุรุษ หรือตรุษจีนและสารทจีนด้วย

ถึงแม้ชุมชนตำบลบ้านช่องในอดีตจะเป็นช่องทางการค้าวัวควายที่ไต่ต้นมาจากภาคอีสาน ไปสู่จังหวัดชลบุรีและมีการคมนาคม แต่เศรษฐกิจของชาวบ้านที่นี่ก็ยังคงอยู่บนพื้นฐานทางการเกษตร โดยภายหลังพัฒนามาสู่การผลิตเพื่อตลาดมากขึ้นและในปัจจุบันพบว่า มีการขยายตัวของอุตสาหกรรมโรงงานในเขตบ้านช่องอย่างมาก (สุรเชษฐ์ ศรีรส, 2563 อ้างถึงใน ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และคณะ, 2563)

ท้ายที่สุดแล้ว ประชาชนก็เป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน ซึ่งจากการที่ชุมชนตำบลบ้านช่อง มีพื้นฐานจากสังคมเกษตรกรรม และมีความพิเศษเพิ่มขึ้นมาอีก นั่นก็คือ การมีวัฒนธรรมไทยพวนที่มีอยู่ภายในชุมชน จากการพัฒนาการในส่วนนี้ จึงอาจส่งผลให้เกิดความเชื่อมโยงกันในด้านของการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนชุมชนเป็นหนึ่งในกลไกในการขับเคลื่อนจากรากหญ้าในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่อง

สุดท้ายแล้ว การก่อรูปของนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ายู่กับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์โดยใช้การปฏิบัติการของผู้กระทำทั้ง 3 ฝ่าย ที่ก่อนให้เกิดการนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ายู่กับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่อง ดังจะเป็นได้จากภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 3 ความสัมพันธ์ของผู้กระทำการที่ก่อรูปของนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่อง

จากภาพที่ 3 ความสัมพันธ์ของผู้กระทำการที่ก่อรูปของนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งผู้วิจัยสามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

1. การก่อรูปของนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นผ่านของผู้นำท้องถิ่นและผู้นำชุมชน

จากการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่าบทบาทของผู้นำท้องถิ่นนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงและรูปแบบการมีส่วนร่วมในพื้นที่ ในกรณีของชุมชนตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรานั้น ปัจจัยที่มีความสำคัญโดยตรงต่อการพัฒนาชุมชนและการแก้ไขปัญหาของชุมชนที่ผ่านมา เป็นผลมาจากการมีผู้นำท้องถิ่นและผู้นำชุมชนที่มีบทบาท ดังต่อไปนี้

1.1 ผู้นำที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงและการปกครองร่วมกันในพื้นที่ชุมชน กล่าวคือ นายกเทศมนตรีตำบลบ้านช่อง รวมทั้งผู้นำชุมชนต่าง ๆ ต่างเป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงและการบริหารจัดการภายในพื้นที่ รวมทั้งมีการสร้างรูปแบบการมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและการพัฒนาร่วมกัน ไม่ใช่ในเชิงของกระบวนการที่ต้องปฏิบัติในเป็นไปตาม

ระเบียบหรือข้อบังคับ แต่เป็นการให้ความสำคัญในการสะท้อนความต้องการและยอมรับปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในแต่ละหมู่บ้าน และใช้กลไกของการมีส่วนร่วมของชุมชนหรือหมู่บ้าน นอกจากนี้ผู้นำของชุมชนตำบลบ้านช่องยังเป็นผู้รับฟังและพิจารณาปัญหาอย่างจริงจัง เพื่อการพิจารณาตัดสินใจอนุมัติโครงการเพื่อการพัฒนาชุมชนในพื้นที่

1.2 ผู้นำที่ไม่เน้นการสร้างฐานเสียงทางการเมือง กล่าวคือ ภายใต้ข้อบังคับของการดำรงอยู่ในตำแหน่งต่างมีวาระที่จำกัด ยกตัวอย่างเช่น ตำแหน่งนายกเทศมนตรีจะสามารถดำรงตำแหน่งสูงสุดได้ 4 ปีต่อวาระ ซึ่งนั่นทำให้ผู้นำชุมชนบางคนจะต้องสร้างผลงานและรักษาพวกพ้องเพื่อเป็นการสร้างคะแนนความนิยมและรักษาฐานเสียงของตนเองเอาไว้สำหรับการเลือกตั้งครั้งต่อไป แต่ในขณะที่ชุมชนตำบลบ้านช่อง ในกรณีของนายกเทศมนตรีตำบลบ้านช่อง กลับเป็นผู้ที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญต่อการพัฒนาของชุมชนต้องมาก่อน บนพื้นที่ของความเท่าเทียมและความเป็นธรรมร่วมกัน ดังนั้น การแสดงออกให้เห็นถึงความเสมอภาคและความเท่าเทียม ประกอบกับการทำงานในพื้นที่อย่างจริงจัง จึงเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานเพื่อประชาชนในพื้นที่

1.3 ผู้นำที่ทำงานเชิงพื้นที่ร่วมกัน กล่าวคือ บทบาทของผู้นำที่มีการทำงานร่วมกันกับหลายฝ่ายที่ดำเนินการภายในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็น กำนัน ผู้ใหญ่ อสม. หรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาภายในชุมชน ก่อให้เกิดการบูรณาการการทำงานร่วมกับทางเทศบาลตำบลบ้านช่อง เพื่อให้การดำเนินการ การประสานงาน และการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นระบบ

1.4 ผู้นำที่คืนอำนาจให้กับประชาชน กล่าวคือ ด้วยบทบาทของนายกเทศมนตรีตำบลบ้านช่องที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่า เป็นการสร้างฐานความคิดที่เชื่อมโยงความเป็นธรรม การมีส่วนร่วมของประชาชน ความเข้าใจปัญหาในสถานการณ์ของชุมชน และความต้องการพัฒนาชุมชนของตนเอง จึงมีการส่งเสริมให้ชุมชนแต่ละชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและเสนอโครงการการพัฒนาชุมชนต่าง ๆ เข้ามา เพื่อเป็นการตอบสนองปัญหาและความต้องการของประชาชน อันเป็นการคืนอำนาจการตัดสินใจการทำโครงการคืนให้กับประชาชน และตนเองในฐานะผู้บริหารเทศบาล ก็เป็นเพียงผู้ตัดสินใจในช่วงสุดท้าย

2. การก่อรูปของนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นผ่านการเกิดขึ้นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

จากการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่าบทบาทของหน่วยงานอย่างเทศบาลตำบลบ้านช่อง ที่ถือว่าเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบหนึ่ง แต่ในกรณีของชุมชนตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรานั้น ส่วนหนึ่งของปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการเกิดขึ้นนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่น มีดังต่อไปนี้

2.1 การสร้างการเรียนรู้การมีส่วนร่วมจากประชาชนตามระบอบประชาธิปไตย กล่าวคือ การเกิดขึ้นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลหรือเทศบาลของชุมชนตำบลบางซ่อน เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจ และการเลือกผู้นำของตนเองตามวิถีของการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ทำให้เกิดการบริหารจัดการท้องถิ่นร่วมกัน มีการกำหนดนโยบายและแผนการพัฒนาที่มาจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนและสามารถตอบสนองต่อความต้องการและปัญหาของชุมชนได้อย่างเหมาะสม

2.2 การสะท้อนความต้องการของประชาชนในการพัฒนา กล่าวคือ เมื่อมีองค์กรปกครองท้องถิ่นเกิดขึ้นในชุมชน ที่ผ่านการเลือกตั้งผู้นำหรือผู้บริหารของชุมชนตำบลบ้านช่องตามระบอบประชาธิปไตย เป็นเสมือนการสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจและขับเคลื่อนนโยบายหรือแผนงานต่าง ๆ ร่วมกันในการพัฒนา ที่จะส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่มีความเป็นอยู่และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เทศบาลตำบลบางซ่อนจึงทำหน้าที่ในการรวบรวมเสียงสะท้อนความต้องการของประชาชนในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน รวมทั้งยังเป็นแหล่งรวบรวมผู้คนที่ปฏิบัติงานหรือประชุมหารือหรือปรึกษาแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นต่าง ๆ จึงทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทาง นโยบาย และแผนงานพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง

3. การก่อรูปของนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นผ่านความร่วมมือของประชาชนในพื้นที่ตำบลบ้านช่อง

จากการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่าบทบาทของประชาชนในพื้นที่มีส่วนสำคัญต่อการสร้างความเชื่อมโยงและการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน โดยการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการทำงานร่วมกันของชุมชน ซึ่งในกรณีของชุมชนตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม

จังหวัดฉะเชิงเทรานั้น ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมและสร้างนวัตกรรมทางสังคม ดังต่อไปนี้

3.1 ความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน กล่าวคือ ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเป็น ความรู้สึกถึงความต้องการที่จะเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการตัดสินใจหรือสิ่งที่จะดำเนินการต่าง ๆ ที่ เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนของตนเอง ซึ่งประชาชนในชุมชนตำบลบ้านช่องได้มีการสะท้อนให้เห็น ถึงความเสียสละเวลาในการประกอบอาชีพของตนเอง และมาเข้าร่วมประชุมตามกำหนดการนัด หมายที่สำคัญ ๆ เช่น การประชุมประชาคม หรือการประชุมเพื่อจัดทำแผนพัฒนาชุมชน เป็นต้น ทั้งนี้ ก็เพื่อเป็นการรักษาผลประโยชน์ของตนเองจากการเกิดขึ้นของโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ หรือส่วน หนึ่งก็เข้าร่วมแสดงความคิดเห็นต่อปัญหาหรือวาระต่าง ๆ ที่เป็นประเด็นในชุมชน เพื่อการหา ข้อตกลงร่วมกันหรือการแก้ไขปัญหาชุมชนร่วมกัน

3.2 การดำรงอยู่ของวัฒนธรรมไทยพวนในชุมชน กล่าวคือ วัฒนธรรมไทยพวนในชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของประชาชนในชุมชน การมีวัฒนธรรมไทย พวน รวมถึงมีการสนับสนุนวัฒนธรรมดังกล่าวทั้งจากผู้นำชุมชนและเทศบาลตำบลบ้านช่อง ยังเป็น ส่วนสร้างความเข้มแข็งในชุมชนและทำให้ประชาชนเข้าใจหรือรับรู้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมใน การพัฒนาชุมชน

3.3 การมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนชุมชน กล่าวคือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการ ขับเคลื่อนชุมชนตำบลบ้านช่อง ถือว่าเป็นหนึ่งกระบวนการที่สำคัญในการปกครองท้องถิ่น เพราะถือ ว่าเป็นการสนับสนุนและสร้างการทำงานร่วมกันระหว่างประชาชนและหน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่น ท้องที่ เพื่อเป็นการสร้างเสริมการพัฒนาชุมชนและแก้ไขปัญหาความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ทั้งนี้การเข้า มามีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการแสดงออกถึงการนำประสบการณ์ ความรู้ ทักษะ และ ความสามารถนำมาร่วมกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน อันทำให้เกิดแนวทางในการขับเคลื่อนการ ปกครองท้องถิ่นให้มีการมีส่วนร่วมและการสร้างนวัตกรรมทางสังคมอย่างยั่งยืนในชุมชนตำบลบ้าน ช่อง

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นถึงจุดเริ่มต้นของการปกครองส่วนท้องถิ่นของชุมชนตำบลบ้านช่อง อำเภอนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา และเป็นที่มาของการมีประชาธิปไตยในท้องถิ่น ที่ผ่านการใช้สิทธิเลือกตั้งผู้นำชุมชนและคณะบริหารฯ จนนำมาสู่รูปแบบการทำงานร่วมกันระหว่างผู้นำชุมชน เทศบาลตำบลบ้านช่อง และประชาชนในพื้นที่ ก่อให้เกิดนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่น

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่อง อำเภอนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ที่มีต่อนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้า

สำหรับประเด็นในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่อง อำเภอนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ที่มีต่อนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้านั้น จะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนถือเป็นปัจจัยที่สำคัญที่มีผลต่อการเสริมสร้างนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้าให้เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยที่ผู้วิจัยสามารถแบ่งประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่องออกเป็น 3 ประเด็นใหญ่ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. กลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่อง

สำหรับการเมืองการปกครองของเทศบาลตำบลบ้านช่อง นับตั้งแต่ปี 2543 เป็นต้นมา จนกระทั่งถึงปัจจุบัน ในสายตาชาวบ้านและคนทั่วไปแล้ว มองว่าเป็นลักษณะของการเมืองสมานฉันท์ ขณะที่เรื่องของการจัดการปกครองท้องถิ่นแนวใหม่ เทศบาลตำบลบ้านช่องมีความพยายามเชื่อมโยงเครือข่ายกับชุมชนต่าง ๆ โดยดำเนินการผ่านองค์กรชุมชน ผู้นำชุมชน และกำนันผู้ใหญ่บ้าน (สุรเชษฐ์ ศรีระสารห์, สัมภาษณ์, 14 พฤศจิกายน 2566) ดังจะเห็นได้จากคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“ประมาณ 25 ปีที่ผ่านมา หรือจริง ๆ แล้วในส่วนของตำบลบ้านช่อง นับจากที่เป็นตำบล สมัยก่อนก็เป็นตำบลที่มีหลายหมู่บ้าน มีการพัฒนาหลายแบบที่ต่อเนื่อง การพัฒนาของเรา ก็คือ กระบวนการที่จะให้ชาวบ้านในพื้นที่ เข้ามามีส่วนร่วม โดยผู้นำเป็นผู้นำที่ช่วยกันดึงชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมใน

การพัฒนาหมู่บ้านด้านต่าง ๆ ...” (สุรเชษฐ์ ศรีระสาห์, สัมภาษณ์, 14 พฤศจิกายน 2566)

นอกจากนี้ยังมีความพยายามเชื่อมร้อยองค์กรต่าง ๆ ที่มีอยู่หลายแห่ง เช่น องค์กรเศรษฐกิจชุมชนเสริมสร้างกลุ่มอาชีพ ที่มีเครือข่ายกลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่มเห็ดฟางบ้านหนองหว้า กลุ่มข้าวกล้อง กลุ่มวิสาหกิจชุมชนข้าวหอมมะลิ กลุ่มรองเท้าแตะ กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีองค์กรการจัดการระบบการเงินของชุมชน อย่างเช่น กลุ่มเครดิตยูเนียนบ้านหัวกระพี กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตและกลุ่มธนาคารจัดการชุมชนบ้านหนองสองห้อง เป็นต้น รวมไปถึงองค์กรการส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และองค์กรระบบการสื่อสารที่มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่าง ๆ ผ่านวิทยุชุมชน เป็นต้น โดยที่องค์กรและเครือข่ายต่าง ๆ นั้นมีการเชื่อมร้อยเครือข่ายโดยเทศบาลตำบลบ้านช่อง (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และคณะ, 2563; สุรเชษฐ์ ศรีระสาห์, สัมภาษณ์, 14 พฤศจิกายน 2566)

ในปัจจุบันมีกลไกในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยแนวทาง 7 ระบบ 31 แหล่งการเรียนรู้ ซึ่งมีหลักการสำคัญ ได้แก่ กิจกรรมทุกประเภทจะต้องผ่านการพิจารณาเห็นชอบจากชาวบ้านในชุมชนมาก่อน เทศบาลตำบลบ้านช่องจึงจะรับพิจารณาให้การอนุญาตภายหลัง โดยที่นายกเทศมนตรีจะไม่ยินยอมใช้อำนาจในการตัดสินใจโดยลำพังเด็ดขาด สำหรับกระบวนการที่นำไปสู่การสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชนบ้านช่องนั้น จะเริ่มต้นจากการประชุมประจำเดือนของทุกหมู่บ้านอย่างน้อยเดือนละครั้ง เนื่องจากผู้บริหารจะให้ความสำคัญการกำหนดโจทย์ปัญหาของชุมชนโดยตรงจากชาวบ้านและตัวแทนของกลุ่มต่าง ๆ ลักษณะสำคัญของการประชุม ก็คือ ทุกฝ่ายที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ต่างนำปิ่นโตใส่อาหารมาเอง เพื่อมารับประทานร่วมกัน กิจกรรมดังกล่าวนี้เทศบาลบ้านช่องกำหนดให้เป็นนโยบายสำคัญ พร้อมกันนี้ได้มีการมอบหมายให้ตัวแทนของเทศบาลที่เป็นฝ่ายบริหาร 1 คน และเจ้าหน้าที่ 2 คน ไปอำนวยความสะดวกให้กับการประชุมของแต่ละชุมชนทุกครั้ง จากนั้นก็จะนำเอาปัญหาที่แก้ไขไม่ได้ในระดับชุมชน มาสู่ที่ประชุมระดับตำบล โครงสร้างของคณะกรรมการพัฒนาตำบลนั้น นายกเทศมนตรีก็จะทำการแต่งตั้งบุคคลจากการเสนอของหน่วยงานต่าง ๆ โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสำคัญ ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“โครงการต่าง ๆ ต้องผ่านการลงประชามติเริ่มต้นมาจากชาวบ้าน นายกเทศมนตรีไม่ก้าวก้าว แต่จะเห็นชอบตามมติของที่ประชุมของชุมชน ต่างๆ เท่านั้น” (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และคณะ, 2563)

หรือ

“...ทุกคนก็มองเห็นแล้วว่า สมชายมีความเป็นธรรม มีความเสมอภาค ซึ่งความเป็นธรรม ความเป็นธรรมเนียสำคัญที่สุด ไม่ใช่ว่า เรามีอำนาจแล้ว เราจะไปทำอะไรก็ได้ ไม่ใช่ เราต้องคืนอำนาจให้ชาวบ้าน ทุกอย่างเวลาผมไป คอยในพื้นที่เนี่ย ตอนนี้นำคืนอำนาจให้พวกเรา ผมจะทำอะไร ๆ ผมก็มีหน้าที่ ทำไปตามความต้องการของชาวบ้าน แก้ไขเรื่องของชาวบ้าน แล้วก็เซ็นต์ อนุมัติตามที่ฝ่ายสภา ตามที่พวกเราต้องการ มันก็เป็นผลงาน...” (สมชาย จัน ธรรมาพิทักษ์, สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2566)

โดยที่การปกครองท้องถิ่นของผู้นำที่ครองใจชาวบ้านของเทศบาลตำบลบ้านช่องมีผลให้ นายสมชายได้รับการยอมรับไว้วางใจจากประชาชนให้ดำรงตำแหน่งนายกเทศมนตรีเป็นเวลาถึง 20 ปี นั้น เกิดมาจากผลงานของนายสมชายที่มีความโดดเด่น 4 ประการด้วยกัน (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และคณะ, 2563) คือ

1. การจัดบริการสาธารณะที่เป็นโครงสร้างพื้นฐาน พบว่า ทั้งถนน ไฟฟ้า และประปา มีความโดดเด่นเป็นรูปธรรม โดยที่ชาวบ้านสามารถจับต้องได้และมีความพึงพอใจ ได้แก่ นายกสมชาย เป็นผู้นำในการเขียนผังเมืองรวมของอำเภอพนมสารคาม ซึ่งต่อมาในปี 2552 ก็สามารถดำเนินการก่อสร้างถนน 4 ช่องทางควบคู่กับทางเดินเท้าและไฟฟ้าสาธารณะส่องสว่าง ระยะทาง 10 กิโลเมตร ครอบคลุมทั้งตำบล ขณะที่เวลาต่อมาก็สามารถแก้ไขปัญหาไฟฟ้าภายในตำบลจนกระทั่งตำบลบ้านช่องมีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน จากนั้นยังนำไปสู่การแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำอุปโภค-บริโภค ยังผลทำให้ ประชาชนทุกหมู่บ้านสามารถเข้าถึงน้ำประปาทุกครัวเรือนเช่นกัน

“...ยกตัวอย่างสิ่งที่น่าสนใจที่นายกสมชายเขามุ่งมั่นมากที่สุด คือ เรื่องของน้ำระบบน้ำ ...ตอนนี้ น่าจะประมาณ 80-90 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่บ้านช่องแล้ว มีน้ำใช้ประปาหมด เป็นประปาภูมิภาค ไม่ใช่ประปาหมู่บ้าน เพราะว่าประปาหมู่บ้านมันต้องใช้น้ำจากใต้ดินหรือผิวดิน อันนี้ก็เป็นสิ่งที่นายกทำให้เกิดมีนโยบายเรื่องนี้ขึ้น... แล้วก็ถนนหนทาง พยายามทำให้ถนนจากดินลูกรังให้เป็นคอนกรีตทั้งหมด แต่ว่างบประมาณของบ้านช่อง มีอยู่ประมาณ 60-70 ล้านบาท ไม่ได้เยอะมาก ต้องเกลี้ยกันเอา 14 หมู่บ้าน” (วิรัช ภูมิคง, สัมภาษณ์, 7 พฤศจิกายน 2566)

2. การสร้างแหล่งเรียนรู้ 31 แห่ง ที่นำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อนำไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งในมิติต่าง ๆ สร้างความสนใจอย่างหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระราชินีประเทศเบลเยียมยังได้เสด็จมาศึกษาดูงานด้วยความสนพระทัย และเมื่อพระองค์เสด็จกลับไปยังเบลเยียมก็ได้ทรงประกาศให้ชุมชนบ้านช่องเป็นแหล่งศึกษาดูงานของความเป็นชุมชนเข้มแข็ง

“...เป็นที่มาว่า เป็นตำบลต้นแบบ 1 ใน 10 ของตอนนั้น เขาเลือกตำบลเรา จนมาสู่ WHO ก็เลือกตัวแทนของท้องถิ่นที่มีการให้องค์หญิง ตอนนั้นท่านยังเป็นองค์หญิง ตอนนี้เป็นราชินีประเทศเบลเยียมครับ ก็มาที่ชุมชนตำบลบ้านช่อง เป็นตัวอย่างในการมาดูเกี่ยวกับเรื่องชุมชนเข้มแข็ง...”
(สมชาย จันธรรมาพิทักษ์, สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2566)

3. การสร้างตัวแบบการบริหารจัดการที่ดี กล่าวคือ การที่นายกสมชายพยายามสร้างบรรยากาศของการทำงานที่โปร่งใสและยึดระเบียบข้อกฎหมายอย่างเคร่งครัด โดยเริ่มต้นจากตัวผู้นำเองในการปฏิบัติตนเป็นผู้นำปลอดอบายมุข จากนั้นยังมีการปลูกจิตสำนึกต่อบุคลากรเจ้าหน้าที่ภายใต้การมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกระดับอาศัยกลไกขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมผ่านผู้นำชุมชนบ้าน วัด โรงเรียน โดยมีเทศบาลตำบลบ้านช่อง เป็นองค์กรกลางในการประสานงานและเชื่อมร้อยเครือข่ายต่าง ๆ

4. การสร้างตัวแบบตำบลสุขภาวะ เทศบาลบ้านช่องเน้นเรื่องการดูแลสุขภาพของประชาชนทุกกลุ่มวัย เพื่อให้เกิดความเสมอภาค เท่าเทียมในการเข้าถึงบริการ โดยมีประชาชนที่มีจิตอาสาในการร่วมดูแลสุขภาพของประชาชนอันประกอบด้วย อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) อาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ (อผส.) อาสาสมัครดูแลผู้พิการ (อพมก.) และอาสาสมัครพัฒนาสังคมและมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) โดยมีกองทุนหลักประกันสุขภาพ เป็นกลไกเชื่อมการทำงานขององค์กรภาคีในตำบล ทั้งนี้เพื่อสร้างหลักประกันสุขภาพให้กับประชาชนในพื้นที่ โดยส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้ประชาชนมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงและเพื่อให้การดำเนินงานสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น อันส่งผลนำไปสู่ความสุขของชาวบ้านช่อง (ยิ่งยศ สาอุบล, สัมภาษณ์, 14 พฤศจิกายน 2566)

“...จุดเด่นของบ้านช่องอยู่ที่การมีส่วนร่วม คนในชุมชนมีจิตพัฒนา เยอะ อาสา ก็มีเยอะ เรามีอาสาหลายกลุ่ม กลุ่มที่หนึ่งก็ยังมีไม่พังก่อน อสม. จริง ๆ อสม.บ้านช่องดังในเรื่องความเข้มแข็งมานาน ความเข้มแข็งเนี่ยมันก็แยกออกได้เป็นกลุ่ม ๆ นะ มี อสม. ก็คือ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน อันที่สอง อาสาสมัครดูแลผู้พิการ สมัยเมื่อก่อนมันยังไม่มีพวก สปสช. อาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ...” (ยิ่งยศ สาอุบล, สัมภาษณ์, 14 พฤศจิกายน 2566)

ดังนั้นแล้ว การมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองท้องถิ่น จึงเกิดเป็นแนวทางปฏิบัติ โดยยึดหลักการบริหารจัดการแบบโปร่งใส เพื่อให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ตั้งแต่การติดตามข่าวสารทางการเมืองไปจนถึงการเลือกตั้ง เช่น ในเรื่องการเลือกตั้งคณะกรรมการชุมชน ซึ่งเป็นลักษณะการปกครองส่วนท้องถิ่น ไม่มีค่าตอบแทนใด ๆ ในการดำรงตำแหน่ง ซึ่งเป็นผลจากผู้มีจิตอาสาจึงเป็นการกระตุ้นการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างหนึ่งของชุมชน ส่วนการเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมืองของผู้ที่ได้รับการเลือกตั้ง ส่วนใหญ่ยังไม่มีกรถอดถอนตามอำนาจของประชาชนที่เป็นผู้มีสิทธิ แต่ยังเปิดโอกาสให้มีการตรวจสอบ และร้องเรียนได้โดยตรง รวมถึงการกระตุ้นและการเข้าร่วมของประชาชนอย่างมีเหตุผลผ่านเวทีประชาพิจารณ์ในการจัดรูปแบบชีวิตด้านต่าง ๆ ของประชาชน ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา ซึ่งเป็นวิธีหนึ่งที่ผู้บริหารและผู้นำชุมชนให้ความสำคัญ

โดยปลูกฝัง สร้างจิตสำนึก และการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่อง ผลประโยชน์ หรือข้อเรียกร้องที่ประชาชนต้องการ ไม่ว่าจะเป็นด้านงบประมาณที่ต้องเปิดเผยได้ โครงการพัฒนาท้องถิ่นต่าง ๆ ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น และด้านการมีส่วนร่วม กับประชาชนในการบริหารจัดการ โดยประชาชนในพื้นที่สามารถติดต่อได้สะดวก มีการอำนวยความสะดวก และคอยเป็นที่ปรึกษา สร้างความเข้าใจ ให้ความช่วยเหลือชุมชน สร้างแนวทาง ร่วมกัน และส่งเสริมการสื่อสารทั้งสองทาง ไม่ว่าจะจากบนลงล่าง และจากล่างขึ้นบน (พรศิริ นาคลำภา, 2557)

สรุปได้ว่า กลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นของเทศบาลตำบล บ้านช่อง จากการศึกษาผู้วิจัยสามารถแบ่งออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ซึ่งมีการอธิบายได้ดังนี้

1. กลไกด้านการมีส่วนร่วมในการเสนอแนะและเข้าร่วมในการวางแผน กล่าวคือ เทศบาล ตำบลบ้านช่อง มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่ มีการประชุมประชาคมของหมู่บ้านตนเอง เพื่อ เป็นการให้สิทธิ์ในการเสนอแนะและแสดงความต้องการต่าง ๆ ในการวางแผนพัฒนาท้องถิ่นของ เทศบาลตำบลบ้านช่อง ซึ่งการร่วมกันในการกำหนดเป้าหมายและจัดทำแผนดำเนินการต่าง ๆ ที่ สอดคล้องกับความต้องการและความเหมาะสมของชุมชนและหมู่บ้านของตนเอง ดังจะเห็นได้จากคำ สัมภาษณ์ที่ว่า

“ด้านแผนชุมชน แผนหมู่บ้านที่เกี่ยวกับโครงสร้างพื้นฐาน การแก้ไข ปัญหา การดูแลป้องกัน จะมีการดำเนินการในหมู่บ้าน เทศบาลจะมีการจัด ตารางเวทีประชุมประชาคม โดยเฉพาะแล้วแต่หมู่ สำหรับหมู่ผม หมู่ 9 จะ กำหนดวันที่ 9 ส่วนมากหมู่ไหนจะกำหนดวันนั้นเป็นหลัก ถ้าเกิดว่าไม่พร้อม กรรมการอาจจะเลื่อน ...ตอนประชุมประชาคมคัดเลือกความต้องการของ ประชาชนที่เดือดร้อนเร่งด่วน ปัญหาเร่งด่วน ต้องงแก้ไขเร่งด่วน ถ้าเกิดอย่าง งบประมาณต่าง ๆ บางทีหมู่บ้านต้องการทำงบประมาณเทศบาลไม่เพียงพอ เทศบาลก็ทำเรื่องส่งไปยัง อบจ.” (ยิ่งยศ สาอุบล, สัมภาษณ์, 14 พฤศจิกายน 2566)

หรือ

“...การประชุมโดยใช้ประชาคมสมาชิกสภาเทศบาลเข้ามาคุยกันว่าตกลงแล้วหมู่บ้านนี้ต้องการอะไรเป็นหลัก อยากรู้ทำอะไรพัฒนา เช่น อยากรู้ถนน อยากรู้ปรับปรุงระบบประปา หรืออยากรู้ทำอะไร ก็เข้ามาคุยกันก่อน แล้วก็เอาโครงการเข้ามาในแผนชุมชนเสร็จแล้ว พอทำแผนชุมชนเสร็จ ก็จัดแผนชุมชนซึ่งจะทำทุกปีเอามาเข้าแผนพัฒนาเทศบาล แล้วก็เรียงลำดับความสำคัญ บางชุมชนอาจมีหลายโครงการ แต่ว่าเราก็ต้องมาเกลี้ยเม็ดเงินว่าทำได้แค่ไหน แล้วถ้ามีเหลือก็ดูงบกลางปี งบปลายปี ถ้าพอมีงบเหลือก็จะโอนไปให้ทำเพิ่ม” (วิรัช มณีคง, สัมภาษณ์, 7 พฤศจิกายน 2566)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า เทศบาลตำบลบ้านช่อง มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการเสนอและเข้าร่วมในการวางแผนพัฒนาท้องถิ่น ผ่านการประชุมแต่ละหมู่บ้านของตนเอง เพื่อทำการรวบรวมและนำเข้ามาประชุมเพื่อปรึกษาหารือการวางแผนพัฒนาโครงการต่าง ๆ ตามความต้องการและแก้ไขปัญหาของชุมชนต่อไป

2. กลไกด้านการประชาสัมพันธ์เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ กล่าวคือ เป็นการสร้างการเชื่อมโยงและเข้าถึงการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่อง เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งความสำคัญของกลไกนี้ถูกสะท้อนออกมาจากการสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“ลักษณะของการทำงานเพื่อให้ประชาชนให้เข้าใจมากที่สุดนั้น จะต้องมีการประชาสัมพันธ์อย่างสม่ำเสมอ และต่อเนื่อง ตลอดจนทำให้ประชาชนในพื้นที่รับรู้ รับทราบ และเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมอื่น ๆ ของชุมชนเอง เพื่อให้เป็นการเรียนรู้เกิดจากสภาพแวดล้อมเป็นส่วนประกอบ ดังนั้น การที่ผู้บริหาร ผู้นำชุมชนเทศบาลตำบลบ้านช่อง ได้ส่งเสริมในเรื่องการประชาสัมพันธ์ ให้กับหน่วยงานอื่น ๆ และเสียงไร้สายของเทศบาลตำบลบ้านช่อง เพราะเป็นการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพอย่างหนึ่ง ทัวถึงประชาชนในทุกหมู่บ้าน/ชุมชน...” (สุรเชษฐ์ ศรีระสาห์, สัมภาษณ์, 14 พฤศจิกายน 2566)

หรือ

“ด้วยกระบวนการที่มันเป็นเครือข่ายโดยการประชาสัมพันธ์เนี่ย ลงมา
ปีเรามีเสียงตามสาย มีหอกระจายข่าว หรือเวลาที่มีประชุมกับทุกเดือน
ประชุม พอตอนหลังเป็นเทศบาล เรามีคณะกรรมการชุมชนประจำหมู่บ้าน
เพราะเวลาที่เรามีการประชุมทุกเดือน เพราะทุกเดือนข่าวสารที่ออกไป
เท่ากับว่า แป๊ปเดียวถึงหมด เพราะฉะนั้นการกระจายข่าวมันเลยไว พอไวเนี่ย
ประชาชนรับทราบข้อมูลข่าวสารไว เพราะฉะนั้นมันเลยง่ายต่อการที่นำจะข้อมูล
จากข้างล่างสู่ข้างบน ข้างบนสู่ข้างล่างแล้วแก้ปัญหา อันนี้ก็คือเป็นจุดเด่น
ของบ้านช่องมันเลยทำให้ ถ้าผู้บริหารเก่ง ต้องพูดอย่างงี้แหละ” (พรศิริ นาคลำ
ภา, 2557)

จากกลไกดังกล่าว จะเห็นได้ว่า การสื่อสารและการประชาสัมพันธ์นั้นทำให้เกิดความ
เชื่อมโยงกันระหว่างเทศบาลตำบลบ้านช่องและประชาชนในพื้นที่ ผ่านการกระจายเสียงของหอ
กระจายเสียง รวมถึงการประสานงานกับหน่วยงานในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือ อส
ม. ต่างก็เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการประชาสัมพันธ์ในพื้นที่ เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ได้รับทราบ เพื่อ
ก่อให้เกิดการเข้าร่วมในการดำเนินการหรือการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่อง

สรุปแล้ว กลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นของเทศบาลตำบล
บ้านช่อง มีอยู่ด้วยกัน 2 กลไกที่สำคัญ ๆ คือ (1) กลไกด้านการมีส่วนร่วมในการเสนอแนะและเข้า
ร่วมในการวางแผน เพื่อเป็นการสร้างพื้นที่ให้ประชาชนในพื้นที่ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการกำหนด
แผนพัฒนาหรือการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน และ (2) กลไกด้านการประชาสัมพันธ์เสริมสร้าง
การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ เพื่อเป็นการสร้างการรับรู้ ความเข้าใจ และความเชื่อมโยง อันจะ
นำมาสู่ความต้องการในการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของเทศบาลตำบลบ้านช่อง

2. กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่อง

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่องนั้น เพื่อเป็นการดำเนินการหรือการทำงานที่ก่อให้เกิดนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้า โดยมีรายละเอียดดังนี้

“...กระบวนการหนึ่งของเทศบาลตำบลบ้านช่องที่ขาดไม่ได้ ก็คือ กระบวนการผ่านเวทีประชาคม ซึ่งสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่จะทำให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองก็ดี ตลอดจนถึงการกระตุ้น ความสนใจ และสร้างความเป็นเจ้าของชุมชน และทำให้ประชาชน ได้ให้ความสำคัญอย่างเช่นในเรื่องการดำเนินงานเกี่ยวกับยาเสพติด โดยอาศัยชุมชนในการแก้ไขปัญหาของชุมชนเอง มีการ เข้าร่วมในการดูแลลูกหลานของตนเอง รวมถึงกระบวนการรักษาผ่านชุมชน และเผ่าระวัง ซึ่งมีเทศบาลเข้าร่วมกับกระบวนการดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง เป็นการเปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชน ได้หันหน้ามาร่วม ปรีกษา ร่วมประชุม ร่วมตัดสินใจ ถึงผลดีผลเสีย ที่ก่อเกิดขึ้น และยังสร้าง กระบวนการยุติธรรม ความโปร่งใสของเทศบาล โดยให้ประชาชน ได้เข้าร่วมตรวจสอบ เช่น ไม่ว่าจะเป็นการตรวจรับงานจ้าง การตรวจสอบโครงการ การติดตามผลของโครงการ หรือแม้แต่การเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการฯ ต่าง ๆ ของโครงการ และการเข้าร่วมเวทีประชาคมของหมู่บ้านที่มีในทุก ๆ เดือน เพื่อส่งเสริมการมีเวทีในการปรึกษาหารือ การร่วมแก้ไขปัญหาของชุมชนก็ดี รวมถึงการพัฒนาต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน/ชุมชนโดยนำกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นมาดำเนินการในแต่ละชุมชน/หมู่บ้าน”

(วิรัช มณีคง, สัมภาษณ์, 7 พฤศจิกายน 2566)

รูปแบบในการส่งเสริมเพื่อให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ตั้งแต่การติดตามข่าวสารทางการเมือง ตลอดจนถึงการเลือกตั้ง การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง และเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมืองของผู้ที่ได้รับการเลือกตั้ง รวมถึงการกระตุ้นและการเข้าร่วมของประชาชนอย่าง

มีเหตุผลในการจัดรูปแบบชีวิตด้านต่าง ๆ ของประชาชน เช่น ในเรื่องการสร้างจิตสำนึกและการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องผลประโยชน์ หรือข้อเรียกร้องของประชาชนที่ต้องการไม่ว่าจะเป็นในด้านงบประมาณ โครงการที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาท้องถิ่น และด้านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการกับเทศบาลตำบลบ้านช่อง

นอกจากนี้ การที่จะให้ประชาชนในชุมชนให้ความสำคัญต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดนั้น ต้องมีเหตุผลประกอบ การส่งเสริมบทบาทของผู้บริหารและผู้นำชุมชนยังคงไม่เพียงพอที่จะทำให้ประชาชนเข้าใจ ยังต้องอาศัยการประชาสัมพันธ์ในพื้นที่ การให้ประชาชนเข้าถึงแหล่งข้อมูลข่าวสาร และจากรูปแบบการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนทั้ง 14 ชุมชน ในเขตเทศบาลตำบลบ้านช่องนั้น เป็นลักษณะผ่านเวทีของประชาคม โดยมีวิธีการ คือ มีการจัดตั้งกรรมการชุมชน/ชุมชนละ 15 ตำแหน่ง หรืออาจสามารถเรียกได้ว่า เป็นคณะกรรมการภาคประชาชน ซึ่งเกิดจากจิตอาสา เป็นการรวมกลุ่มเพื่อบริหารจัดการ เป็นการกระตุ้นการมีส่วนร่วมของประชาชน และบทบาทของผู้บริหาร และผู้นำชุมชนในการส่งเสริมประชาธิปไตยทางหนึ่ง ทำให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในทางการเมืองที่ดี การบริหารที่ดี หรือแม้แต่บทบาทในด้านการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าใจ เคารพสิทธิของตนเอง เมื่อมีการพิจารณาโดยใช้ข้อมูลพื้นฐานของแต่ละชุมชน/หมู่บ้าน แล้วนำมาแก้ไขปัญหาของหมู่บ้าน/ชุมชนเอง

ดังนั้น การส่งเสริมเพื่อให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นทั้งไปตามระบบของท้องถิ่นเอง ซึ่งจะมีการเลือกผู้บริหารโดยตรง และสมาชิกสภาเทศบาล ตามที่ประชาชนเป็นผู้เลือก แต่ในพื้นที่ยังคงมีปัจจัยในระบบอุปถัมภ์เข้ามาเกี่ยวข้อง ส่วนในเรื่องการติดตามข่าวสารทางการเมือง ทางเทศบาลตำบลบ้านช่อง ก็ได้ดำเนินการในเรื่องการติดตั้งเสียงไร้สาย ตลอดจนถึงการเลือกตั้ง การใช้สิทธิในฐานะพลเมืองของประชาชนในตำบลบ้านช่อง เป็นสิ่งที่แสดงออกให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของการใช้อำนาจโดยตรงของประชาชน และแสดงออกในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ซึ่งส่วนใหญ่ประชาชนจะมีส่วนร่วมเป็นอย่างมาก ในการเลือกตัวผู้นำ และสมาชิกสภาเทศบาล เมื่อเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมืองของผู้ที่ได้รับการเลือกตั้ง แล้วต้องแถลงนโยบายในการทำงาน เพื่อเป็นแนวทางและรวมกันแก้ไขปัญหา ซึ่งบทบาทดังกล่าว รวมถึงสร้างกิจกรรมกระตุ้นและส่งเสริมการเข้าร่วมของประชาชนอย่างมีเหตุผล ในการจัดรูปแบบชีวิตด้านต่าง ๆ ของประชาชน เช่น ไฟฟ้า ถนน ประปา ซึ่งเป็นโครงสร้างพื้นฐานในการสร้างจิตสำนึกรักชุมชน พัฒนาชุมชน และการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องผลประโยชน์ด้านดังกล่าว พร้อมทั้งมีเวทีของประชาชนในการข้อเรียกร้อง แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยในเวทีประชุมของชุมชนในทุกเดือน ผ่านตัว

ผู้นำชุมชนไปสู่ผู้บริหาร และร่วมกันเสนอแนวทางแก้ไขปัญหา อีกทั้งการทำงานของเทศบาลตำบลบ้านช่อง ไม่ว่าจะเป็นในด้านงบประมาณ ก็สามารถตรวจสอบได้โดยให้ผู้แทนแต่ละชุมชนเข้าร่วม และส่งเสริมในการพัฒนา ส่วนโครงการที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาท้องถิ่นโดยผ่านการทำประชาพิจารณ์ แล้วจึงเสนอให้ความเห็นชอบโดยผ่านเวทีประชาคม รวมถึงด้านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการบริหารจัดการกับเทศบาลตำบลบ้านช่อง ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับรู้ รวมถึงการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชน

จากสิ่งที่ได้กล่าวมาข้างต้น ทำให้เห็นว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่อง สามารถแบ่งออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ซึ่งมีการอธิบายได้ดังนี้

1. กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมผ่านการประชาคมหมู่บ้าน กล่าวคือ การประชาคมหมู่บ้านของเทศบาลตำบลบ้านช่องเปรียบเสมือนพื้นที่สำหรับการแสดงความคิดเห็นและความต้องการการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของหมู่บ้าน รวมถึงการสะท้อนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจการจัดทำโครงการต่าง ๆ ภายในพื้นที่หมู่บ้าน ซึ่งทางเทศบาลตำบลบ้านช่องจะมีการนำไปบรรจุเป็นแผนพัฒนาท้องถิ่นภายหลัง ดังจะเห็นได้จาก

“...กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเฉพาะเรื่องของการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น แผนพัฒนาท้องถิ่นก็จะจัดทำ จะมีการทบทวน มีแก้ไข มีปรับปรุง ในส่วนของการดำเนินการก็จะต้องมีการประชาคมโดยประชาชน เขามีกำหนดให้เข้ามามีส่วนร่วม แต่ส่วนใหญ่แล้วก็ได้รับความร่วมมือจากประชาชน แต่ว่ามันก็มีปัญหาตรงที่ว่า มันมาไม่ครบทุกภาคส่วน บางที่เราจัดประชุมประชาคม ต้องดูช่วงเวลาตอนเย็น เขามาได้ไหม แต่ที่บ้านช่องที่จัดส่วนใหญ่ก็จะเป็นตอนเย็น เพราะว่าเราคำนี้ถึงว่า เออ คนเลิกงานแล้ว หรือไม่ก็เป็นตอนช่วงวันหยุดวันอาทิตย์เสาร์อาทิตย์...” (สุรเชษฐ์ ศรีระสาห์, สัมภาษณ์, 14 พฤศจิกายน 2566)

หรือ

“ในเรื่องของการจัดทำแผนชุมชนในแต่ละหมู่บ้าน ก็จะมีการเรียก ทบทวนข้อมูลพื้นฐานของชุมชน มีประชากรเท่าไร อาชีพส่วนใหญ่ทำอะไร เราต้องทำข้อมูลพวกนี้ก่อน พอเตรียมไปเสร็จ เราไปฉายให้ชาวบ้านดูข้อมูล ว่า ถูกไหม มีอะไรแก้ไขไหม เวลาประชุมแต่ละครั้ง เสร็จแล้วก็จะเริ่มในเรื่อง ของโครงการที่บรรจุไว้ในแผนก่อนว่า หมู่บ้านนี้มีโครงการอะไรที่ได้รับการ บรรจุไว้ในแผนแล้วบ้าง สมมติ 1 2 3 4 อันไหนทำไปแล้วก็เอาออก อันไหน ยังไม่ได้ทำก็เอาไว้ ...โครงการที่บรรจุในแผนเทศบาลแล้วมีโครงการอะไรแล้ว บ้าง ทำแล้วก็โครงการ ยังไม่ทำก็โครงการ ...แล้วก็สุดท้ายแล้วก็มา ไหนมี โครงการไหนที่จะเสนอเพิ่มใหม่ โดยเราจะต้องบอกงบประมาณมีเงิน ประมาณนี้นะในแต่ละปีเป็นโครงการพัฒนา สมมติว่า หมู่บ้านเขาจะดวงเงิน ละว่า 7 แสนปีหนึ่ง ทำโครงการไหนแล้ว โครงการมีทั้งของใหม่ของเก่าเอามา ควรวรรณใหม่ คราวนี้เอามาจัดลำดับความสำคัญตั้งแต่โครงการที่เหลือ จนถึง โครงการใหม่อันไหนสำคัญ 1 2 3 4 แล้วเราก็เอาไปเสนอในที่ประชุมเขา เรียก คณะกรรมการพัฒนาเทศบาล เอามาประชุมใหญ่อีกรอบหนึ่งก็จะมีการ ปรับเปลี่ยนระหว่างชุมชน” (วรวิษฐ์ มณีคง, สัมภาษณ์, 7 พฤศจิกายน 2566)

หรือ

“ตอนก่อนเนี่ย ประชุมกันทุกเดือน แต่ช่วงหลัง ๆ ก็ประมาณ 3 เดือน 1 ครั้ง แต่การจัดเวทีประชาคมใหญ่จะปีละ 1 ครั้ง จัดทำแผน 5 ปี แต่จริง ๆ แล้วในหมู่บ้านจะมีกิจกรรมทุกหมู่บ้าน จะมีการดำเนินการทำงานร่วมกันทุก เดือนอยู่แล้ว อย่างกลุ่มออมทรัพย์เอเย คณะกรรมการประปา คณะกรรมการ หมู่บ้าน ถ้าอย่างมีเรื่องเร่งด่วนเนี่ย กรรมการหลัก ๆ เลยก็ผู้ใหญ่ ผู้ช่วยสภา สมาชิกสภาเทศบาล อันเนี้ยมันเป็นคนคณะกรรมการโดยตำแหน่ง แล้วก็ ประธานผู้สูงอายุ ประธานสตรี เราจะเน้นแบบนี้ประธานกลุ่มเฉพาะกิจ เฉพาะกลุ่มต่าง ๆ อย่างน้อยประมาณ 15 คน ...แต่ในการมาประชุมต้องให้ เกิน 8 คน ครึ่งนึงขึ้นไปในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ อย่างเร่งด่วน แล้วก็มันมี

เรื่องใกล้เกลี่ยข้อพิพาทเกี่ยวกับพี่น้อง เกี่ยวกับเรื่องอื่นๆ มันเยอะ ส่วนมากแล้วเกี่ยวกับหมู หมา กา ไก่ บ่อยมาก ถ้าเกิดว่าเราไม่ยอมให้มันเป็นในชุมชน สามารถแก้ไขปัญหากันได้เราอยู่กันแบบพูดคุย พบปะ สังสรรค์ อยู่แบบครอบครัวเดียวกัน จะเน้นกันอย่างนี้” (ยิ่งยศ สาอุบล, สัมภาษณ์, 14 พฤศจิกายน 2566)

จะเห็นได้ว่า กระบวนการมีส่วนร่วมผ่านการประชาคมหมู่บ้านนั้น บทบาทที่สะท้อนออกมาเป็นเรื่องเกี่ยวกับแผนพัฒนาท้องถิ่น ที่ประชาชนในพื้นที่สามารถเข้าร่วมการกำหนดทิศทางและทบทวนสถานการณ์ปัจจุบันของตนเอง และมีการพิจารณาโครงการต่าง ๆ ทั้งโครงการเดิมโครงการที่รอเสนอ หรือโครงการที่ดำเนินการไปแล้ว ทั้งนี้ แต่ละหมู่บ้านสามารถประชุมเพื่อเรียกความคิดเห็นของประชาชนในแต่ละหมู่บ้าน เพื่อนำเสนอความคิดเห็นต่อโครงการต่าง ๆ ที่ชาวบ้านมีความต้องการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาภายในชุมชนท้องถิ่น ก็เพื่อเป็นการสะท้อนปัญหาและความต้องการกลับไปสู่เทศบาลตำบลบ้านช่องให้เป็นผู้ดำเนินการและขับเคลื่อนการทำงานในการพัฒนาชุมชน และในอีกมุมหนึ่ง เทศบาลตำบลบ้านช่องก็เป็นการยกอำนาจในการพัฒนาชุมชนหรือหมู่บ้านของตนเองให้กับประชาชนในการกำหนดทิศทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

2. กระบวนการมีส่วนร่วมผ่านการร่วมกันตรวจสอบการทำงาน กล่าวคือ กระบวนการเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบการทำงานของเทศบาลตำบลบ้านช่องของประชาชนในพื้นที่ ถือว่าเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญในการเสริมสร้างภาพลักษณ์ ความโปร่งใส และความรับผิดชอบภายในเทศบาลที่มีต่อชุมชน ซึ่งกระบวนการนี้จำเป็นที่จะต้องอาศัยการที่ส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในการสอดส่องและติดตามการทำงาน ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวต่อไปนี้

“ในเรื่องของการตรวจสอบกระบวนการทำงาน ยกตัวอย่างเช่น การจัดซื้อจัดจ้าง เวลาประชุมตั้งคณะกรรมการตรวจรับพัสดุพวกนี้ ก็จะตั้งคณะกรรมการชุมชนขึ้นมา คณะกรรมการชุดนี้ ก็จะมีเจ้าหน้าที่ของราชการ 3 คน เอาชุมชนมาอีก 2 บ้านช่องก็ยิ่งเอาชุมชนเข้ามาเป็นคณะกรรมการอยู่ แม้ระเบียบไม่ได้เขียนว่าให้ตั้งชุมชนเข้ามาตั้งเป็นกรรมการแล้ว โดยเฉพาะในเรื่องของการก่อสร้าง อย่างก่อสร้างถนนหนทางอะไรต่าง ๆ บางที่เราต้องใช้

ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมแล้วก็เป็นตัวชี้วัดการประเมินประสิทธิภาพของเทศบาล ก็ถือว่ายังมีส่วนร่วมอยู่ บางทีไปตรวจงาน แต่ว่าตรวจยังไม่เสร็จเนาะ ก็จะมีชุมชนที่เป็นตัวแทนไปยื่นดู เขาก็จะมองว่า เอ้ย เราเนี่ย ทำอะไรเออ อย่างงี้ใช้ได้นี่หว่า คือ เห็นทรายไม่ดี ทรายมีน้อย เอ้ย อย่างงี้มันไม่ได้ทำไมช่างไม่สั่งมา อะไรประมาณนี้ คณะกรรมการชุมชนเขามองเขาตรวจว่าเราทำงานยังไง ไม่ใช่ว่าผู้รับจ้างทำแบบไหนก็เอาแบบนั้น จะมีคนมาลง มีชาวบ้านเข้ามามีส่วนช่วยในการตรวจสอบ...” (วิรัช มณีคง, สัมภาษณ์, 7 พฤศจิกายน 2566)

หรือ

“เทศบาลตำบลบ้านช่องมีการบริหารงานด้วยความโปร่งใส ไม่มีปัญหาทุจริตคอร์รัปชัน ไม่มีปัญหาความขัดแย้งในชุมชน ปกครองโดยยึดหลักธรรมาภิบาล และได้รับรางวัลธรรมาภิบาลจากกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นติดต่อกันมาแล้วสองสมัย นายกฯ คนปัจจุบันไม่มีคู่แข่งการเลือกตั้ง เพราะเป็นคนดีมีคุณธรรม ทำดีเพื่อสังคมโดยไม่หวังผลประโยชน์ จึงไม่มีใครล้าลงแข่ง หรือลงแข่งก็แพ้ จึงชนะการเลือกตั้งติดต่อกันหลายสมัย” (สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน), 2552)

จะเห็นได้ว่า เทศบาลตำบลบ้านช่องมีการบริหารงานด้วยความโปร่งใสและยึดหลักธรรมาภิบาล ทำให้ไม่มีปัญหาทุจริตหรือความขัดแย้งภายในชุมชน การดำเนินงานเช่นการจัดซื้อจัดจ้างและโครงการก่อสร้างถูกตรวจสอบโดยคณะกรรมการที่รวมทั้งเจ้าหน้าที่ราชการและตัวแทนชุมชน เพื่อความโปร่งใสและเป็นธรรม และผลของการทำงานที่ผ่านมา จึงทำให้นายกเทศมนตรีดำรงตำแหน่งอยู่ในเป็นระยะเวลานาน โดยที่ไม่มีคู่แข่งทางการเมือง

3. กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมผ่านการสร้างการเรียนรู้ของชุมชน กล่าวคือ ผู้บริหารและผู้นำชุมชนได้นำมาเสริมสร้างให้ประชาชนในชุมชนรู้จักสิทธิและหน้าที่ทางการเมืองและเชื่อมั่นในความเสมอภาคของคน รวมถึงการเสริมสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีความสามัคคี และการเป็นสมาชิกของชุมชนโดยกระบวนการมีส่วนร่วม ดังจะเห็นได้จาก

“การสร้างการเรียนรู้ของชุมชน การศึกษาการได้รับถึงผลประโยชน์ของการเข้าร่วม สร้างความมั่นใจ ที่จะทำให้แต่ละชุมชนได้รับความเสมอภาค และเข้าถึงตัวประชาชนในระดับรากหญ้า แก้ไขปัญหาได้อย่างตรงจุด พัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมการเรียนรู้ภายในชุมชน ดังที่ได้นำโครงการตำบลสุขภาวะเข้ามาพัฒนาในพื้นที่ เกิดการมีส่วนร่วมผ่านประชาชนในพื้นที่ ทู่นในทางสังคมที่มีของชุมชนเอง สร้างรายได้จากการมีส่วนร่วม และพัฒนาไปสู่การส่งเสริม สร้างวัฒนธรรมที่ทุกคนได้รับ” (สมชาย จันธรรมาพิทักษ์, สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2566)

หรือ

“วิถีชาวบ้าน มีการเปลี่ยนแปลงตามสังคม และวัฒนธรรม เทคโนโลยีใหม่ ๆ เสมอ แต่สิ่งหนึ่งที่ประชาชนยังคงต้องทำอยู่ คือ การประกอบอาชีพเกษตรกร ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของเขตเทศบาลตำบลบ้านช่อง ดังนั้น มาตรการภาครัฐในการช่วยเหลือประชาชน เกษตรกร และผู้ด้อยโอกาส ก็สามารถสร้างเสริมการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนโดยทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นการประชาสัมพันธ์ก็ดี ดังนั้น ผู้บริหาร และผู้นำชุมชน จึงเป็นส่วนสำคัญที่ขาดไม่ได้ในกระบวนการนี้ เพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ภายในชุมชนให้เกิดขึ้น และเข้มแข็ง สามารถปกครองดูแลหมู่บ้าน/ชุมชนเองได้ รวมถึงการให้ความรู้ การสร้างกระบวนการผ่านวิถีชาวบ้าน และรวมไปถึงการพัฒนาในพื้นที่ด้วย” (พรศิริ นาคลำภา, 2557)

จะเห็นได้ว่า การสร้างการเรียนรู้ภายในชุมชน มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับรากหญ้า ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนที่เสมอภาคและมีประสิทธิภาพในการพัฒนา และแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยที่บทบาทของผู้นำชุมชนของเทศบาลตำบลบ้านช่อง จึงมีส่วนสำคัญในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อขับเคลื่อนชุมชนตำบลบ้านช่องให้เกิดความเข้มแข็งในการดูแลและพัฒนาชุมชนตนเองได้อย่างยั่งยืน

3. ผลที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่อง

จากการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่องนั้น เป็นผลมาจากการขับเคลื่อนของทั้งจากผู้นำชุมชนและประชาชนในพื้นที่ พร้อมกับการเกิดขึ้นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เริ่มต้นมาตั้งแต่ปี 2539 ทำให้ส่งผลลัพธ์หลายประการด้วยกัน โดยที่ผู้วิจัยสามารถแบ่งออกเป็นประเด็นที่สำคัญ ๆ ดังนี้

1. การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนและเทศบาล กล่าวคือ การที่ประชาชนได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการตัดสินใจและร่วมดำเนินการในกระบวนการต่าง ๆ ถือว่าเป็นสิ่งที่เพิ่มการรับรู้ความเข้าใจ และความเชื่อมั่นต่อการทำงานของเทศบาลที่เพิ่มมากขึ้น

“ถ้าเป็นความคิดของเรา ทำไมเราถึงต้องเข้าไปมีส่วนร่วมไม่มัย เพราะเราเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ถ้าเราไม่เข้าไปมีส่วนร่วมแล้ว เราจะได้ในสิ่งที่เราต้องการไหม ปกติแล้วถ้าเราเข้าไป เราก็ต้องมีผลประโยชน์ เราต้องได้หรือเรามีปัญหา เราต้องอยากได้รับการแก้ไขไหม เราถึงได้อยากให้เข้าไป... นอกจากเรื่องนี้นั้นเป็นเรื่องของคนที่ต้องการพัฒนาชุมชน อยากเห็นชุมชนของตัวเองมีการพัฒนาในสิ่งที่ดี ถึงจะเข้าไป ในส่วนนี้เพราะว่าการที่เข้าไปมีส่วนร่วมกับชุมชนเหมือนกับต้องเสียสละเวลา ไม่รู้บางที่เราอาจจะไม่ว่าง เพราะว่าถ้าประชุมกลางวัน เราไปทำงาน ถ้าเราต้องมาประชุมคณะกรรมการชุมชน มันต้องเสียเวลาทำงานไกล เพราะฉะนั้นจะต้องมีการเสียสละ หรือเสียเวลานอนหรือเสียเวลาที่เราต้องอยู่กับลูกกับเมีย ดูทีวีเพื่อมาเข้าร่วมประชุมประชาคมประมาณ 2-3 ชั่วโมงในแต่ละครั้ง พี่ก็ว่าการที่คนเราจะได้จะต้องมีการเสียสละนะ ละก็อยากเห็นชุมชนได้รับการพัฒนาหรืออีกเรื่อง

นึ่ง มีคนเดือดร้อนหรือมีความต้องการที่จะได้รับการแก้ไขปัญหาที่เราเผชิญ
อยู่” (สุรเชษฐ์ ศรีระสาห์, สัมภาษณ์, 14 พฤศจิกายน 2566)

จากคำสัมภาษณ์ ทั้งจากการเข้าร่วมการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น การประชุมชมหมู่บ้าน
หรือการร้องเรียนเรื่องร้องทุกข์เพื่อการดำเนินการแก้ไขปัญหา การร่วมมือกันระหว่างชุมชนและ
เทศบาล จึงส่งผลดีมากขึ้นในด้านการพัฒนาท้องถิ่น

2. การบันทึกข้อมูลของชุมชน กล่าวคือ ประชาชนในพื้นที่มีโอกาสในการที่จะเป็นส่วนหนึ่ง
ของการบันทึกข้อมูลต่าง ๆ ลงไปในบันทึกข้อมูลของชุมชน ซึ่งจะมีการปรับปรุงให้มีความทันสมัยใน
การประชุมของหมู่บ้านในแต่ละครั้ง

“หลังจากที่เทศบาลได้มีการพัฒนายกระดับ มีการจัดเก็บข้อมูล มีการ
แก้ปัญหาเป็นไปตามความต้องการของชาวบ้านหรือไม่ แล้วถึงงบประมาณมี
เยอะ ใช้เยอะแต่ละหมู่บ้านก็ได้เยอะขึ้นได้เต็มที่ ก็ทุกด้านแล้วแต่เขา”
(สมชาย จันธรรมาพิทักษ์, สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2566)

การปฏิบัติการดังกล่าว เป็นเสมือนการบันทึกและสามารถนำมาใช้ประโยชน์เพื่อการ
วางแผนและกำหนดนโยบายของทางเทศบาลตำบลบ้านช่องได้ อันจะทำให้แผนงานพัฒนาชุมชนและ
การกำหนดนโยบายมีข้อมูลมากพอในการพิจารณาต่าง ๆ

3. การเพิ่มความโปร่งใสและลดการทุจริตของเทศบาล กล่าวคือ ด้วยความที่ประชาชน
สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการจัดซื้อจัดจ้าง การตรวจรับงานของ
โครงการต่าง ๆ ถือว่าเป็นการลดโอกาสในการทุจริตให้น้อยลง และเพิ่มความโปร่งใสในการทำงานที่
เพิ่มมากขึ้น

“หากเทศบาลทำโครงการอะไรต่าง ๆ เขาก็มีส่วนร่วมในเรื่องการตั้ง
แต่ตรวจรับ ตรวจรับงาน ถ้าประมูลราคา มีคณะกรรมการประมูลราคา
คณะกรรมการตรวจรับงาน ก็ร่วมหมดเลย ตั้งแต่เริ่มต้น ตัวแทนหมู่บ้าน
เนอะ เป็นคณะกรรมการจัดทำแผนพัฒนา ก็มีอยู่ในทีมนี้อยู่แล้ว เพราะงั้นจะ

เห็นว่าอันนี้ก็คือของหมู่บ้าน แต่ในส่วนของประเทศบาล เราก็จะวางแผนว่า ประเทศบาลเขาจะวางแผนในเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วม อันแรกก่อน ในเรื่องของการทำแผนพัฒนาก็ถือว่ามันเป็นหัวใจของการพัฒนา ประเทศบาลจะมีการวางแผนล่วงหน้าประมาณ 2-3 เดือน ก่อนจะทำ ก่อนที่จะทบทวน หนึ่งก็ต้องแต่งตั้งคณะกรรมการ มีอยู่ 3 ชุดด้วยกัน ชุดที่หนึ่ง คณะกรรมการพัฒนาแผนเทศบาล จะมีนายกเป็นกรรมการ อันที่สอง คณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนา เพราะว่าส่วนนี้จะต้องลงไปประชุมหมู่บ้าน เพื่อจะไปค้นหาปัญหาต่าง ๆ แล้วก็รวบรวมข้อมูลจากทุกองค์กรที่อยู่ในชุมชนหมู่บ้าน หรือส่วนราชการภายนอกก็แล้วแต่ ในชุดนี้เป็นผู้จัดทำร่าง ร่างก็มาจากสิ่งเหล่านี้ คณะกรรมการชุดที่สามก็คณะกรรมการประเมินผลแผนพัฒนา ก็ทำออกมาแล้ว ก็มีการประเมินผลด้วยว่าผลเป็นยังบ้าง ดีไม่ดี มีจุดอ่อนจุดแข็ง จุดอะไรต่าง ๆ แล้วก็จะแก้ไขปัญหาอย่างไร...” (สุรเชษฐ์ ศรีระสาห์, สัมภาษณ์, 14 พฤศจิกายน 2566)

ทั้งนี้ ด้วยกระบวนการตรวจสอบ จึงเป็นส่วนหนึ่งของการเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของเทศบาลจากบุคคลภายนอกเทศบาล ทำให้เกิดการยอมรับในการทำงานและสร้างความเชื่อมั่นต่อการปฏิบัติงานในอนาคต

4. การสร้างการเรียนรู้ การรักษาความมั่นคง และความยั่งยืนของชุมชน กล่าวคือ เนื่องด้วยชุมชนมีการเรียนรู้ที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเองให้เกิดความเข้มแข็ง จึงทำให้ประชาชนในพื้นที่เกิดความตระหนักรู้ถึงความรับผิดชอบและการรักษาทรัพยากรของตนเองให้ดำรงอยู่และก่อให้เกิดความมั่นคงในการดำเนินชีวิตของตนเอง

“ที่นี้เขามีความละเอียดอ่อนมากในเรื่องของสิ่งแวดล้อมอะไรพวกนี้ ยกตัวอย่างเช่น มันจะมีโรงงานที่จะมาลง ขอเช่าโรงงานเก่า แต่เขามีป้ายนะ มีป้ายมาติดว่า เขาไม่ต้องการอะไรอย่างจ้ะ เขามายื่นกัน แต่ก็ไม่มีอะไรที่รุนแรง ถ้าเขารู้สึกว่าโรงงานนี้มาบีบ มันจะกระทบต่อชุมชนต่อวิถีต่อ

สิ่งแวดล้อมของเขา เขาก็จะคัดค้านเขาไม่เอา” (วริษฐ์ มณีคง, สัมภาษณ์, 7 พฤศจิกายน 2566)

หรือ

“...ในชุมชนก็จะมีโรงงานอยู่บ้าง เล็กน้อย ไม่เยอะมากเนาะ แต่โรงงานส่วนใหญ่ที่นั่น จะไปตั้งค่อนข้างจะยาก เพราะชาวบ้านจะค่อนข้างต่อต้าน ถ้ามีโรงงานมาตั้งนี้ จะมีการรวมตัวกันแบบเยอะมาก เพื่อจะมาตรวจสอบ แล้วก็บางทีก็จะมีป้ายแอนตี้ไปเลย ป้ายต่อต้านเลยอะว่า ไม่ให้มา เพราะว่าบ้านช่องเนี่ยอยู่ติดกับเขาหินซ้อน ติดกับท่าถ่าน ซึ่งมันจะมีปัญหาเรื่องโรงงานอุตสาหกรรม โดยเอาพวกกากสารเคมีมาทิ้ง ให้มันปนเปื้อนลงไป ในดิน ในแหล่งน้ำอะไรประมาณนี้ ชาวบ้านก็จะแอนตี้เยอะ...” (สุรเชษฐ์ ศรีระสาร, สัมภาษณ์, 14 พฤศจิกายน 2566)

จะเห็นได้ว่า การปฏิบัติการของชาวบ้านที่มีร่วมกันต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ เนื่องด้วยสังคมเกษตรกรรมของชุมชน จำเป็นที่จะต้องพึ่งพาความอุดมสมบูรณ์ของดินและน้ำ เพื่อประกอบอาชีพเกษตรกรรม เมื่อมีโรงงานอุตสาหกรรมมาตั้งอยู่ในชุมชน จึงเป็นไปได้ว่าอาจนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้าน จึงมีการร่วมกันตรวจสอบก่อนในขั้นแรก และเมื่อคาดว่าอันตรายต่อชุมชน จึงอาจนำมาซึ่งการต่อต้านและคัดค้านการสร้างโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่

5. การได้รับรางวัลจากหน่วยงานต่าง ๆ กล่าวคือ เมื่อชุมชนและเทศบาลมีการทำงานร่วมกัน และมีความสามัคคีกันในการทำงานร่วมกัน จึงเป็นที่แน่นอนว่า ชุมชนหรือเทศบาลนั้น ย่อมที่จะได้รับรางวัลต่าง ๆ ตามที่มีการจัดกิจกรรมประกวดหรือคัดเลือก อันเป็นผลงานที่เป็นรูปธรรมที่แสดงออกได้อย่างชัดเจนถึงผลลัพธ์ของการดำเนินการที่ผ่านมาของเทศบาลตำบลบ้านช่องและชุมชนตำบลบ้านช่อง ()

สรุปแล้ว ผลที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่อง สามารถแสดงให้เห็นผ่าน (1) การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนและเทศบาล (2) การบันทึกข้อมูลของชุมชน (3) การเพิ่มความโปร่งใสและลดการทุจริตของเทศบาล (4) การสร้างการเรียนรู้ การรักษาความมั่นคง และความยั่งยืนของชุมชน และ (5) การได้รับรางวัลจากหน่วยงานต่าง ๆ โดยที่ผลงานเหล่านี้ ต่างเป็นตัวที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการและสอดคล้องกับสถานการณ์ของชุมชนตำบลบ้านช่อง

ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

การพัฒนานวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้าของเทศบาลตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่น ดังต่อไปนี้

1. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกระดับ

ประชาชนในชุมชนตำบลบ้านช่อง ถือว่ามีการเข้าร่วมในการทำกิจกรรมและดำเนินงานร่วมกับทางเทศบาลตำบลบ้านช่องอยู่ในระดับหนึ่ง แต่ยังไม่ได้ครอบคลุมทั้งหมดของชุมชน อาจเป็นเพราะเนื่องจากการนัดหมายการเข้ามามีส่วนร่วมนั้น ตรงกับวันทำงานหรือมีความรู้สึกไม่อยากเข้าร่วมการประชุมต่าง ๆ ดังนั้นแล้ว การเสริมสร้างจิตสำนึกของพื้นฐานความเป็นประชาธิปไตย อันจะทำให้ประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ตระหนักรู้สึกถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนา ร่วมกับเทศบาลตำบลแสนสุข

2. การเสริมสร้างความรู้และการอบรมเพื่อเพิ่มความสามารถให้แก่ชุมชน

สำหรับประเด็นนี้จะเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาและการอบรมที่มีความเกี่ยวข้องกับนวัตกรรมทางสังคม การจัดการชุมชน และการปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ แนวความคิด วิธีการคิด และมีความสามารถการเข้าไปมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนหรือการแก้ไขปัญหาของชุมชนมากขึ้น

3. การสร้างแรงจูงใจการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน

จากการที่วิถีชีวิตในช่วงปัจจุบัน ถือว่าเป็นช่วงที่เงินตรามีความสำคัญเป็นอย่างมาก จำเป็นที่จะต้องนำเงินมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน และด้วยการที่ข้าวปลาอาหารส่วนใหญ่จำเป็นต้องซื้อไม่สามารถหาได้ตามธรรมชาติเดิมเช่นแต่ก่อน พร้อมทั้งภาระต่าง ๆ มากมาย จนทำให้ประชาชนบางส่วนละลายการเข้ามามีส่วนร่วมกับทางเทศบาลในการแก้ไขปัญหาหรือการแสดงความต้องการของตนเอง ดังนั้น จำเป็นที่จะต้องมีการสร้างแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรมหรือการดำเนินงานของเทศบาลตำบลบ้านช่อง

4. การสนับสนุนโครงการทางนวัตกรรมทางสังคม

ทางเทศบาลอาจมีการจัดตั้งกองทุนหรือแหล่งเงินทุน เพื่อการสนับสนุนโครงการนวัตกรรมที่สังคมที่เกิดขึ้นมาจากความคิดของคนในชุมชน ซึ่งโครงการเหล่านี้จะเป็นส่วนช่วยให้เกิดนวัตกรรมทางสังคม เพื่อที่จะได้นำนวัตกรรมเหล่านั้นมาพัฒนาต่อยอด หรือนำมาปรับใช้เพื่อแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการของชุมชนตำบลบ้านช่องและเทศบาลตำบลบ้านช่อง

5. การเสริมสร้างศักยภาพของผู้นำชุมชน

นอกเหนือจากนายกสมชาย ผู้ที่มีบทบาทที่โดดเด่นการพัฒนาชุมชนตำบลบ้านช่องเป็นอย่างดี โดยที่ เป็นผู้ได้รับเลือกจากประชาชนในพื้นที่หลายสมัย แต่การทำงานกลับเป็นการคืนอำนาจการตัดสินใจและการเลือกการพัฒนาให้กับหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการพัฒนาที่สามารถตอบโจทย์ความต้องการได้จริง แต่ว่าภายในชุมชนยังมีผู้นำท่านอื่น ๆ ที่เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ไม่ว่าจะเป็น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานคณะกรรมการ หรือคณะกรรมการต่าง ๆ จำเป็นที่จะต้องมีการเรียนรู้ เพื่อก่อให้เกิดความคิดและสามารถนำไปพัฒนาเป็นความสามารถในพัฒนาชุมชนต่อไป

6. การใช้เทคโนโลยีเพื่อการพัฒนา นวัตกรรมทางสังคม

ปัจจุบันเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทต่อชีวิตประจำวันอย่างมาก ซึ่งใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีดิจิทัลในการสร้างนวัตกรรมทางสังคม เช่น การพัฒนาแอปพลิเคชันเพื่อการศึกษา สุขภาพ หรือการจัดการทรัพยากรชุมชนอย่างยั่งยืน เป็นต้น เพื่อที่จะสามารถประยุกต์การทำงานผ่านเครื่องมือสื่อสาร เช่น โทรศัพท์ เป็นต้น

7. การสร้างพื้นที่เสริมสร้างทางสังคม

การสร้างพื้นที่ที่เหมาะสมเพื่อก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อมูลระหว่างประชาชนและเจ้าหน้าที่ของเทศบาลตำบลบ้านช่อง เพื่อก่อให้เกิดความเชื่อมโยงกันของการปฏิบัติงานพัฒนาพื้นที่ โดยสามารถติดต่อได้ทั้งในสังคมออนไลน์หรือออฟไลน์ก็ได้ อันจะทำให้ทั้งสองฝ่ายสามารถเข้าถึงข้อมูลและร่วมการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

8. การสร้างพันธมิตรหรือเครือข่ายกับทางภาคเอกชนหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ในการสร้างพันธมิตรหรือเครือข่ายของการทำงาน จะเป็นการสร้างแรงสนับสนุนจากภายนอกของชุมชน เพื่อก่อเกิดการร่วมมือกันหรือสนับสนุนซึ่งกันและกันในการทำงาน รวมทั้งให้ความช่วยเหลือและให้คำปรึกษาต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาท้องถิ่นและแก้ไขปัญหาในท้องถิ่นได้ดียิ่งขึ้น

สุดท้าย การพัฒนานวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้าของเทศบาลตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ควรที่จะมุ่งเน้นในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกระดับ โดยเน้นที่การสร้างความตระหนักและความเข้าใจในการเข้าร่วมกิจกรรมของทางเทศบาลตำบลบ้านช่อง มีการเสริมสร้างความรู้และการอบรมเพื่อเพิ่มความสามารถให้แก่ชุมชน การสร้างแรงจูงใจให้ผู้คนมีส่วนร่วม การสนับสนุนโครงการทางนวัตกรรมทางสังคม การเสริมสร้างศักยภาพของผู้นำชุมชน การใช้เทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาวัตกรรมทางสังคม การสร้างพื้นที่เสริมสร้างทางสังคม และการสร้างพันธมิตรหรือเครือข่ายกับทางภาคเอกชนหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง จะช่วยให้การปกครองท้องถิ่นมีความมั่นคงและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนา การสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม และการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองท้องถิ่นให้เติบโตอย่างยั่งยืนและยังคงพัฒนาไปอย่างต่อเนื่องในอนาคตได้อย่างเหมาะสม

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา” มีประเด็นสำคัญในการนำเสนอ ดังนี้

ข้อค้นพบจากการวิจัย

1. ข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การก่อรูปของนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า ความสัมพันธ์ของผู้กระทำการที่ก่อรูปของนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา มีอยู่ 3 ส่วนสำคัญ ได้แก่ (1) การก่อรูปของนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นผ่านของผู้นำท้องถิ่นและผู้นำชุมชน โดยมีองค์ประกอบของผู้นำที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงและการปกครองร่วมกันในพื้นที่ชุมชน ผู้นำที่ไม่เน้นการสร้างฐานเสียงทางการเมือง ผู้นำที่ทำงานเชิงพื้นที่ร่วมกัน และผู้นำที่คืนอำนาจให้กับประชาชน (2) การก่อรูปของนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นผ่านการเกิดขึ้นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมีองค์ประกอบของการสร้างการเรียนรู้การมีส่วนร่วมจากประชาชนตามระบอบประชาธิปไตย และการสะท้อนความต้องการของประชาชนในการพัฒนา และ (3) การก่อรูปของนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นผ่านความร่วมมือของประชาชนในพื้นที่ตำบลบ้านช่อง โดยมีองค์ประกอบของความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน การดำรงอยู่ของวัฒนธรรมไทยพวนในชุมชน และการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนชุมชน ซึ่งจะเห็นถึงจุดเริ่มต้นของการปกครองส่วนท้องถิ่นของชุมชนตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา และเป็นที่มาของการมีประชาธิปไตยในท้องถิ่นท้องถิ่นที่ผ่านการใช้สิทธิเลือกตั้งผู้นำชุมชนและคณะกรรมการฯ จนนำมาสู่รูปแบบการทำงานร่วมกันระหว่างผู้นำชุมชน เทศบาลตำบลบ้านช่อง และประชาชนในพื้นที่ ก่อให้เกิดนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่น

2. ข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ที่มีต่อนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้า พบว่า ประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่องสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเด็นใหญ่ คือ (1) กลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่อง โดยสามารถแบ่งออกเป็นกลไกด้านการมีส่วนร่วมในการเสนอแนะและเข้าร่วมในการวางแผน เพื่อเป็นการสร้างพื้นที่ให้ประชาชนในพื้นที่ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการกำหนดแผนพัฒนาหรือการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน และกลไกด้านการประชาสัมพันธ์เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ เพื่อเป็นการสร้างการรับรู้ ความเข้าใจ และความเชื่อมโยง อันจะนำมาสู่ความต้องการในการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของเทศบาลตำบลบ้านช่อง (2) กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่อง โดยสามารถแบ่งออกเป็นกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมผ่านการประชาคมหมู่บ้าน กระบวนการมีส่วนร่วมผ่านการร่วมกันตรวจสอบการทำงาน และกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมผ่านการสร้างการเรียนรู้ของชุมชน และ (3) ผลที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่อง โดยสามารถแบ่งออกเป็นการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนและเทศบาล การบันทึกข้อมูลของชุมชน การเพิ่มความโปร่งใสและลดการทุจริตของเทศบาล การสร้างการเรียนรู้ การรักษาความมั่นคง และความยั่งยืนของชุมชน และการได้รับรางวัลจากหน่วยงานต่าง ๆ โดยที่ผลงานเหล่านี้ ต่างเป็นตัวที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการและสอดคล้องกับสถานการณ์ของชุมชนตำบลบ้านช่อง

3. ข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของเทศบาลตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่น ออกเป็น 8 ประการ คือ (1) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกกระดับ (2) การเสริมสร้างความรู้และการอบรมเพื่อเพิ่มความสามารถให้แก่ชุมชน (3) การสร้างแรงจูงใจการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน (4) การสนับสนุนโครงการทางนวัตกรรมทางสังคม (5) การเสริมสร้างศักยภาพของผู้นำชุมชน (6) การใช้เทคโนโลยีเพื่อการพัฒนา

นวัตกรรมทางสังคม (7) การสร้างพื้นที่เสริมสร้างทางสังคม (8) การสร้างพันธมิตรหรือเครือข่ายกับทางภาคเอกชนหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

การอภิปรายผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง นวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการศึกษาดังนี้

จากการดำเนินงานที่ผ่านมาของเทศบาลตำบลบ้านช่อง สะท้อนให้เห็นถึงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ทำให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจต่อการเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการปกครองท้องถิ่น มีการเข้าร่วมในกิจกรรมและการตัดสินใจต่าง ๆ ในระดับชุมชนของตนเองอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งนับว่าเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิในกระบวนการนโยบายสาธารณะทั้งในด้านการให้และรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การให้ความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ การร่วมตัดสินใจ ทั้งในขั้นตอนการริเริ่มนโยบาย การจัดทำแผนงานโครงการหรือกิจกรรมที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมการจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งการปฏิบัติการติดตามและประเมินผลตามนโยบายแผนงานโครงการหรือกิจกรรมนั้น (ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ, 2552) โดยที่องค์ประกอบสำคัญของการที่สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับเทศบาลตำบลบ้านช่อง ก็คือ ผู้นำของชุมชน หรือก็คือ นายกเทศมนตรีตำบลบ้านช่อง นั่นเอง ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า รูปแบบการปกครองที่เริ่มต้นขึ้นใหม่ในชุมชน ที่ไม่ใช่การปกครองแบบท้องถิ่นที่ อย่างกำนันผู้ใหญ่บ้าน แต่เป็นการปกครองท้องถิ่นด้วยการเลือกผู้นำการพัฒนาของชุมชนของตน โดยที่นายกสมชาย จันธรรมาพิทักษ์ ได้มีแนวคิดในการคืนอำนาจให้กับประชาชนในพื้นที่เพื่อการตัดสินใจในการดำเนินการต่าง ๆ ผ่านโครงการที่หมู่บ้านต่าง ๆ นำเสนอขึ้นมา ก่อนจะมาผ่านสภาเทศบาล ซึ่งการกระทำเช่นนี้ถือได้ว่า เป็นการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการและความเหมาะสมของแต่ละหมู่บ้าน จึงทำให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและส่งโครงการเข้ามายังเทศบาล เพื่อนำมาสู่การแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชนของตนเองให้ดีขึ้นกว่าเดิม จึงนับว่าเป็นกลไกสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่น ซึ่งแตกต่างจากชุมชนอื่น ๆ

นอกจากนี้เมื่อย้อนกลับมาที่ประเด็นของนวัตกรรมทางสังคมของเทศบาลตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา จะเห็นได้ว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ถือเป็นหน่วยงานภาครัฐที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด และมีภารกิจโดยตรงในการตอบสนองความต้องการและแก้ปัญหาภายในพื้นที่ เทศบาลตำบลบ้านช่องและนายกเทศมนตรีตำบลบ้านช่อง ได้มีการทำให้เกิดนวัตกรรมทางสังคมในด้านที่เกี่ยวข้องกับบทบาทในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมการปกครองท้องถิ่น อย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนให้เกิดการประชาคมหมู่บ้าน รับฟังความคิดเห็นของประชาชน และร่วมกันเสนอแนวทางแก้ไขผ่านการดำเนินการต่าง ๆ ที่จะถูกนำไปเป็นแผนพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาล รวมทั้งมีการสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาชุมชนให้กับแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งค่อนข้างสอดคล้องกับงานวิจัยของ ญัฐชานันท์ วงศ์มูลิทธิกร, สมคิด แก้วทิพย์, ธรรมพร ต้นตรา และจันทนา สุทธิจารี (ม.ป.ป.) ที่แสดงให้เห็นถึงเทศบาลที่เป็นพื้นที่ศึกษา มีบทบาทการส่งเสริมและสนับสนุนนวัตกรรมสังคมในหลาย ๆ ด้าน เช่น บทบาทในการสนับสนุนด้านงบประมาณ บทบาทในการสนับสนุนด้านการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ บทบาทในการสนับสนุนด้านการสร้างและขยายเครือข่ายของนวัตกรรมสังคม เป็นต้น และตลอดเวลาที่ผ่านมา สำหรับเทศบาลตำบลบ้านช่อง ก็ทำให้เห็นว่าการเกิดขึ้นของการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเปิดพื้นที่การมีส่วนร่วม ร่วมคิด ร่วมสร้างของชาวบ้านในชุมชน ไม่ใช่เกิดจากการสั่งการจากภายนอก ทำให้มีจิตสำนึกร่วมต่อสาธารณะประโยชน์ต่อสังคมมาก่อนประโยชน์ส่วนตนหรือของกลุ่ม และยังคงมีการดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การศึกษาเรื่อง นวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่น ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

1. เทศบาลตำบลบ้านช่อง อาจมีนโยบายเพื่อส่งเสริมการเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นกับประชาชนในหลาย ๆ ระดับ เพื่อเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการที่หลากหลายของประชาชนในพื้นที่

2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีกิจกรรมหรือนโยบายในการสร้างบรรยากาศให้คนในชุมชนได้พัฒนาคุณสมบัติที่สำคัญในการเป็นนักนวัตกรรมสังคม คือ มีจิตสาธารณะ พร้อมทั้งจะลงมือปฏิบัติสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม และสามารถสื่อสารเพื่อถ่ายทอดแนวคิดและองค์ความรู้กับผู้อื่นได้

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาเรื่อง นวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. ควรมีการวิจัยนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้ากับการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก เพื่อทำให้เห็นภาพของการเกิดขึ้นของนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้าที่เพิ่มมากขึ้น

2. ควรมีการศึกษาบทบาทของประชาชนในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นในประเด็นของนวัตกรรมทางสังคมจากรากหญ้าว่าเป็นอย่างไร และมีกลไกหรือกระบวนการในการเข้าไปมีส่วนร่วมระดับใด และอย่างไรบ้าง

บรรณานุกรม

- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์. (2552). การวิจัยชุมชนชีวิตทางเศรษฐกิจและการปรับตัวของชุมชนวัดโรมันคาทอลิก. รายงานการวิจัยชุมชน.
- ชื่นฤทัย กาญจนะจิตรา และวาสนา อิ่มเอม. (2544). นวัตกรรมสังคม : การให้ความหมายและลักษณะกิจกรรมในประเทศไทย. เข้าถึงได้จาก <https://kb.hsri.or.th/dspace/handle/11228/1247>.
- ณัฐชานันท์ วงศ์มูลิธิกร, สมคิด แก้วทิพย์, ธรรมพร ตันตรา และจันทนา สุทธิจारी. (ม.ป.ป.). การส่งเสริมและสนับสนุนนวัตกรรมสังคมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลตำบลในจังหวัดเชียงใหม่. วารสาร มมร วิชาการล้านนา 8(2). 42-51.
- ประเวศ วะสี. (2545). นวัตกรรมสังคม: ทางเลือกเพื่อประเทศไทยรอด. ใน สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข. (2546). นวัตกรรมสังคม: ทางเลือกเพื่อประเทศไทยรอด. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ดี.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. (2560). เอกสารการบรรยายแนวคิดนวัตกรรมรากหญ้า. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรังสิต.
- พลอยพัฒนา หาญฤทัยวัลย์, ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และชัยณรงค์ เครือนวน. (2563). นวัตกรรมสังคมรากหญ้ากับการพัฒนาท้องถิ่นชุมชนภาคตะวันออก. วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง 9(3). 71-85.
- ยิ่งยศ สาอุบล. (2566, 14 พฤศจิกายน). ผู้ใหญ่บ้าน. สัมภาษณ์
- วริษฐ์ มณีคง. (2566, 7 พฤศจิกายน). อดีตรองปลัดเทศบาลตำบลบ้านช่อง. สัมภาษณ์.
- สนธยา พลศรี. (2545). ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สมชาย จันธรรมาพิทักษ์. (2566, 17 พฤศจิกายน). นายกเทศมนตรีตำบลบ้านช่อง. สัมภาษณ์.
- สุรเชษฐ์ ศรีระสาห์. (2566, 14 พฤศจิกายน). อดีตปลัดเทศบาลตำบลบ้านช่อง. สัมภาษณ์.
- เสรี ทองมาก และฉัตรวิญญ์ องค์กรสิงห. (2560). นวัตกรรมสังคมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยคนสองถิ่น: ชายแดนไทย-พม่า จังหวัดกาญจนบุรี. SDU Research Journal 13(3). 165-185.

- อลงกรณ์ คูตระกูล. (2553). นวัตกรรมสังคม: กรณีศึกษาโครงการของท้องถิ่นในเขตภาคเหนือของประเทศไทย. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, คณะรัฐศาสตราจารย์, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- Moulaert, F., Martinelli, F., Swyngedouw, E., and Gonzalez, S. (2005). Towards Alternative Model (s) of Local Innovation. *Urban Studies*, 42(11): 1969-1990.
- Mulgan G., Tucker S., Ali R., and Sanders, B. (2007). Social Innovation: What Is It, Why It Matters, and How It Can Be Accelerated. Retrieved August 10, 2007 from <http://www.youngfoundation.org/publications/reports/social-innovation-what-itwhy-it-matters-how-it-can-be-accelerated-march-2007>
- Murray, P. J. (1998). Complexity Theory and the Fifth Discipline. *Systemic Practice and Action Research*, 11(3): 275.
- Murray, R., Mulgan, G., and Caulier-Grice, J. (2008). Generating Social Innovation: Setting an Agenda, Shaping Methods and Growing the Field. Retrieved November 19, 2008 from <http://www.socialinnovationexchange.org/node/1167>.
- Rogers, E. M. (2003). *Diffusion of Innovations*. 3rd ed, New York: The Free Press.
- Wilmot, T. M. (2003). *The Dynamics of Visioning and Social Innovation: A Grounded Theory Study of the Impact of Appreciative Inquiry in Sustaining Long-Term Organizational Change*. Doctoral Dissertation, Case Western Reserve University.